

TÜRKİYE SİVİL HAVACILIK MECLİSİ 2019 YILI SEKTÖR RAPORU

TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ
TÜRKİYE SİVİL HAVACILIK MECLİSİ
Temmuz 2020

Kapak resmi; 23 Nisan 2020 – Türk Hava Yolları TK1920 “Ayyıldız Göklerde”

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ (TOBB Başkanı)

ÖNSÖZ (Sivil Havacılık Meclis Başkanı)

1. SEKTÖR GELİŞMELERİ

1.1. Dünyada ve Türkiye’de Son 10 Yılın Gelişmeleri

1.2. On Birinci Kalkınma Planı ve Stratejik Planlar

1.2.1. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)

1.2.2. T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı 2019-2023 Yılları Stratejik Planı

1.2.3. Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü 2019-2023 Stratejik Planı

1.2.4. DHMİ Genel Müdürlüğü 2019-2023 Stratejik Planı

1.3. Sektörel Katkı

1.4. Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü Çalışmaları

1.5. Mevcut Durum ve Sektör Kuruluşları

1.5.1. Havalimanları

1.5.2. Heliportlar

1.5.3. Hava Seyrüsefer Hizmetleri

1.5.4. Hava Yolu Şirketleri

1.5.5. Diğer Hava Aracı İşletmeleri

1.5.6. Yer Hizmet Kuruluşları

1.5.7. Bakım, Onarım, Yenileme (BOY) İşletmeleri

1.5.8. Sivil Havacılık Eğitim Kuruluşları

1.5.8.1. Sertifika Programları

1.5.8.2. Üniversite Eğitimleri

1.6. SHGM Denetimleri

2. HAVA TAŞIMACILIK GERÇEKLEŞMELERİ VE ÖNGÖRÜLER

2.1. 2019 Yılında Dünyada Hava Taşımacılık Gerçekleşmeleri

2.2. 2019 Yılında Türkiye’de Hava Taşımacılık Gerçekleşmeleri

2.3. Türkiye’de Kısa Dönem Öngörüler

2.4. Dünyada Öngörüler

3. HAVA YOLU VE TURİZM

4. 5 SORUN, 5 ÇÖZÜM

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

6. RAPORUN HAZIRLANMASI

7. KAYNAKLAR

8. KISALTMALAR

TABLO, GRAFİK, ŞEKİL VE RESİMLER

Tablolar

- Tablo 1.1.** 2010-2019 Yılları Dünya Ücretli-Tarifeli Yolcu Trafiği
- Tablo 1.2.** 2010-2019 Yılları Dünya Ücretli Kargo Trafiği
- Tablo-1.3.** 2018 Yılı Dünya Ücretli-Tarifeli Yolcu-Km Ülkeler Sıralaması–İlk 15 Ülke
- Tablo-1.4.** 2018 Yılı Dünya Ücretli-Tarifeli Yük Ton-Km Ülkeler Sıralaması–İlk 15 Ülke
- Tablo 1.5.** 2010-2019 Yılları Avrupa Ücretli-Tarifeli Yolcu Trafiği
- Tablo 1.6.** Türkiye; 2010-2019 Tarifeli Yolcu Trafiği
- Tablo 1.7.** Dünya, 2018 Yılı Havalimanları Toplam Ulusal-Uluslararası Gelen-Giden Yolcu/Uçak Trafiği
- Tablo-1.8.** Dünya, 2018 Yılı Havalimanları Toplam Uluslararası Gelen-Giden Yolcu/Uçak Trafiği
- Tablo-1.9.** 2010-2018 Yılları Dünya Toplam Uçak Sayıları (mtow >9.000 kg.)
- Tablo-1.10.** 2017-2019 Yılları Sivil Havacılık Sektörü Ciro ve Personel Sayısı
- Tablo-1.11.** On Birinci Kalkınma Plan Dönemi Toplam Kamu Sabit Sermaye Yatırım Hedefleri
- Tablo-1.12.** On Birinci Kalkınma Planı, Lojistik ve Ulaştırma Sektörü Hedefleri
- Tablo-1.13.** On Birinci Kalkınma Planı, Turizm Sektörü Hedefleri
- Tablo-1.14.** On Birinci Kalkınma Programı, Savunma Sanayii Hedefleri
- Tablo-1.15.** 2017-2019 Yıllarında Yayınlanan Mevzuat
- Tablo-1.16.** 2017-2019 Yılları Sektör Büyüklükleri
- Tablo-1.17.** DHMİ Yap İşlet Devret Projeleri
- Tablo-1.18.** DHMİ Kirala İşlet Devret Projeleri
- Tablo-1.19.** 2019 Yılında Sivil Hava Ulaşımına Açık Havalimanları
- Tablo-1.20.** 2017-2019 Yılları Heliport Sayıları
- Tablo-1.21.** 2019 Yılı Hava Seyrüsefer Yardımcı Cihaz ve Kolaylıkları
- Tablo-1.22.** *2017-2019 Yılları Hava Yolu Şirketleri ve Yolcu/Kargo Uçak Sayıları*
- Tablo-1.23.** *2017-2019 Yılları Hava Yolu Şirketleri Toplam Uçak Sayıları ve Yolcu/Kargo Kapasiteleri*
- Tablo-1.24.** *2019 Yılı Hava Yolu Şirketleri Uçak Tip ve Adetleri*
- Tablo-1.25.** *2017-2019 Yıllarında Hava Yolu Şirketleri İç Hat-Dış Hat Uçuş Yapılan Şehir (Ülke) ve Noktalar*
- Tablo-1.26.** 2017-2019 Yılları Yer Hizmet Şirketleri ve Sayıları
- Tablo-1.27.** 2017-2019 Yılları Bakım ve Uçuş/Tip Eğitim Organizasyonları
- Tablo-1.28.** 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılı 2 Yıllık Havacılık Programları
- Tablo-1.29.** 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılı 4 Yıllık Havacılık Programları
- Tablo-1.30.** 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılı Tüm Havacılık Programları ve Kontenjanlar
- Tablo-1.31.** 2017-2019 Yılları SHGM Denetimleri
- Tablo-1.32.** 2017-2019 Yılları Türkiye-AB SAFA Bulgu Oranları

- Tablo-2.1.** 2019-2021 Yılları DHMİ Yolcu Trafiği Artış Öngörülleri
Tablo-2.2. 2019-2021 Yılları DHMİ Uçak Trafiği Artış Öngörülleri
Tablo-3.1. 2016-2018 Yılları Türkiye'ye Gelen Ziyaretçiler
Tablo-3.2. 2017-2019 Yılları Türkiye'ye Gelen Yurt Dışında İkamet Eden TC Vatandaşları
Tablo-3.3. 2017-2019 Yılları Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçiler
Tablo-3.4. 2017-2019 Yılları Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Milliyetlerine Göre Dağılımı (2019 Yılı 1 milyon üzeri)
Tablo-3.5. 2019 Yılı İllere Göre Ziyaretçi Sayısı

Grafikler

- Grafik-1.1.** 2010-2019 Yılları Dünya Ücretli-Tarifeli Yolcu Trafiği
Grafik-1.2. 2010-2019 Yılları Dünya Kargo Trafiği
Grafik-1.3. 2010-2019 Yılları Avrupa Ücretli-Tarifeli Yolcu Trafiği
Grafik-1.4. Türkiye; 2010-2019 Tarifeli Yolcu Trafiği
Grafik-1.5. 2010-2019 Yılları EUROCONTROL Avrupa IFR
Grafik-1.6. 2010-2019 Yılları EUROCONTROL Bölgesi Günlük Uçuş Ortalamaları
Grafik-1.7. 2010-2019 Yılları Türkiye ile İkili Hava Ulaştırma Anlaşması Bulunan Ülke Sayısı

Şekiller

- Şekil-1.1.** 2018 Yılı Dünya Bölgelere Göre Ücretli-Tarifeli Yolcu Dağılımı
Şekil-1.2. 2019 Yılı Hava Yolu Şirketleri Uçak Dağılımı
Şekil-1.3. 2019 Yılı İç Hat Yolcu Taşımacılığında Hava Yolu Şirketleri Yolcu Payları
Şekil-1.4. 2019 Yılı Dış Hat Yolcu Taşımacılığında Hava Yolu Şirketleri Yolcu Payları
Şekil-1.5. 2010-2019 Yılları Yerli-Yabancı Hava Yolu Şirketleri Dış Hat Yolcu Payları
Şekil-1.6. 2019 Yılı Dış Hat Yolcu Taşımacılığında Yabancı Hava Yolu Şirketleri Payları
Şekil-2.1. 2010-2019 yılları Dünya Ücretli-Tarifeli Yolcu Trafik Gelişimi
Şekil-2.2. 2010-2019 yılları Dünya Ücretli Kargo Trafiği
Şekil-2.3. 2010-2019 Yılları İç Hat- Dış Hat Toplam Yolcu Trafiği
Şekil-2.4. 2019 Yılı Havalimanları İç Hat Yolcu Payları
Şekil-2.5. 2019 Yılı Havalimanları Dış Hat Yolcu Payları
Şekil-2.6. 2010-2019 Yılları Havalimanları Dış Hat Toplam Tarifeli-Tarifesiz Yolcu Trafiği
Şekil-2.7. 2010-2019 Yılları İç Hat-Dış Hat Toplam Uçak Trafiği
Şekil-2.8. 2010-2019 Yılları İç Hat-Dış Hat Toplam Ticari Uçak Trafiği

- Şekil-2.9.** 2010-2019 Yılları Ticari Sefer Başına İç Hat- Dış Hat Toplam Yolcu Sayıları
- Şekil-2.10.** 2010-2019 Yılları İç Hat- Dış Hat Toplam Yük (Kargo-Posta-Bagaj) Trafiği
- Şekil-2.11.** 2010-2019 Yılları İç Hat- Dış Hat Toplam Kargo Trafiği
- Şekil-2.12.** 2010-2019 Yılları Overflight Uçak Trafiği
- Şekil 2-13.** 2010-2019 Yılları Toplam Yolcu Trafik Gerçekleşmeleri ve 2020-2022 Yılları DHMİ Öngörülleri
- Şekil-2.14.** 2010-2019 Yılları Toplam Uçak Trafik Gerçekleşmeleri ve 2020-2022 Yılları DHMİ Artış Öngörülleri
- Şekil-3.1.** Türkiye’de Turist Ulaşım Tercihleri (2019)

Resimler

- Resim-1.1.** Türkiye Ulaşımında Kavşak Noktası
- Resim-1.2.** 2019 Yılı Sivil Hava Ulaşımına Açık Havalimanları
- Resim-1.3.** 2019 Yılı İç Hat Uçuş Noktaları
- Resim-1.4.** 2019 Yılı Dış Hat Uçuş Noktaları
- Resim-1.5.** BOY tesislerinden görünümlleri

ÖNSÖZ

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türk özel sektörünün en üst düzey yasal temsilcisi sıfatı ile iş dünyasının ihtiyaçları doğrultusunda çalışmalar yürütmekte, sorunlarına çözüm aramakta ve özel sektörün istikrarlı bir biçimde gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Sektörlerimize daha kapsamlı hizmet sunulması ihtiyacı doğrultusunda ve bu hizmetlerin geliştirilmesi perspektifinde 18 Mayıs 2004 tarih ve 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu'nun 57'nci maddesine dayanılarak Türkiye Sektör Meclislerinin Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği" hazırlanmıştır. 12 Şubat 2005 tarih ve 25725 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren yönetmeliğimize istinaden Birliđimiz şemsiyesi altında 61 adet Türkiye Sektör Meclisi oluşturulmuştur.

Türkiye Sektör Meclisleri, sektörün tüm ilgili taraflarını bünyesine alan entegre yapısı ile yerel olduğu kadar uluslararası nitelik taşıyan sektörel bir bakış açısı ile ve bugünün yanında geleceği kuşatan strateji ve vizyonu ile dünyadaki benzer örneklerinden daha kapsamlı örnekler sunmaya yönelmiş bir yapıdır. Bu haliyle sektör meclisleri, sektörlerimize ve ekonomimize büyük faydalar sağlama potansiyeli taşıyan önemli bir oluşumdur.

Meclisler firmaların, sektörel kuruluşların ve ilgili kamu kurumlarının üst düzey yöneticileri ile temsilcilerini bünyesine katan önemli bir buluşma noktasıdır. Türkiye Sektör Meclisleri, yelpazesi içine aldığı tüm ekonomik sektörler için radikal bir adımı temsil etmektedir. Meclis içerisinde sağlanan birlik ve beraberlik ortamı, ortak görüşlerin oluşturulmasına ve ortak kararların alınmasına imkân sağlamaktadır. Ortak kararlar doğrultusunda başlatılan girişimlerden ilgili merciler nezdinde daha olumlu sonuçlar alınmaktadır. Bu sektörel yapılanma ile kamu-özel sektör ortaklığının etkin bir biçimde hayata geçirilebildiği sağlam bir zemin oluşturmuştur.

Meclis faaliyetleri çerçevesinde, meclis çalışmalarından daha fazla verim alınabilmesi, farklı görüş ve düşüncelerin uyumlaştırılması, tutarlılık sağlanması sektörün mevcut durumu ve geleceğine yönelik beklentileri konusunda kamuoyunun bilgilendirilmesi amacıyla meclislerimiz tarafından sektör raporları hazırlanmaktadır.

Hazırlanan "Sivil Havacılık Meclisi Sektör Raporu 2019"un sektörel politika ve stratejilerin oluşturulması, geleceğe yönelik projeksiyonlara ve pazar araştırmalarına katkıda bulunması açısından faydalı olacağı düşüncesi ile Sivil Havacılık sektörümüze, camiamıza ve ilgililere hayırlı olmasını dilerim.

M. Rifat HİSARCIKLIOğLU

Başkan

ÖNSÖZ

Son yıllarda dünyada yaşanan tüm siyasi ve ekonomik olumsuzluklara rağmen 2019 yılında da, hava yolu ulaşımı istikrarlı gelişimini sürdürmüştür. Uluslararası kuruluşların ilk verilerine göre, dünya ücretli-tarifeli yolcu trafiği 2018 yılına göre %4,2 artış ile 4,5 milyara yükselmiş, küresel ekonomiye olan katkı artarak devam etmiştir.

Ancak, Aralık 2019 tarihinde başlayan “**Corona Virüs**” salgını, 2020 yılının ilk aylarında öncelikle Çin kaynaklı uçuşlarda önemli azalmaya neden olmuş, virüsün dünyadaki yayılımı paralelinde ise Devletler tarafından alınan karantina önlemleri bağlamında Nisan 2020 itibarıyla ülkeler arası yolcu taşımacılığı neredeyse durma aşamasına gelmiştir. Ülkemizde de, tahliye uçuşları hariç, Mart 2020 içerisinde tüm iç ve dış hat yolcu seferleri durdurulmuştur. Kargo seferleri ise devam etmiştir. Bu nedenle, 2020 yılı dünya toplam yolcu sayısında 2019 yılına göre önemli azalma yaşanacak, birçok havacılık şirketi mali krizle karşı karşıya kalacak olup zor bir süreçten geçilecektir.

Ülkemizde 2019 yılına gelince; toplam gelen-giden yolcu trafiği, direkt transit dâhil 2018 yılına göre %1 azalış ile 208.911.338 milyon yolcu olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılına göre, dış hatlarda %11,1 artış, iç hatlarda ise %11,5 azalma yaşanmıştır. Dış hatlarda yaşanan dünya ortalamalarının üzerindeki artışa rağmen, iç hatlarda yaşanan azalma dikkat çekici olup Sektör aktörleri tarafından her yönüyle değerlendirilmesi gereken bir husustur.

ICAO tarafından 2019 yılı detay verileri henüz yayınlanmamış olup 2018 yılı kesin verilerine göre, **Türkiye, dünya ücretli-tarifeli ulusal ve uluslararası servisler yolcu-km sıralamasında 12. uluslararası servisler sıralamasında ise 9. sırada yer almıştır.**

Ülkemiz Sivil havacılık sektöründe 2018 yılında 209.049 personel istihdam edilmiş, toplam sektör cirosu 143,32 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2019 tahmini değerleri ise; 225.000 personel ve 165,00 milyar TL cirodur.

2019 yılında, uçulan toplam uçuş noktası artmaya devam etmiş, 5 hava yolu şirketi ile iç hatlarda 7 merkezden 56 noktaya, dış hatlarda ise yine 5 hava yolu şirketi ile 126 ülkede 328 noktaya uçuşlar gerçekleşmiştir.

Son yıllarda İstanbul dünyanın önemli küresel transit merkezlerinden biri haline gelmiş, bu ilimizdeki havalimanları 2019 yılında 103 milyondan fazla yolcuya hizmet vermiştir. Özellikle, Atatürk Havalimanı'nın fiziki kapasite yetersizliği bağlamında daha fazla uçak trafiğine hizmet veremeyecek hala gelişine çözüm olarak öngörülen Cumhuriyet tarihimizin en büyük altyapı projesi İstanbul Havalimanı'nın birinci fazı 29 Ekim 2018 tarihinde hizmete açılmış ve 6 Nisan 2019 tarihinde tam kapasite ile

hizmet verilmeye başlanmıştır. Tüm fazları tamamlandığında yılda 200 milyon yolcuya hizmet vermesi planlanan İstanbul Havalimanı ile İstanbul'un Asya, Afrika ve Avrupa ülkeleri arasında küresel transit merkezi olma özelliğinin korunması ve geliştirilmesinin önü açılmıştır.

Ülkemiz hava yolu ulaşımı sadece yolcu/kargo taşımacılığında değil tüm alanlarda 2019 yılına kadar istikrarlı bir büyüme yaşamıştır. Ancak "Corona Virüs" salgını nedeniyle dünyada gündem değişmiş, Devletler bir yandan salgını durdurmaya çalışırken bir yandan da ekonomiyi ayakta tutmak için büyük gayret içine girmişlerdir.

Türkiye'de de Mart 2020'de başlayan salgın sonucu can kayıpları yaşanmaya başlamıştır. Sivil havacılık sektörü olarak Cumhurbaşkanlığımız ve Bakanlıklar tarafından alınan ve alınacak önlemler ile salgının en az zararla durdurulacağına inancımız tamdır.

Bu kritik süreçte, ülkemiz sivil havacılık sektörünün desteklenmesi için Bakanlarımız ve ilgili tüm kurum/kuruluşlar nezdinde büyük gayret ile girişimlerde bulunan ve sektör için önemli edinimler sağlanmasına vesile olan başta TOBB Başkanımız Sayın M. Rifat HİSARCIKLIÖĞLU olmak üzere tüm TOBB yetkililerine de şahsım ve sivil havacılık sektörü adına teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca, salgın süresince kendi hayatlarını riske atarak hizmet vermiş ve vermekte olan tüm sağlık personeline, hava taşımacılık faaliyetlerinin sürdürülmesi için yoğun çaba sarf eden havacılık personelimize ve tüm diğer kurum/kuruluş personeline de şahsım ve sivil havacılık sektörü olarak teşekkür ediyorum.

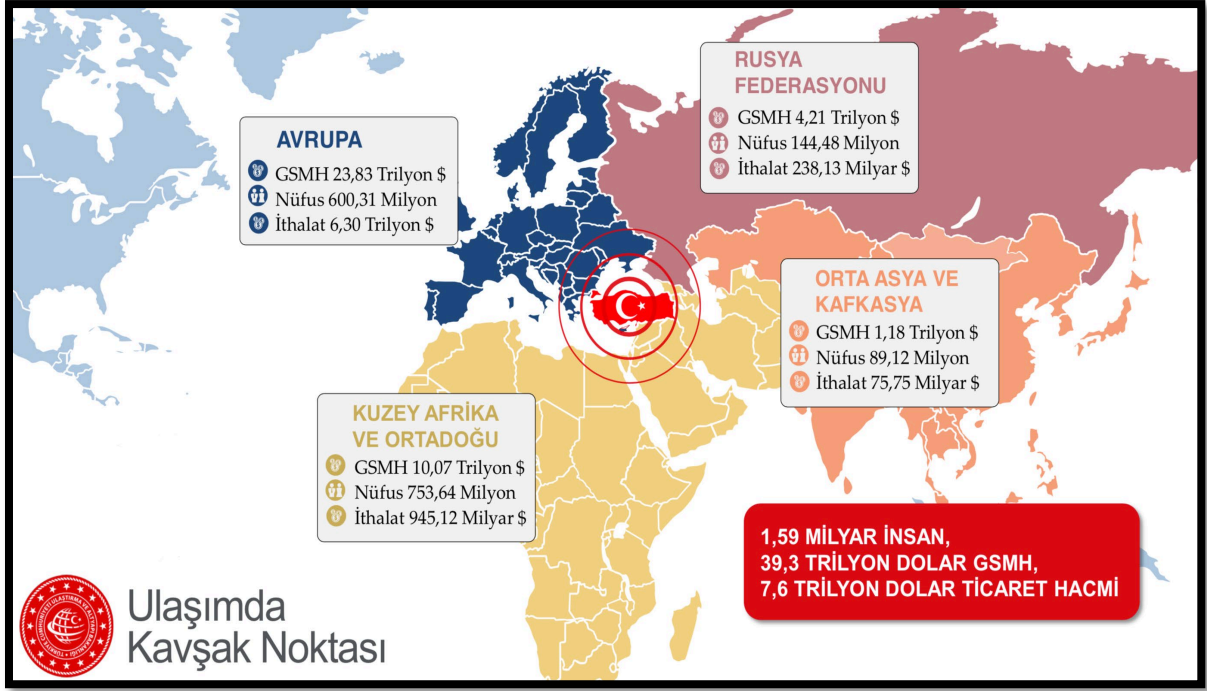
Yeniden yolcu uçuşlarında buluşmak ve daha iyi günler dileğiyle...

Saygılarımla,

Teoman TOSUN
Türkiye Sivil Havacılık Meclisi Başkanı

1. SEKTÖR GELİŞMELERİ

Ulaşılabilirlik ve hız faktörünün önde olduğu hava ulaşımında Türkiye çok önemli bir kavşak noktasıdır. Ülkemiz, 1,59 milyar insanın yaşadığı, 39,3 trilyon ABD doları GSMH ve 7,6 trilyon ABD doları ticaret hacmine sahip ülkelere sadece 4 saat uçuş mesafesi uzaklığındadır (Resim-1.1)¹.

Resim-1.1. Türkiye Ulaşımında Kavşak Noktası (Kaynak; UAB 2020 Yılı Bütçe Sunumu)

“Sivil havacılık faaliyetleri günümüzde, küresel ilişkiler ağının ve uluslararası ticaretin en önemli katalizörlerinden ve olmazsa olmazlarından biri haline gelmiştir. Ülkemiz, 2003 yılından günümüze sivil havacılık faaliyetlerinde büyük bir ivme ile ciddi bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. 2003 yılından itibaren Bölgesel Havacılık Politikası ve sivil havacılıkta serbestleşme hayata geçirilmiş, bu adımları “Her Türk vatandaşı hayatında en az bir kez uçağa binecektir” söylemi ile “Hava Yolu Halkın Yolu” yapılması hedefi izlenerek son 16 yılda Türk Sivil Havacılığı adına destansı bir başarı öyküsü yazılmıştır. Söz konusu gelişmeler ve başarıyla uygulanan politikalar neticesinde vatandaşlarımız için hava yolu imtiyaz olmaktan çıkmış ve hava yolu halkın yolu olmuştur²”.

¹ T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (UAB), 2020 Yılı Bütçe Sunumu (8.11.2019); <https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/butce-sunumlari/2020-butce-sunumu.pdf>

² SHGM, 2019-2023 Stratejik Planı; UAB, Bakan Sunumu; http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/strateji/2019-2023_SHGM_Stratejik_Plan.pdf

“Her sektörde olduğu gibi havacılık sektöründe de ilerlemenin en önemli koşulu sürdürülebilirliktir. Ülkelerin havacılık alanında attığı adımların sürdürülebilir kılınması ise istikrar ve güven ortamına bağlıdır. Bu çerçevede, uçuş emniyeti havacılık güvenliğinden taviz vermeden yürüttüğü faaliyetler ile Ülkemiz, küresel havacılık sistemi içinde saygın ve güvenilir bir yer edinmiştir. Türk sivil havacılığı, uluslararası havacılık standartlarına uyum ve havacılık emniyet yönetimi ile edindiğı itibar sayesinde büyümesini sürdürülebilir kılmayı başarmıştır³”.

2019 yılı içerisinde yayınlanan “2019-2023” yıllarına ilişkin Stratejik Planlar ile de bu sürdürülebilirliğe uygun planlama yapılmış, gereken tüm yatırımlar öngörülmüştür.

1.1. Dünyada ve Türkiye’de Son 10 Yılın Gelişmeleri

³ SHGM, 2019-2023 Stratejik Planı; SHGM Genel Müdür Sunumu;
http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/strateji/2019-2023_SHGM_Stratejik_Plan.pdf

Dünyada son 10 yılın gelişimine baktığımızda; ICAO 2010-2019 yılları ücretli-tarifeli yolcu gerçekleştirmeleri aşağıda tablo-grafik (Tablo-1.1 ve Grafik-1.1) halinde verilmiş olup 2010 yılından beri istikrarlı bir artış yaşanmıştır⁴.

Uluslararası kuruluşların ilk verilerine göre; 2019 yılında taşınan ücretli-tarifeli yolcu sayısı 4,5 milyarı geçmiş olup 2018 yılına göre %4,2 RPK artışı gerçekleşmiştir⁵. Dünya ücretli-tarifeli yolcu trafiği son 10 yılda yıllık ortalama %6,1 artış ile 1,66 kat gelişmiştir.

2010-2019 Dünya Ücretli-Tarifeli Yolcu Trafiği		
Yıl/Yolcu	Taşınan Yolcu (milyon)	Yıllık Artış (%)
2010	2.705	8,7
2011	2.870	6,1
2012	3.004	4,6
2013	3.138	4,5
2014	3.316	5,7
2015	3.556	7,2
2016	3.794	6,7
2017	4.062	7,1
2018	4.322	6,4
2019 (tahmini)	4.500	4,1

Tablo-1.1. 2010-2019 Yılları Dünya Ücretli-Tarifeli Yolcu Trafiği (Kaynak; ICAO)

IATA 2019 yılı Yıllık Raporu'na göre ise⁶; dünya hava yolu taşımacılık faaliyetleri 2017 yılından sonra daha hızlı bir gelişim içine girmiştir. 2018 yılında 2017 yılına göre hava yolu şirketlerinde %7,4 RPK artışı sağlanmıştır. 2019 yılında da 2018 yılına göre %4,2 RPK artışı yaşanmıştır⁷.

EUROCONTROL verilerine göre ise; özellikle İngiliz Thomas Cook Şirketi'nin iflasına ve Fransa'daki grevlere bağlı olarak Avrupa hava trafiğinde sadece %0,9 artış yaşanabilmiştir⁸.

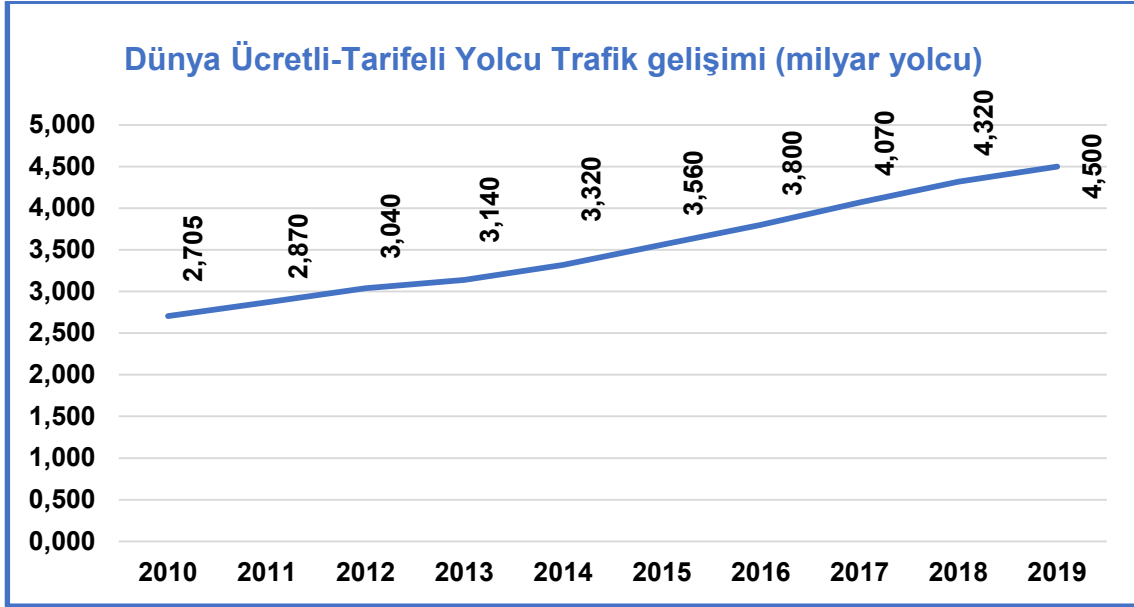
⁴ ICAO Annual Report of the Council – 2018; https://www.icao.int/annual-report-2018/Documents/Annual.Report.2018_Air%20Transport%20Statistics.pdf

⁵ IATA, Air Passenger Volumes 2019; https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/Infographic_Economics_Air_Passenger_Demand_2019/

⁶ IATA 2019 Annual Review; <https://www.iata.org/publications/Documents/iata-annual-review-2019.pdf>

⁷ IATA 6.2.2019 tarihli Basın Açıklaması; <https://www.iata.org/en/pressroom/pr/2020-02-06-01/>

⁸ EUROCONTROL Aviation Intelligence Unit, Top Stats December 2019; <https://www.eurocontrol.int/sites/default/files/2020-01/top-stats-december-24012020.pdf>

Grafik-1.1. 2010-2019 Yılları Dünya Ücretli-Tarifeli Yolcu Trafiği (Kaynak; ICAO)

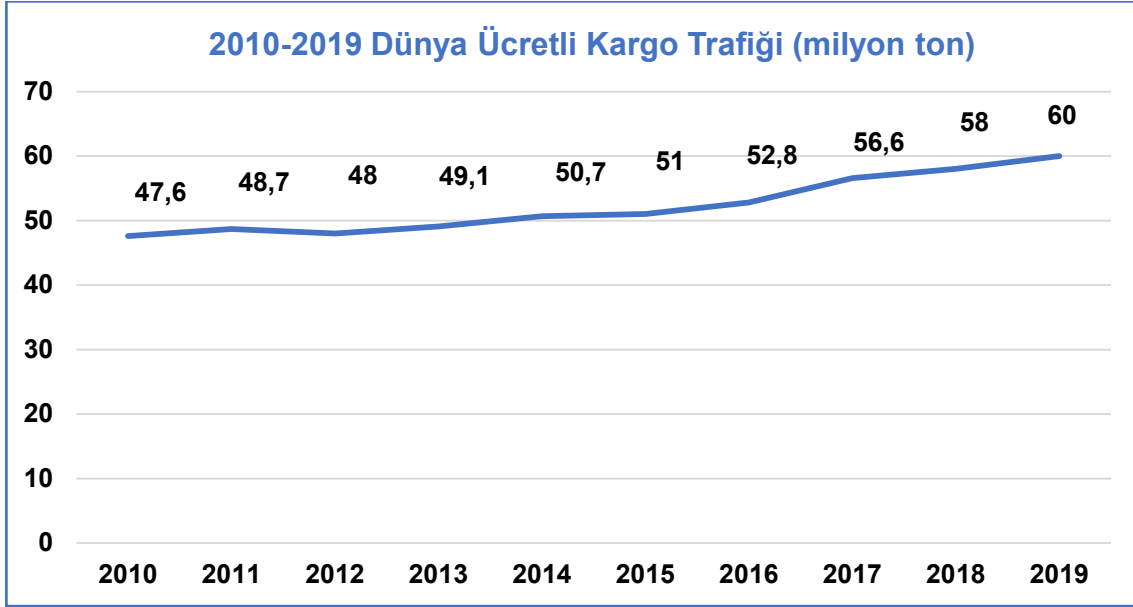
Kargo taşımacılığında ise durum biraz farklı olup 2010-2012 yılları arasında durağanlaşan kargo taşımacılığı 2013 yılından sonra istikrarlı bir artış içine girmiş olsa da 2019 yılında 2018 yılına göre FTK'da %3,3 düşüş yaşanmıştır⁹. 2010-2019 yılı gerçekleştirmeleri aşağıda tablo-grafik (Tablo-1.2 ve Grafik-1.2) halinde verilmiştir.

ICAO ilk verilerine göre 2019 yılında taşınan kargo miktarı 60 milyon ton civarındadır.

2010-2019 Yılları Dünya Ücretli Kargo Trafiği		
Yıl/Kargo	Taşınan Kargo (milyon-ton)	Yıllık Artış (%)
2010	47,6	19,2
2011	48,7	2,2
2012	48,0	-1,4
2013	49,1	2,3
2014	50,7	3,3
2015	51,0	0,5
2016	52,8	3,7
2017	56,6	7,1
2018	58,0	2,4
2019 (tahmini)	60,0	3,4

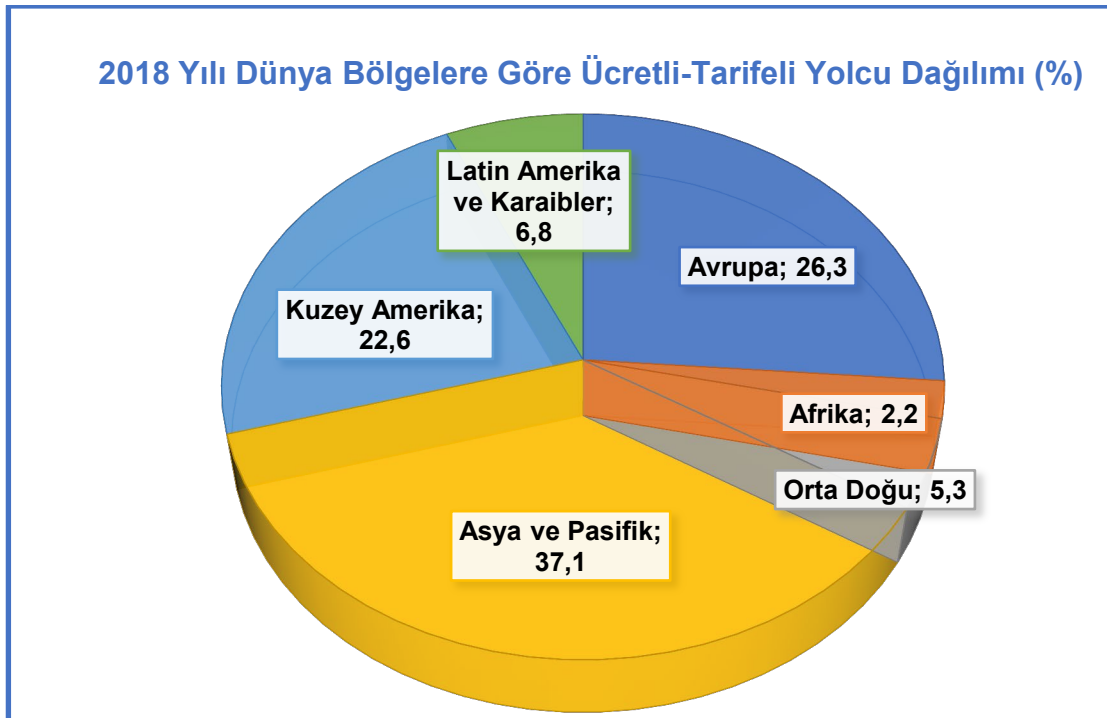
Tablo-1.2. 2010-2019 Yılları Dünya Kargo Trafiği (Kaynak; ICAO)

⁹ IATA, 5.2.2020 tarihli Basın Açıklaması; <https://www.iata.org/en/pressroom/pr/2020-02-05-01/> ve IATA Air Freight Market Analysis, December 2019; <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/air-freight-monthly-analysis---dec-2019/>

Grafik-1.2. 2010-2019 Yılları Dünya Kargo Trafiği (Kaynak; ICAO)

ICAO verilerine göre 2018 yılında 37.823.000 uçak kalkışı ile 1.763.979.000 uluslararası ücretli-tarifeli seferlerde olmak üzere 2017 yılına göre %6,4 artış ile toplamda 4.322.354.000 yolcu taşınmıştır. **Toplam ücretli-tarifeli yolcunun** %37,1'i Asya Pasifik Bölgesinde, %26'sı Avrupa Bölgesinde, %22,6'sı Kuzey Amerika Bölgesinde, %6,8'i Latin Amerika ve Karaibler Bölgesinde, %5,3'ü Orta Doğu Bölgesinde, %2,2'si de Afrika Bölgesinde gerçekleşmiştir (Şekil-1.1).

Şekil-1.1. 2018 Yılı Dünya Bölgelere Göre Ücretli-Tarifeli Yolcu Dağılımı (Kaynak; ICAO)

IATA'ya göre; 2019 yılında toplam yolcu pazarından Asya Pasifik Bölgesi %34,7, Avrupa Bölgesi; %26,8, Kuzey Amerika Bölgesi % 22,3, Orta Doğu Bölgesi %9, Latin Amerika Bölgesi %5,1 ve Afrika Bölgesi %2,1 pay almışlardır.

ICAO verileri, 2013 yılından beri uluslararası tarifeli yolcu ve kargo taşımacılığındaki **doluluk oranlarının** değişmediğini göstermekte olup 2018 yılında yolcu doluluk oranı %82 - kargo (ağırlık) doluluk oranı da %69 seviyesinde gerçekleşmiştir¹⁰.

ICAO tarafından 2019 yılı detay verileri henüz yayınlanmamış olup 2018 yılı kesin verilerine göre, **Türkiye, dünya ücretli-tarifeli ulusal ve uluslararası servisler yolcu-km sıralamasında 12. uluslararası servisler sıralamasında ise 9. sırada yer almıştır.** 2018 sıralamasında ilk üç; ABD, Çin ve BAE şeklindedir (Tablo-1.3).

ICAO 2018 Yılı Dünya Ücretli-Tarifeli Yolcu Km Sıralaması - İlk 15 Ülke				
Ülke/Sıra	Ulusal + Uluslararası Servisler		Uluslararası Servisler	
	Sıra	Milyon yolcu-km	Sıra	Milyon yolcu-km
ABD	1	1.627.875	1	467.838
Çin	2	1.070.347	4	281.490
BAE	3	409.367	2	409.367
İngiltere	4	356.455	3	347.274
Almanya	5	242.054	5	233.645
Rusya Federasyonu	6	229.060	16	107.097
İrlanda	7	224.623	6	222.317
Kanada	8	224.308	7	166.339
Hindistan	9	221.194	20	88.931
Fransa	10	201.955	10	155.258
Japonya	11	197.830	17	102.440
Türkiye	12	194.991	9	159.345
Güney Kore	13	178.239	8	166.232
Avustralya	14	159.061	19	88.990
Katar	15	152.223	11	152.223
Dünya Toplamı		8.257.635		5.201.856

Tablo-1.3. 2018 Yılı Dünya Ücretli-Tarifeli Yolcu-Km Ülkeler Sıralaması–İlk 15 Ülke (Kaynak; ICAO)

¹⁰ ICAO; Annual Report of the Council (2018)

Türkiye, 2018 yılı dünya tarifeli yük ton-km yük sıralamasında ise ulusal ve uluslararası seferler ile uluslararası seferlerde 11. sıralarda yer almıştır. 2018 sıralamasında ilk üç yine ABD, Çin ve BAE şeklindedir (Tablo-1.4).

2018 Yılı Dünya Tarifeli Yük Ton-Km. Sıralaması - İlk15 Ülke				
Ülke/Sıra	Ulusal + Uluslararası Servisler		Uluslararası Servisler	
	Sıra	Milyon ton-km	Sıra	Milyon ton-km
ABD	1	42.985	1	25.865
Çin	2	25.256	2	18.136
BAE	3	15.963	3	15.963
Katar	4	12.667	4	12.667
Güney Kore	5	11.930	5	11.877
Japonya	6	9.421	6	8.486
Almanya	7	7.970	7	7.932
Lüksemburg	8	7.323	8	7.323
Rusya Federasyonu	9	6.811	10	6.130
İngiltere	10	6.198	9	6.198
Türkiye	11	5.949	11	5.916
Hollanda	12	5.887	12	5.887
Singapur	13	5.195	13	5.195
Fransa	14	4.444	14	3.972
Kanada	15	3.434	16	2.770
Dünya Toplamı		230.967		200.652

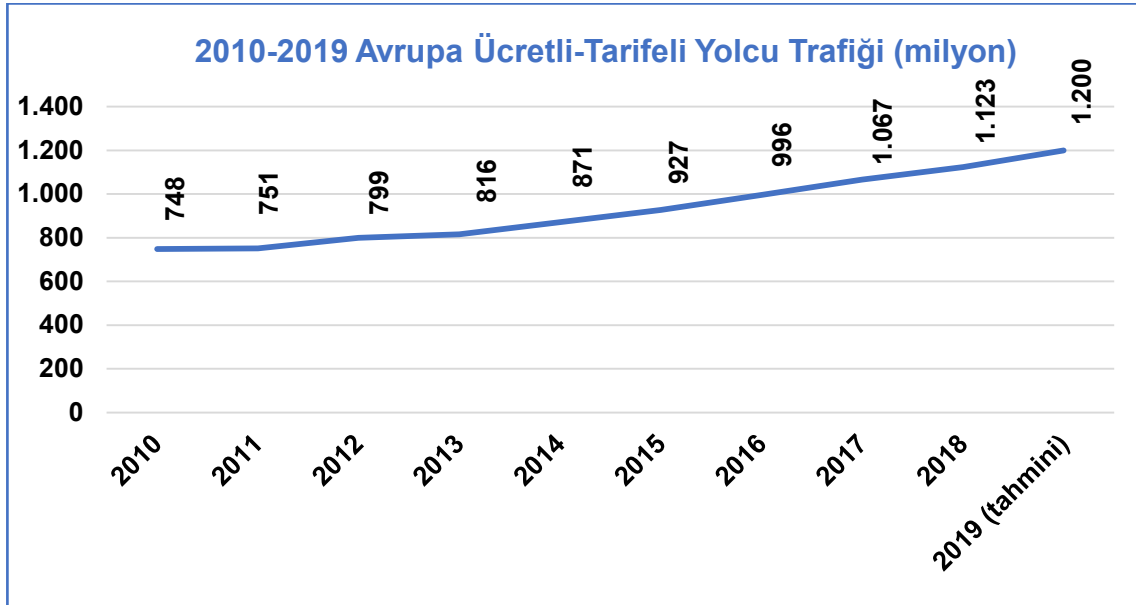
Tablo-1.4. 2018 Yılı Dünya Ücretli-Tarifeli Yük Ton-Km Ülkeler Sıralaması-İlk 15 Ülke (Kaynak; ICAO)

2019 yılı kesin verileri henüz yayınlanmamış olup Türkiye'nin yine ilk sıralar içinde yer alması beklenmektedir. Önümüzdeki 10 yıl içerisinde ise Ülkemizin mevcut trafik artışları devam ettiği takdirde ilk 6-7 içinde yer almamız beklenmektedir.

2010-2019 yılları Avrupa ücretli-tarifeli yolcu trafiği gerçekleştirmeleri de aşağıda tablo-grafik (Tablo-1.5 ve Grafik-1.3) halinde verilmiştir. Avrupa ücretli-tarifeli yolcu trafiği son 10 yılda yıllık ortalama %5,6 artış ile 1,6 kat gelişmiştir.

2010-2019 Avrupa Ücretli-Tarifeli Yolcu Trafiği		
Yıl/Yolcu	Taşınan Yolcu (milyon)	Yıllık Artış (%)
2010	748	-0,4
2011	751	8,7
2012	799	6,1
2013	816	4,6
2014	871	4,5
2015	927	5,7
2016	996	7,2
2017	1.067	6,7
2018	1.123	7,1
2019 (tahmini)	1.200	6,4

Tablo-1.5. 2010-2019 Yılları Avrupa Ücretli-Tarifeli Yolcu Trafiği (Kaynak; ICAO)

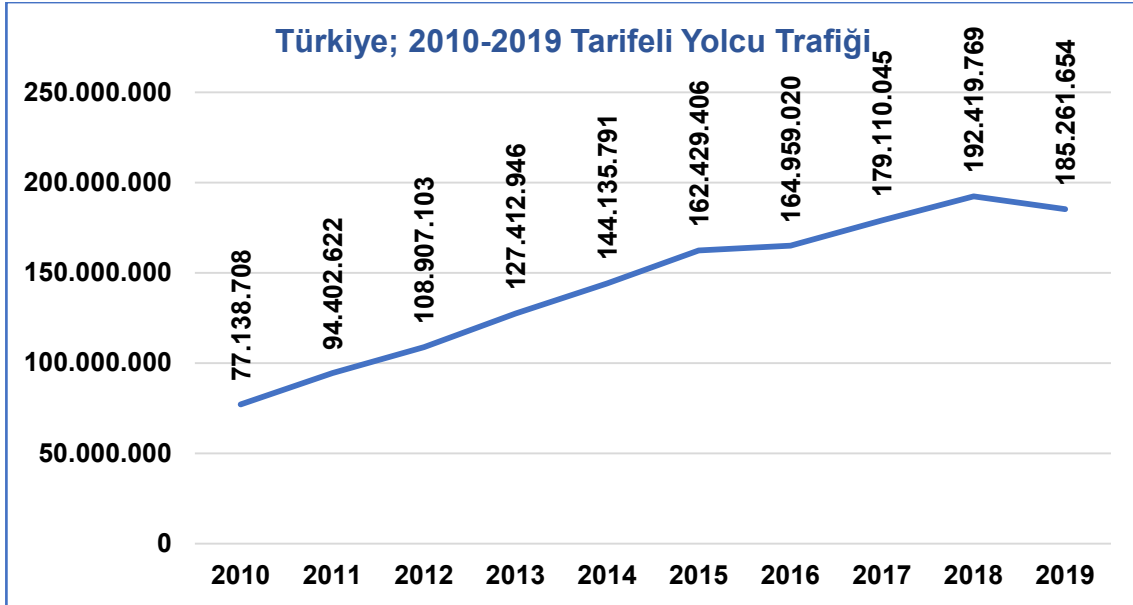

Grafik-1.3. 2010-2019 Yılları Avrupa Ücretli-Tarifeli Yolcu Trafiği (Kaynak; ICAO)

2010-2019 yılları Türkiye tarifeli yolcu trafiği aşağıda Tablo-1.6 ve Grafik-1.4'de gösterilmiştir. Görüleceği üzere, son 10 yılda Ülkemizde tarifeli yolcu trafiği yıllık ortalama %12 artarak, 2,5 kat gelişmiştir. 2019 yılı tarifeli yolcu trafiği, 2018 yılına göre %3,7 azalış ile 185.261.654 yolcu olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye; 2010-2019 Tarifeli Yolcu Trafiği		
Yıl	Tarifeli Yolcu	Artış %
2010	77.138.708	29,0
2011	94.402.622	36,0
2012	108.907.103	22,2
2013	127.412.946	16,0
2014	144.135.791	14,5
2015	162.429.406	11,4
2016	164.959.020	-4,5
2017	179.110.045	11,4
2018	192.419.769	14,2
2019	185.261.654	-3,7

Tablo-1.6. Türkiye; 2010-2019 Tarifeli Yolcu Trafiği (Kaynak; DHMI)

Grafik-1.4. Türkiye; 2010-2019 Tarifeli Yolcu Trafiği (Kaynak; DHMI)

Dünyada, Avrupa'da ve Türkiye'deki son 10 yılın tarifeli yolcu trafik gelişmeleri karşılaştırıldığında, Türkiye'nin dünya ve Avrupa ortalamalarının çok üzerinde artış gösterdiği görülmektedir. Özellikle Ülkemiz havalimanlarının doğrudan yurt dışı bağlantıları sürekli bir gelişme içindedir. Bu konuda, İstanbul, Sabiha Gökçen ve Antalya Havalimanları dikkat çekmektedir.

ICAO verilerine göre, Dünya 2018 yılı Havalimanları Toplam Ulusal-Uluslararası ve Uluslararası Yolcu/Uçak Trafik gerçekleştirmeleri aşağıda verilmiştir (Tablo-1.7 ve 1.8). Görüleceği üzere, İstanbul Atatürk Havalimanı dünya ulusal-uluslararası toplam yolcu trafiğinde 17. sırada, uluslararası yolcu trafiğinde ise 10. sıradadır. İstanbul Havalimanı'nın önümüzdeki yıllarda ilk 5 içinde yer alması beklenmektedir.

Dünya, 2018 Yılı Havalimanları Toplam Ulusal-Uluslararası Gelen-Giden Yolcu/Uçak Trafiği			
Sıra	Havalimanları	2018	
		Yolcu (bin)	Uçak (Bin)
1	Atlanta-Hartsfield-Jackson	107.394	896
2	Pekin-Capital	100.983	614
3	Dubai	89.149	408
4	Los Angeles	87.534	708
5	Tokyo-Haneda	87.503	453
6	Şikago-O'Hare	83.339	904
7	Londra-Heathrow	80.126	478
8	Hong Kong	74.517	439
9	Şanghai-Pudong	74.006	505
10	Paris-ADP	72.230	488
17	İstanbul-Atatürk	68.193	465

Tablo-1.7. Dünya, 2018 Yılı Havalimanları Toplam Ulusal-Uluslararası Gelen-Giden Yolcu/Uçak Trafiği (Kaynak; ICAO)

Dünya, 2018 Yılı Havalimanları Toplam Uluslararası Gelen-Giden Yolcu/Uçak Trafiği			
Sıra	Havalimanları	2018	
		Yolcu (bin)	Uçak (Bin)
1	Dubai	88.885	408
2	Londra-Heathrow	75.307	436
3	Hong Kong	74.361	411
4	Amsterdam-Schiphol	70.956	499
5	Incheon	67.676	372
6	Paris-ADP	66.383	422
7	Singapur-Changi	64.890	386
8	Frankfurt-Main	61.775	426
9	Bangkok-Suvamabhumi	50.869	278
10	İstanbul-Atatürk	48.979	325

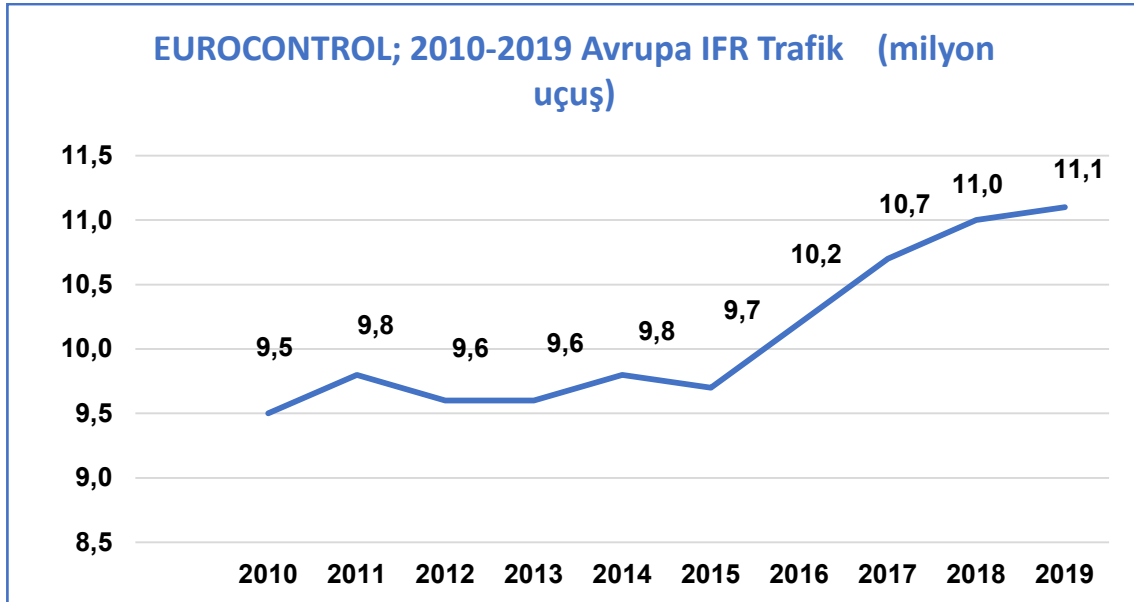
Tablo-1.8. Dünya, 2018 Yılı Havalimanları Toplam Uluslararası Gelen-Giden Yolcu/Uçak Trafiği (Kaynak; ICAO)

ICAO verilerine göre 2018 yılında dünyada maksimum kalkış ağırlığı (mtow) 9.000 kg'ın üzerinde 27.183'ü turbo jet, 3.196'sı turbo prop olmak üzere toplam 30.379 uçak faaliyet göstermiştir. 2010-2018 yılları uçak sayıları Tablo-1.9'da gösterilmiştir.

2010-2018 Yılları Dünya Toplam Uçak Sayısı			
Yıl/Uçak	Turbojet	Turboprop	Toplam
2010	20.904	2.976	23.880
2011	21.543	3.009	24.552
2012	22.255	2.997	25.252
2013	22.893	3.061	25.954
2014	23.587	3.066	26.653
2015	24.259	3.093	27.352
2016	25.060	3.117	28.177
2017	26.100	3.136	29.236
2018	27.183	3.196	30.379

Tablo-1.9. 2010-2018 Yılları Dünya Toplam Uçak Sayıları (mtow >9.000 kg.) (Kaynak; ICAO)

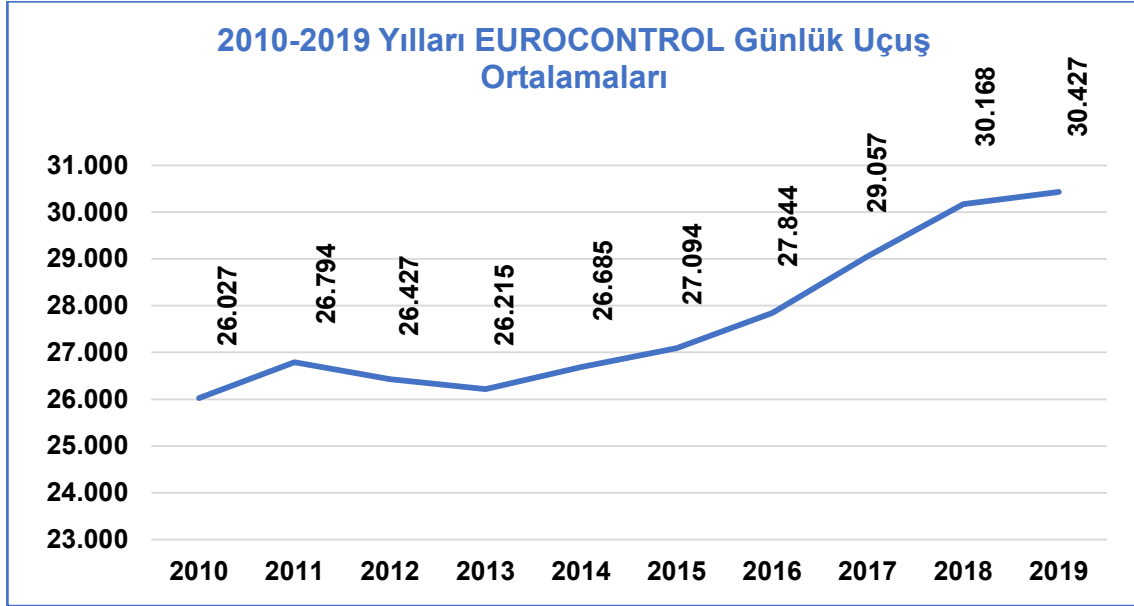
Avrupa'da ki gelişmeye baktığımızda ise, EUROCONTROL verileri bağlamında; 2019 yılında toplam **overflight uçuş** sayısı 2018 yılına göre %0,9 artış ile 11,11 milyon uçuşa yükselmiştir (Grafik-1.5)¹¹.

Grafik-1.5. 2010-2019 Yılları EUROCONTROL Avrupa IFR Trafik (Kaynak; EUROCONTROL)

¹¹ EUROCONTROL Top Stats, 23 Jan. 2020; <https://www.eurocontrol.int/publication/top-stats-december-2019>

EUROCONTROL Bölgesinde 2010-2019 yılları Günlük Uçuş Ortalamaları da aşağıda Grafik-1.6'da verilmiştir.

Grafik-1.6. 2010-2019 Yılları EUROCONTROL Bölgesi Günlük Uçuş Ortalamaları (Kaynak; EUROCONTROL)

2019 yılındaki artışta en yüksek katkı ise İtalya, Hırvatistan ve Avusturya kaynaklı olmuştur. EUROCONTROL Bölgesinde en çok uçuşu ise - ödenen yol ücretleri bağlamında - Ryanair, EasyJet, Lufthansa, British Airways ve THY gerçekleştirmiştir.

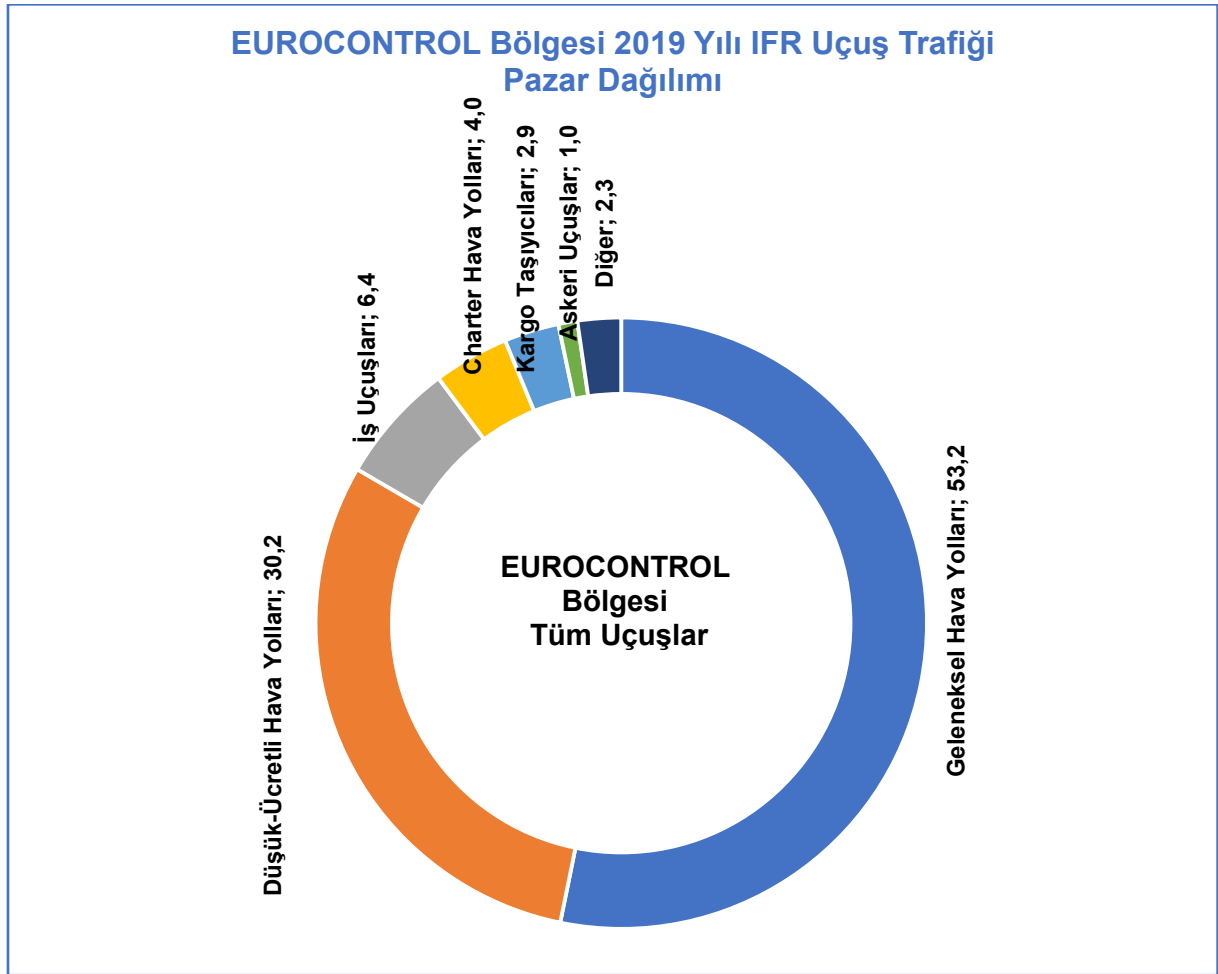
EUROCONTROL Bölgesi 2018 yılı IFR uçuş trafiğinin Pazar segmentlerine göre dağılımı da aşağıda Şekil 1.4'de gösterilmiştir¹². Görüleceği üzere en yüksek pay %53,2 ile geleneksel hava yolu taşıyıcılarının olup bunu %30,2 pay ile “düşük-ücretli” hava yolu taşıyıcıları izlemektedir.

Charter hava yolu taşıyıcılarının payı ise %4'dür. Thomas Cook Şirketinin iflası “düşük ücretli” hava yolu taşıyıcıları uçuş sayısını kısmen olumsuz etkilemiştir. Charter hava yolu taşıyıcıları, özellikle Türkiye, Rusya Federasyonu, Mısır ve Ukrayna'ya yönelik sefer artışlarıyla %11,4'lük bir gelişme yakalamışlardır.

2019 yılında EUROCONTROL Bölgesindeki iş uçuşları %2,9 azalmıştır.

Kargo uçuşları da %2,7 oranında azalmıştır.

¹² EUROCONTROL Network Operations Report 2019; <https://www.eurocontrol.int/sites/default/files/2020-03/eurocontrol-nm-annual-network-operations-report-2019-main-report-for-consultation.pdf>

Şekil-1.4. 2019 Yılı EUROCONTROL Bölgesi IFR Uçuş Trafikçi Pazar Dağılımı
(Kaynak; EUROCONTROL)

ICAO verilerine göre, 2018 yılında kalkış ağırlığı 5.700 kg'dan fazla (mtow) uçaklar ile yapılan ticari-tarifeli hava ulaşımında 11'i ölümlü toplam 98 uçak kazası meydana gelmiş ve 514 can kaybı yaşanmıştır. 2017 yılı kaza oranı 1 milyon tarifeli kalkışta 2,4 iken bu oran 2018 yılında 2,6 olarak gerçekleşmiştir¹³. **2019 yılında ise 20 ölümlü hava yolu uçak kazasında 238 can kaybı yaşanmıştır**¹⁴.

2018 yılı da büyük uçak imalatçıları için üretim ve teslimat açısından oldukça başarılı geçmiştir. 2018 yılında Airbus 20 adet A220, 626 adet A320, 49 adet A330, 93 adet A350 ve 12 adet A380 olmak üzere toplam 800 uçak teslimatı gerçekleştirmiştir. Boeing ise; 580 adet B737, 6 adet B747, 27 adet B767, 48 adet B777 ve 145 adet B787 olmak üzere toplam 806 uçak teslimatı yapmıştır.

¹³ ICAO State of Global Safety; <https://www.icao.int/safety/Documents/ICAO-SR-2019-final-web.pdf>

¹⁴ Aviation Safety Network; <https://news.aviation-safety.net/2020/01/01/aviation-safety-network-releases-2019-airliner-accident-statistics/Aviation>

2019 yılı ise; Airbus için başarılı geçmekle birlikte, Boeing'in B-737 Max serisi uçaklarında yaşanan sorunlar bağlamında Boeing uçak teslimatlarında azalma yaşanmıştır. 2019 yılında Airbus; 48 adet A220, 642 adet A320, 53 adet A330, 112 adet A350 ve 8 adet A380 olmak üzere toplam **863** uçak teslimatı gerçekleştirmiştir. Boeing ise; 127 adet B737, 7 adet B747, 43 adet B767, 45 adet B777 ve 158 adet B787 olmak üzere toplam **380** uçak teslimatı yapmıştır¹⁵¹⁶.

¹⁵ Airbus 10.1.2020 tarihli Basın Açıklaması; <https://www.airbus.com/newsroom/press-releases/en/2020/01/airbus-deliveries-strong-2019-commercial-aircraft-performance.html> /

¹⁶ Boeing 14.1.2020 tarihli Basın Açıklaması; <https://boeing.mediaroom.com/2020-01-14-Boeing-Announces-Fourth-Quarter-Deliveries>

1.2. Sektörel Katkı

ICAO tarafından oluşturulan “Industry High Level Group (IHLG)”un 2018 yılına ilişkin “Aviation Benefits” Raporuna göre¹⁷; dünyada 1.303 tarifeli hava yolu şirketi toplam 3.759 havalimanına sefer düzenlemektedir.

2018 yılında hava yolu sektörü tarafından dünyada 704 milyar ABD doları direkt havacılıkla ilgili olmak üzere toplamda 2,7 trilyon dolar ile dünya GDP’sine %3,6 katkı sağlanmıştır. İş gücü açısından da, 10,2 milyonu direkt havacılıkla ilgili olmak üzere 65,5 milyon iş desteklenmiştir.

Avrupa ülkeleri hava yolu sektörü ise 192,6 milyar ABD doları direkt havacılıkla ilgili olmak üzere toplamda 823 milyar ABD doları katkı sağlamıştır. İş gücü açısından da; 2,6 milyonu direkt havacılıkla ilgili olmak üzere toplam 12,2 milyon iş desteklenmiştir.

SHGM’nin 2019 Faaliyet Raporuna göre de sivil havacılık sektöründe 2018 yılında 209.049 personel istihdam edilmiş, toplam sektör cirosu 143,32 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2019 tahmini değerleri ise; 225.000 personel ve 165,00 milyar TL cirodur (Tablo-1.10).

2017-2019 Yılları Sivil Havacılık Sektörü Ciro ve Personel Sayısı			
Ciro-Personel/Yıl	2017	2018	2019 (tahmini)
Sektör Cirosu (milyar TL)	91,63	143,32	165,00
Sektör Personel Sayısı	196.041	209.049	225.000

Tablo-1.10. 2017-2019 Yılları Sivil Havacılık Sektörü Ciro ve Personel Sayısı (Kaynak; SHGM)

¹⁷ ICAO/IHLG-Aviation Benefits Report 2019;
<https://www.icao.int/sustainability/Documents/AVIATION-BENEFITS-2019-web.pdf>

Sivil havacılık faaliyetlerindeki gelişmeler bağlamında, Ülkemiz havacılık şirketleri de Ülke ekonomimize sağladıkları katkı açısından sürekli bir gelişim içindedir. Hizmet İhracatçıları Birliği tarafından 2018 yılı ihracat rakamları bağlamında yapılan sıralamaya göre ise Türkiye ekonomisine sürdürülebilir katkı sunan firmalardan ilk 3 içinde yer alan havacılık sektörü şirketleri aşağıda gösterilmiştir¹⁸.

Yolcu Taşımacılığı Hizmetleri;

- (1) Türk Hava Yolları (THY) A.O.
- (2) Pegasus Hava Taşımacılık A.Ş.
- (3) Atlas Jet Havacılık A.Ş.

Limana İşletmeciliği Hizmetleri;

- (1) TAV Havalimanları Holding A.Ş.

Bakım ve Onarım Hizmetleri;

- (1) Türk Hava Yolları Teknik A.Ş.
- (3) MRO Teknik (myTechnic) Servis San. ve Tic. A.Ş.

Yer Hizmetleri;

- (1) Çelebi Havacılık Holding A.Ş.
- (2) Havaalanları Yer Hizmetleri A.Ş. (HAVAŞ)
- (3) TGS (Turkish Ground Services) Yer Hizmetleri A.Ş.

¹⁸ Hizmet İhracatçıları Birliği, 21 Aralık 2019 tarihli Duyuru; <https://www.hib.org.tr/Haber/37/hizmet-ihracatcilari-buyuk-donusume-hazir>

1.3. On Birinci Kalkınma Planı ve Stratejik Planlar

1.3.1. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı koordinasyonunda hazırlanan ve TBMM tarafından 18.07 2019 tarihinde 1225 Karar No ile onaylanan 2019-2023 yıllarına ilişkin On Birinci Kalkınma Planı¹⁹ “*daha fazla değer üreten, daha adil paylaşan, daha güçlü ve müreffeh Türkiye*” vizyonuyla uzun vadeli bir perspektif sunmaktadır. Bu vizyon çerçevesinde Planın uzun vadeli kalkınma amacı, milletimizin temel değerlerini ve beklentilerini esas alarak ülkemizin uluslararası konumunu yükseltmek ve halkımızın refahını artırmaktır. Plan ile Türkiye'nin yüksek gelir grubu ülkeler ile en yüksek insani gelişmişlik seviyesindeki ülkeler arasına girmesi amaçlanmıştır.

Plan ile öncelikli sektörler olarak; kimya, ilaç-tıbbi cihaz, makine-elektrik teçhizat, otomotiv, elektronik ve raylı sistem araçları öngörülmüştür.

Plan ile temel ekonomik hedefler olarak;

- Plan Döneminde ortalama %4,3 büyüme yaşanması,
- Toplam kamu sabit sermaye yatırımları olarak Ulaştırma Sektörünün 262.343 milyon TL ile genel toplamdan %34,8, Turizm Sektörünün ise 1.921 milyon TL ile genel toplamdan %0,3 pay alması (Tablo-1.11) (2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda, Ulaştırma Sektörü payı %37,1, Turizm Sektörü payı da %0,3 olarak yer almıştır),
- 2018 yıl sonunda %20,3 olan TÜFE'nin 2023 yılında %5'e inmesi,
- 2018 yılında 3.701 milyar TL olan (Cari) GSYH'nin 2023 yılında 7.453 milyar TL'ye ulaşması,
- 2018 yılında 9.632 Dolar olan Kişi Başına (Cari) GSYH'nin 2023 yılında 12.484 Dolara yükselmesi,
- 2018 yılında direkt transit dâhil 211 milyon olan havalimanı toplam yolcu sayısının 266 milyona yükselmesi,
- 2018 yılında 1.355 bin ton olan hava yolu dış hat toplam kargo trafiğinin 2023 yılında 1.529 bin tona yükselmesi öngörülmüştür.

¹⁹ On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023); <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>

On Birinci Kalkınma Plan Dönemi Toplam Kamu Sabit Sermaye Yatırım Hedefleri		
SEKTÖRLER	2019-2023	
	Milyon TL	%Pay
Tarım	46,032	6,1
Madencilik	24,008	3,2
İmalat	5,989	0,8
Enerji	39,772	5,2
Ulaştırma	262,343	34,8
Turizm	1,921	0,3
Konut	8,521	1,1
Eğitim	144,280	19,1
Sağlık	32,229	4,3
Diğer Kamu Hizmetleri	188,973	25,1
Teknolojik Araştırma	35,176	4,7
TOPLAM	754,068	100

Tablo-1.11. On Birinci Kalkınma Plan Dönemi Toplam Kamu Sabit Sermaye Yatırım Hedefleri (Kaynak; On Birinci Kalkınma Programı)

Hava yolu taşımacılığı faaliyetleri dikkate alınarak Plan kapsamında yer alan hususlardan dikkat çeken öngörüler aşağıda verilmiştir:

Lojistik ve Ulaştırma Alanında;

Türkiye'nin coğrafi avantajından en iyi şekilde faydalanarak modlar arası (intermodal) ve çok modlu (multimodal) uygulamaların geliştirilmesi; demiryolu ve denizyolu taşıma paylarının artırılması; hızlı, esnek, emniyetli, güvenilir ve entegre bir ulaştırma sisteminin tesis edilmesiyle lojistik maliyetlerin düşürülmesi, ticaretin kolaylaştırılması ve ülkemizin rekabet gücünün artırılması temel amaç olarak belirlenmiştir (Tablo-1.12). Bu bağlamda;

- Ulaştırma modları arasındaki entegrasyon güçlendirilecek ve sektöre giriş engellerini ortadan kaldıracak tedbirler alınacaktır.
- Ulaştırma sektöründeki yatırımlar öncelik ve verimlilik odağında gözden geçirilerek önceliğini ve yapılabiliğini kaybetmiş projeler sonlandırılacak ve yatırımlarda rasyonelleşme sağlanacaktır.

On Birinci Kalkınma Planı, Lojistik ve Ulaştırma Sektörü Hedefleri		
Hedef/Yıl	2018	2023
Hızlı Tren Hat Uzunluğu (km, Kümülatif)	1,213	5,595
Demiryolu Yolcu Taşımacılığının Toplam İçerisindeki Payı (Karasal)	%1,3	%3,8
Çift Katlı Demiryolu Uzunluğunun Toplam Ana Hat İçerisindeki Payı	%12,4	%26,3
Kabotaj Hattında Elleçlenen Yükün Toplam Elleçlemeler İçerisindeki Payı	%12,9	18%
Havalimanı Toplam Yolcu Sayısı (Direkt Transit Dâhil) (Milyon)	211	266
Bölünmüş Yol Uzunluğu (Otoyol Dâhil) (km, Kümülatif)	26,642	29,514
Otoyol Uzunluğu (km, Kümülatif)	2,842	3,779
BSK (Bitümlü Sıcak Karışım) Kaplamalı Yol Ağı (km, Kümülatif)	25,215	31,478
İyileştirilen Kaza Kara Noktası	70	75
Trafik Kazaları Sonucu Hayatını Kaybeden Kişi Sayısı	6,675	4,900

Tablo-1.12. On Birinci Kalkınma Planı, Lojistik ve Ulaştırma Sektörü Hedefleri
(Kaynak; On Birinci Kalkınma Programı)

Hava Ulaşımı Alanında;

Ülkemizin havacılık ve uzay alanında küresel rekabette konumunun güçlendirilmesi sağlanacaktır. Havalimanları altyapılarında önleyici bakım kavramının esas alındığı bir varlık yönetim sistemi kurulacaktır. Ayrıca;

- İstanbul ve Sabiha Gökçen Havalimanlarının uluslararası bir hava kargo, bakım-onarım ve aktarma merkezi olması sağlanacak, söz konusu havalimanları arasında demiryolu bağlantısı yapılarak bu havalimanlarının ulusal demiryolu güzergâhına entegrasyonu sağlanacaktır.
- İstanbul bölgesinin uluslararası bir hava kargo, bakım-onarım ve aktarma merkezi olması sağlanacaktır.
- Orta Doğu ve Afrika coğrafyasına da hitap edecek Çukurova Havalimanı tamamlanacak ve ana demiryolu şebekesiyle bağlantısı sağlanacaktır. Çukurova Bölgesel Havalimanı Bağlantı Yolu da tamamlanacaktır.
- Transit uçuş planlaması ile muayene ve kontrol işlemlerinin eş güdümlü ilerlemesini teminen daha etkin risk analizi kriterleri oluşturularak fiziksel muayene yerine belge kontrolünün sağlanmasına yönelik tedbirler hayata geçirilecek, lojistik süreçler hızlandırılacaktır.

Turizm Alanında;

2018 yılında 46,1 milyon olan toplam ziyaretçi sayısı 2023 yılında 75 milyona, 2018 yılında 39,5 milyon olan yabancı ziyaretçi sayısı 2023 yılında 67,7 milyona ve 2018 yılında 29,5 milyar dolar olan turizm geliri 65 milyar dolara, 2018 yılında 647 dolar olan ziyaretçi başına ortalama harcama 2023 yılında ortalama 867 dolara yükselecektir (Tablo-1.13).

On Birinci Kalkınma Programı, Turizm Sektörü Hedefleri		
Hedef/Yıl	2018	2023
Turizm Geliri (Milyar Dolar)	29,5	65,0
Ziyaretçi Sayısı (Milyon)	46,1	75,0
Yabancı Ziyaretçi Sayısı (Milyon)	39,5	67,7
Ziyaretçi Başına Ortalama Harcama (Dolar)	647	867
Ortalama Konaklama Süresi (Gece)	9,8	10,0
Ziyaretçi Başına Gecelik Gelir (Dolar)	66	86,7

Tablo-1.13. On Birinci Kalkınma Planı, Turizm Sektörü Hedefleri (Kaynak; On Birinci Kalkınma Programı)

Ayrıca;

- Turizm sektörüne ilişkin dağınık haldeki mevzuat günümüzün ihtiyaçlarına göre gözden geçirilmek suretiyle sektörü ilgilendiren tüm hususlara ilişkin Turizm Temel Yasası çıkarılacak; turizm hizmetlerinin çeşitlendirilmesi, yatırımların desteklenmesi, turizm işletmeciliğinin teşvik edilmesi ve sektör üzerindeki maliyetlerin azaltılması sağlanacaktır.
- Turizmin tanıtımı ve yatırımların artırılması için özel sektörün finansman temininde ve karar süreçlerinde yer aldığı Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı kurulacaktır.
- Başta ana ve yükselen hedef pazarlar olmak üzere yurt dışında algı ve imaj araştırmaları yapılarak bu kapsamda yönetim planları hazırlanacaktır.
- Risk ve kriz durumlarından sektörün etkilenmemesi için risk ve kriz yönetim planları hazırlanacaktır.
- Mevcut kaynak pazarlarımızın güçlendirilmesi, geliştirilmesi ve bunun yanı sıra yeni kaynak pazarların yaratılması yoluyla ziyaretçi sayısı artırılabilecektir.
- Başta uzak doğu ülkeleri olmak üzere dünyada yükselen pazar konumundaki ülkelere ülkemiz için yeni kaynak pazarlar oluşturmaya yönelik çalışmalar yürütülecektir.
- Ana kaynak pazarımız olan ülkelerin seçilmiş şehirlerinden konaklama kapasitesinin yüksek olduğu turistik bölgelerimize başlatılan doğrudan tarifeli uçuş seferleri ve düzenlendiği bölgelerin sayıları artırılabilecektir.
- Artan turist sayısını karşılamak üzere yatırım sürecindeki 212.038 yatağa ilaveten Plan döneminde yatak kapasitesi 300.000 artırılabilecektir.
- Daha fazla gelir bırakan turizm çeşitlerinin geliştirilmesi, konaklama süresinin uzatılması, konaklama dışı harcama alanlarının yaratılması ve harcama eğilimi yüksek ziyaretçilere ulaşılması yoluyla kişi başı harcama artırılabilecektir.
- Gastronomi, golf, sağlık, kurvaziyer, düğün, inanç, kongre ve alışveriş gibi daha fazla gelir bırakan turizm çeşitlerine yönelik talebin yüksek olduğu pazarlar tespit edilecek ve bu ülkelere ziyaretçi sayısının artırılmasına ilişkin çalışmalar yürütülecektir.
- Ortalama konaklama süresini artıracak ve turizmin yılın tamamına yayılmasını

sağlayacak sağlık turizminin geliştirilmesi için tanıtım ve yatırım faaliyetleri yürütülecektir.

- Harcama eğilimi yüksek ziyaretçi trafiğini artırmak üzere ana turistik destinasyonlara business class ve comfort class uygulaması yaygınlaştırılacak ve sefer sayıları artırılabilecektir.
- Her bir destinasyon özelinde ve odaklı anlayış çerçevesinde; planlama hiyerarşisi gözetilerek yatırım planlaması dâhil turizmin gelişimi ve yönetimi bütüncül olarak ele alınacak; çevreye duyarlı ve sorumlu turizm anlayışı ile sürdürülebilir turizm uygulamaları geliştirilecektir.
- Destinasyon bazında strateji, master plan ve fiziki planlar hazırlanacak ve projeler yürütülecektir.

Savunma Sanayii Alanında;

Silahlı Kuvvetlerimizin ve güvenlik güçlerimizin ihtiyaçlarını, sürekli gelişim anlayışı ile azami ölçüde milli teknolojiler ve yerli imkânlarla karşılamak ve savunma ihracatını artırmak üzere savunma sanayii ekosistemini güçlendirmek ve savunma sanayiinde edinilen becerilerin sivil sektöre yayılımını sağlamak temel amaçtır (Tablo-1.14).

On Birinci Kalkınma Programı, Savunma Sanayii Hedefleri		
Hedef/Yıl	2018	2023
Savunma ve Havacılık Sanayii Ciro (Milyar Dolar)	6,7	26,9
Savunma ve Havacılık Sanayi İhracatı (Milyar Dolar)	2,0	10,2
Savunma ve Havacılık Sanayii İstihdamı (Bin Kişi)	44,7	79,3
Savunma Sanayii Yerlilik Oranı	%65	%75

Tablo-1.14. On Birinci Kalkınma Programı, Savunma Sanayii Hedefleri (Kaynak; On Birinci Kalkınma Programı)

Eğitim Alanında;

Mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarında sektör talepleri ve ihtiyaçlar doğrultusunda öğretim programları güncellenecek, fiziki ortam ve malzeme ihtiyaçları giderilecektir.

1.3.2. T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı 2019-2023 Yılları Stratejik Planı²⁰

Misyon; Ulaştırma, denizcilik, haberleşme ve bilgi teknolojileri alanlarında; dengeli, erişilebilir, ekonomik ve güvenli hizmet anlayışıyla, toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesine ve ülke kalkınmasına katkı sağlamak...

Vizyon; Güvenli ulaşımı, hızlı erişimi sağlayan bir kurum olmak...

Temel Değerler; İnsan Odaklı, dengeli, yenilikçi...

Stratejik Plan çalışmalarında hava yolu ulaşımıyla ilgili olarak aşağıdaki tespitler yapılmıştır;

- Havacılık sektörünün gelişmesine yönelik destekleyici devlet politikaları bulunmaktadır.
- Altyapı yatırımlarında kamu-özel sektör işbirliği olanakları gelişmektedir.
- Havacılık sektörüne yapılan yatırımlar ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır.
- Özel sektör son yıllarda hava yolu işletmeciliğinde ve havacılık sanayinde önemli roller üstlenmektedir.
- Genel havacılık faaliyetleri gelişmeye devam etmektedir.

Hava yolu sektörü için ihtiyaçlar da aşağıdaki şekilde belirlenmiştir;

- Ülkemizin bölgesel hava ulaşım merkezi haline dönüşmesi ile birlikte gelen/giden uçuşların kavşak noktası olması ve tüm kültürlerin buluşma noktası haline gelmesi ve hava yolu ile seyahatin en hızlı ve güvenli ulaşım şekli olduğunun dünya toplumları tarafından genel kabul görmesi.

Stratejik Plan Amaç ve Hedefleri arasında;

- “Her ile bir havalimanı yapılması hedefinin sürdürüleceği”,
- “Her 100 km’de bir havalimanı ulaşımının sağlanması”,
- “Hava yolu ulaşım altyapısını yaygınlaştırmak” hususları yer almıştır.

Bu kapsamda aşağıdaki havalimanlarının belirtilen sürelerde tamamlanması öngörülmüştür (Söz konusu havalimanlarının tahmini maliyeti 2.081.609.852 TL’dir):

- Rize Artvin Havalimanı (4 yıl)
- Yozgat Havalimanı (3 yıl)
- Bayburt Gümüşhane Havalimanı (3 yıl)
- Karaman Havalimanı (3 yıl)

²⁰ TC Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı 2019-2023 Yılları Stratejik Planı;
<https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/stratejik-yonetim/uab-2019-2023-stratejik-plani-16-10-2019.pdf>

1.3.3. Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü 2019-2023 Stratejik Planı²¹

Misyon; Türk sivil havacılığının emniyetini ve güvenliğini belirlenen standartlar çerçevesinde sağlamak.

Vizyon; Sivil havacılığın sürdürülebilir gelişimine hizmet etmek için etkin ve saygın bir konuma sahip olmak.

Temel Değerler; Katılımcılık, topluma hizmet, tarafsızlık, insan odaklı, etik ilkelere bağlılık, çevreye duyarlılık, yenilikçilik...

Stratejik Plan Amaç ve Hedefleri:

- Havacılık Emniyeti ve Güvenliğinin En Üst Düzeyde Sürdürülmesinin Sağlanması.
 - ICAO emniyet gerekliliklerinin sağlanması.
 - Güvenlik ve kolaylık dengesi gözetilerek siber saldırılar da dâhil yasa dışı faaliyetlere karşı güvenlik seviyesinin artırılması.
 - Mevzuatın uluslararası gerekliliklerle uyumunun paydaşlarla işbirliği içerisinde artırılması.
 - Etkin denetim ve gözetim yapılması.
- Uluslararası alanda bilgi, teknoloji ve eğitim imkânları en üst seviyede kullanılarak Ülkemizin rekabet gücünün geliştirilmesine katkı sağlanması.
 - Hava araçlarına yönelik sertifikasyon kabiliyetinin geliştirilmesi.
 - Havacılık sektörünün pilot ihtiyacının yerli kaynaklardan sağlanması.
 - Türkiye'nin sivil havacılık eğitim üssü hâline gelmesi.
- Sivil Havacılık Sektörünün Sürdürülebilir Gelişimini Teminen Strateji ve Politika Geliştirilmesi ve Uygulanmasının Sağlanması.
 - SHGM'nin temsil kabiliyet ve kapasitesini geliştirerek uluslararası alanda daha etkin bir konuma sahip olması.
 - Genel, amatör ve sportif havacılığın geliştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına katkı sağlanması.
 - Sivil havacılık faaliyetlerinde çevreye duyarlı politikalar geliştirilmesi.
- Kurumsal Kapasitenin Gelişiminin Sağlanması.
 - SHGM'nin ulusal ve uluslararası mevzuata ve hızlı büyüyen sektöre uygun olarak yeniden yapılandırılması.
 - Nitelikli personelin temini ve istihdamı için SHGM'nin cazip hale getirilmesi
 - SHGM'nin bilgi ve teknolojik altyapısının geliştirilmesi.
 - Yönetim sistemlerinin SHGM içinde etkinliğinin artırılması ve sistemler arası

²¹ SHGM 2019-2023 Stratejik Planı;
http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/strateji/2019-2023_SHGM_Stratejik_Plan.pdf

- entegrasyon sağlanması.
- SHGM'nin kamuoyu ve paydaşlar nezdinde bilinirliği ve ulaşılabilirliğinin artırılması.

1.3.4. DHMİ Genel Müdürlüğü 2019-2023 Stratejik Planı²²

Misyon: Sivil Havacılık sektöründe uluslararası standartlarda kaliteli, güvenli, konforlu, insana ve çevreye duyarlı, etkili ve verimli, yetişmiş insan gücüne dayalı sürdürülebilir hava seyrüsefer ve havalimanı işletme hizmetleri sunmaktır.

Vizyon: Hava trafik yönetimi ve havalimanı işletmeciliği alanında, küresel boyutta rekabet gücünü haiz dünyanın öncü Kuruluşlarından biri olmaktır.

Temel Değerler: Kalite, şeffaflık ve konfor, mesleki uzmanlık, ileri teknoloji ve bilişim teknolojileri kullanımı, güvenilirlik ve emniyet, çevreye ve insana duyarlılık, gelişime açıklık, verimlilik, Ülke ekonomisine katkı sağlamak, etik ilkelere uygun çalışma, sürdürülebilirlik...

Temel Amaç ve Hedefler:

- Hava seyrüsefer emniyetini en üst seviyede sağlamak.
 - Hava trafik yönetim hizmetlerinin kalitesinin artırılması ile sorunsuz ve emniyetli bir şekilde yerine getirilmesi sağlanacaktır.
 - Haberleşme, seyrüsefer ve gözetim (CNS) alt yapısı geliştirilecek ve iyileştirilecektir.
 - Hava trafik yönetiminde kullanılan sistemlerin milli olarak üretilmesi, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik olarak Ar-Ge çalışmaları yapılacaktır.
 - Havacılık bilgileri dijital ortamda ve Havacılık Bilgi Değişim Modeli (AIXM) ile sağlanacaktır.
 - 2019 yılından itibaren 2023 yılı sonuna kadar her yıl en az 1 seyrüsefer ve/veya radar istasyonuna rüzgâr ve/veya güneş santrali yapılacak, hava seyrüsefer hizmetlerinin uluslararası standart ve kurallara uygun şekilde sürdürülebilmesi için tesis ve sistem açısından geliştirilmeye ihtiyaç duyulan teknik blok ve kuleler yenilenecektir.
- Havalimanı işletmeciliği hizmetlerini uluslararası standartlarda sağlamak.
 - PAT sahalarında her türlü yer hareketinin kesintisiz ve emniyetli bir şekilde

²² DHMİ Genel Müdürlüğü 2019-2023 Stratejik Planı;
<https://www.dhmi.gov.tr/sayfalar/stratejikplan.aspx>

gerçekleştirilmesi amacıyla gelişen teknolojiye bağlı olarak karla mücadele, temizlik ve tanzim araçları temin edilecektir.

- Havalimanlarımızın tamamında (Gökçeada hariç) Yeşil Kuruluş ve en az 10 Havalimanımızda da Yeşil Havaalanı unvanlarının 2023 yılına kadar alınması sağlanacaktır.
- Havalimanları terminal binaları ile sistem, cihaz ve teçhizatlarının enerji ihtiyaçları için, yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanmak üzere, entegre enerji sistemleri kurulacaktır.
- Havalimanı hizmet araçlarının havalimanı kategorilerine göre temini ve yenilenmesi amacıyla son teknoloji ARFF araçlarının ve sistemlerinin gelişen uçak trafiği ve tiplerine göre alımlarının yapılması, hizmetlerin daha etkin verilebilmesi için ARFF istasyonlarının yenilenmesi ve/veya yapılması sağlanacaktır.
- Havalimanlarımızın tamamında (Gökçeada hariç) 48 adet Stratejik Gürültü Haritalamaları hazırlanacaktır.

- Bölgesel hava ulaşım merkezi olmak.

- Hava trafik hizmetlerinde, ortak hava sahası sınıflandırılması, mevcut Avrupa ATS (hava trafik hizmetleri) koridor ağı ve sektörizasyonun esnek ve etkin kullanımının sağlanması, hava sahası kullanım kapasitelerinin artırılması konularında uygulamaya yönelik ortak kural ve usullerin geliştirilmesi, hava sahası ve havalimanları kapasitelerinin artırılması sağlanacaktır.
- 2023 yılı sonunda tüm Türkiye geneli havalimanlarında toplam 266.427.648 yolcuya ve 2.450.707 uçak trafiğine hizmet verilecek olup, 2023 yılında yaklaşık 14.184.345.000.-TL satış hasılatı elde edilecektir.

- Bölgesel hava eğitim üssü olmak.

- EUROCONTROL üyesi olan Kuruluşumuz aynı zamanda Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü tarafından belirlenen temel, tazeleme ve işbası eğitimlerini ulusal ve uluslararası mevzuata uygulamak ve takip etmek durumundadır. Personelin yetiştirilmesine yönelik olarak düzenlenecek yurt içi ve yurt dışı eğitim programlarına katılımı sağlanacaktır.
- DHMİ Havacılık Akademisi bünyesinde bulunan onaylı eğitim programlarının sayısı ile eğitim ve eğitmen yetkilendirme çalışmaları kapsamında meri mevzuata uygun olarak yurt dışında bulunan yetkili eğitim kuruluşları vasıtasıyla yetkili eğitmen sayısı artırılabilecektir.
- Uygulama eğitimlerinin daha verimli hale getirilmesi amacıyla DHMİ bünyesinde 2023 yılı sonuna kadar; eğitim merkezlerinin kurulması, eğitim

planlamalarının düzenlenmesinde kullanılacak eğitim yazılımının faaliyete geçirilmesi ile DHMİ Havacılık Hizmet ve Eğitim Kompleksinin” projelendirilmesi ve/veya yapımı tamamlanacaktır

- 2023 yılı sonunda 18.600 kursiyere eğitim hizmeti verilerek gelir elde edilecektir.
- Bölge ve komşu ülke eğitim isteklerinin karşılanması amacıyla ATM/CNS ve Havacılık Güvenliği konularında belirlenecek ihtiyaçlar doğrultusunda gerekli eğitimlerin verilmesi ile yürürlükteki mevzuatın uygun gördüğü konuların uzaktan eğitim şeklinde verilmesi sağlanacaktır.

- İnsan Kaynaklarının Optimum Yönetimi ile Hizmette Kalite ve Etkinliği Artırmak.

- Personelin hem daha verimli çalışabilmesi hem de daha etkin bir kariyer planlaması yapabilmesi sağlanacak ve eğitim düzeyi artırılacaktır.
- Havalimanlarının işgücü planlamasının yapılması, daha etkin bir insan kaynakları politikasının uygulanması, performans değerlendirme çalışmalarının hazırlanabilmesi amacıyla İş Analizi çalışmaları gerçekleştirilecektir.
- Kalite ve Çevre Yönetim Sistemi, Kurumun tüm birimlerini kapsayacak şekilde 2020 yılı sonuna kadar kurulacaktır.
- Kuruluşumuzun son teknolojik gelişmeleri içeren sistemlerle yapılandırılarak gelişen dünya standartlarının takip edilmesi amacıyla bilişim alt ve üst yapılarının temini, tesisi, modernizasyonu ve siber güvenlik konularında Kuruluşumuzun sahip olduğu kaynakların imkân ve kabiliyetlerinin artırılması planlanmaktadır.
- Havalimanı terminalleri yolcu kapasitesi ölçümü ve optimizasyonu çalışmaları başlatılacaktır.

- Havacılık Acil Yardım ve Güvenlik Hizmetlerini Ulusal ve Uluslararası Standartlarda Sağlamak.

- Tüm havalimanlarında verilmesi mecburi olan sağlık hizmetinin, özellikle uçuş sağlığı eğitimi almış deneyimli sağlık personeli (Doktor, Hemşire, ATT, Paramedik vb.) tarafından yapılması sağlanacaktır.
- Havalimanlarının ve bunlara bağlı radar istasyonlarının güvenliğini, ICAO Ek-17, ECAC Dok.30 ve MSHGP standartlarında sağlamak amacıyla mevcut özel güvenlik hizmet alımına ilave olarak özel güvenlik personel sayısı artışı gerçekleştirilecektir.
- ICAO Ek-17, ECAC Dok.30 ve MSHGP standartlarında havalimanlarında kullanılan güvenlik cihazları yenileme, modernizasyon ve yeni ihtiyaçlar

çerçevesinde temin edilecektir.

- Havacılık güvenliğinin sağlmasına yönelik olarak kullanılan güvenlik sistemleri temin ve tesis edilecektir.

- Kurumsal İmajı Güçlendirmek ve Marka Bilinirliğini Artırmak.

- 2021 yılı sonuna kadar havalimanları da dâhil olmak üzere kurumsal kimlik oluşturulması çalışmalarının tamamlanması ve uygulamaya geçilmesi sağlanacaktır.
- Marka bilinirliğini artırmak amacıyla DHMİ TV ağı oluşturulacak ve yaygınlaştırılacaktır.

1.4. Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü (SHGM) Çalışmaları²³

SHGM, 2019 yılında da öncelikle gelişen sivil havacılık sektörünün ihtiyaç ve beklentileri çerçevesinde uluslararası standartların en üst düzeyde uygulanması amacıyla mevzuat çalışmalarını sürdürmeye devam etmiştir. Bu kapsamda, 2017-2019 yıllarında aşağıdaki Tablo-1.15'de verilen Kanun, Kararname, Yönetmelik, Tebliğ, Genelge ve Talimatlar yayınlanmıştır.

2019 yılında; Hava Yer Operasyonları İçin Kullanılan Ölçü Birimleri Yönetmeliği (SHY-ÖLÇÜ), Uçuş Teknisyenleri Lisans ve Sertifika Yönetmeliği'nin (SHD: T-43) Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik, Havaalanlarında Bekleyen Hava Araçlarının Terkini, Hurdaya Ayrılması, Tasfiye ve Ödeme İşlemlerine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (SHY-HURDA) ve Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü Personeli Görevde Yükselme ve Unvan Değişikliği Yönetmeliği (SHY-22) yayınlanmıştır.

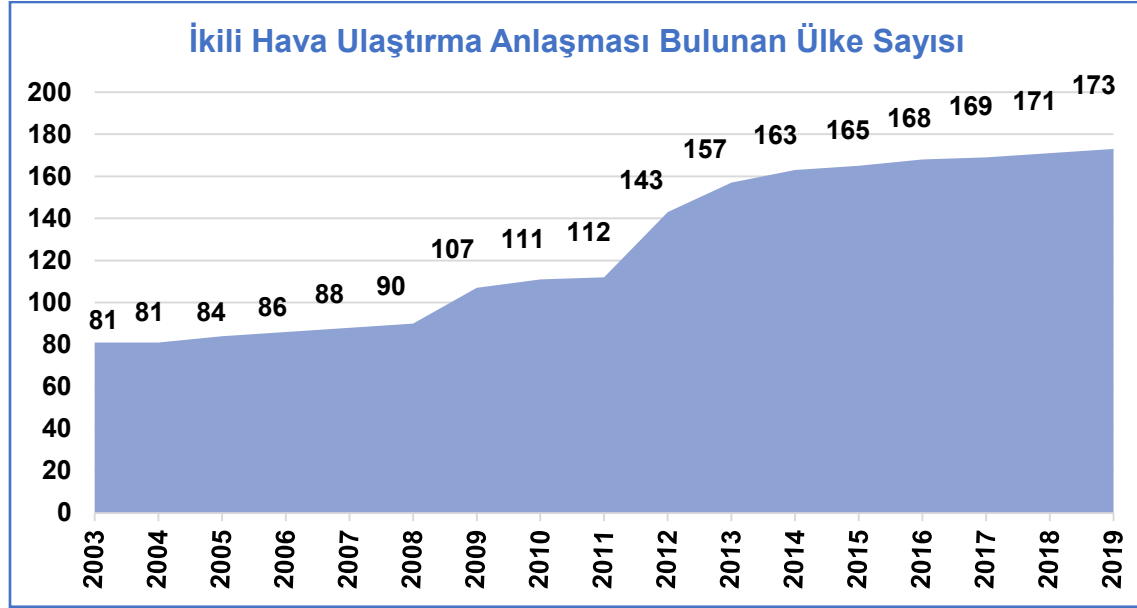
2017-2019 Yıllarında Yayınlanan Mevzuat			
Yıl/Mevzuat	2017	2018	2019
Kanun	1	1	-
Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi	-	1	1
Yönetmelik	12	4	5
Tebliğ	1	-	-
Genelge	20	14	18
Talimat	15	29	13
Toplam	49	49	37

Tablo-1.15. 2017-2019 Yıllarında Yayınlanan Mevzuat (Kaynak; SHGM)

2019 yılında SHGM tarafından “Hava Ulaştırma Anlaşmaları” bağlamında 37 müzakere yapılmış, mevcut ikili hava ulaştırma anlaşması sayısı 173'e ulaşmıştır. Gerçekleştirilen anlaşmalar neticesinde, yurtdışı uçuş ağımız 2018 yılında %7 artarak 126 ülkede 328 noktaya ulaşmıştı (Anlaşmamız olup uçuş gerçekleştirilen ülke; 123, özel statülü ve geçici uçuş gerçekleştirilen ülke; 1, Anlaşmamız olduğu halde henüz uçuş gerçekleştirilmeyen ülke; 48 ve henüz anlaşmamız olmayan ülke; 24'dür). 2019 yılında yapılan anlaşmalar ile ise, mevcutlara ilave olarak yolcu seferlerinde 30 nokta, 144 frekans, kargo seferlerinde de 11 nokta daha kazanılmıştır.

²³ Bu bölümün tamamı SHGM 2019 Yılı Faaliyet Raporu'ndan özetlenmiştir.

2010-2019 yılları ikili hava ulaştırma anlaşmaları sayısal gelişimi aşağıdaki grafikte gösterilmiştir (Grafik-1.7).

Grafik-1.7. 2010-2019 Yılları Türkiye ile İkili Hava Ulaştırma Anlaşması Bulunan Ülke Sayısı (Kaynak; SHGM)

Yerli hava yolu şirketlerimiz 2019 yıl kış döneminde 37 ve yaz döneminde 144 yeni olmak üzere toplamda 181 yeni hatta uçmuşlardır.

SHGM tarafından 2019 yılında; 4.655 tarifeli, 3.549 charter, 1.567 transit, 67 tarifeli transit, 1.568 özel uçuş ve FIC tarafından da 948 uçuş olmak üzere toplam 12.354 uçuş izni verilmiştir.

SHGM tarafından 2019 yılında sürdürülen/gerçekleştirilen projeler hakkındaki bilgiler ise aşağıda kısaca özetlenmiştir (Bu konuda daha kapsamlı bilgi SHGM 2019 yılı Faaliyet Raporu'nda yer almaktadır):

- **Türk Sivil Havacılık Akademisi**

AB fonlarıyla finansmanı sağlanan toplam 15.800.000 Avro bütçeli Türk Sivil Havacılık Akademisi 20.4.2018 tarihinde açılmıştır. Akademinin amacı, SHGM personeline, havacılık sektörü çalışanlarına ve bölge ülkeleri havacılık personeline uluslararası standartlarda havacılık eğitimleri vermektir. Akademiye ICAO ile işbirliği içerisinde burslu eğitim de verilmektedir. 2019 yılı içinde Akademi'de 6 uluslararası ve 10 ulusal olmak üzere toplam 16 eğitim düzenlenmiş, 33 de sınav yapılmıştır.

- **Güvenli Kargo Projesi**

İlgili ulusal mevzuatın öncelikle AB ile uyumlu hale getirilmesi amaçlı Proje, Uluslararası Hava Yolu Taşımacıları Birliğı (IATA) ile birlikte yürütölmektedir. Projenin bütünüyle hayata geçmesi ile birlikte, Ülkemizde üretilen ürünlerin nakliyesi havalimanlarında güvenlik taramasına maruz kalmayacaktır. Bu sayede kargoların daha hızlı hareket etmesiyle ciddi anlamda zaman ve maddi kaybın önüne

geçilecektir. Yapılan çalışmaların sonucu olarak, acente yetkilendirmeleri başlamıştır. Gümrük prosedürlerinin de kısa zamanda tamamlanması beklenmektedir.

- **Tek Nokta Güvenlik Uygulaması**

Uygulama ile ülkelerin birbirlerine yönelik havacılık güvenliği tedbirlerinin karşılıklı olarak tanınması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, bir ülkede taranan yolcu karşılıklı tanıma ile ikinci bir ülkede transfer olması durumunda güvenlik kontrolünden muaf tutulmaktadır.

AB söz konusu olduğunda, üçüncü bir ülke ile 28 ülke adına Avrupa Komisyonu'nun karşılıklı bir anlaşma ile bu eşdeğerliliği tanınması anlaşılmalıdır. AB üyesi bir ülke ile tek nokta güvenlik anlaşması imzalandığında; yolcular ve kabin bagajları, uçak altı bagajlar, kargo ve posta ile hava aracı güvenliği alanlarında karşılıklı muafiyet sağlanmaktadır. AB ve Türkiye arasında yürütülen hava taşıma anlaşması görüşmeleri sona ermiştir. AB, durdurulmuş olan kapsamlı hava taşıma anlaşması ile Tek Nokta Güvenlik Projesi arasında bir bağ oluşturarak projenin tamamlanması için müzakerelere yeniden başlanmasını ön şart olarak belirlemiştir.

- **Yeşil Havalimanı (Green Airport) Projesi**

Proje ile Ülkemiz havalimanlarında faaliyet gösteren kuruluşların çevreye ve insan sağlığına verdikleri veya verebilecekleri zararların ortadan kaldırılabilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda işletmelerden TS EN ISO 14001 standardının yürürlükteki versiyonuna ve SHGM ve TSE tarafından belirlenmiş olan sektörel kriterlere uygun bir "Çevre Yönetim Sistemi" oluşturması, uygulaması, dokümanete etmesi, sürekliliğin sağlanması ve TSE tarafından gerçekleştirilen TS EN ISO 14001 "Çevre Yönetim Sistemi Belgelendirmesi" işleminin tamamlanması, ayrıca; her takvim yılı için TS EN ISO 14064-1 standardının yürürlükteki versiyonuna ve sera gazı kriterlerine uygun bir "Sera Gazı Envanter Raporu" oluşturması ve TS EN ISO 14064-3 standardına göre TSE tarafından bu Raporun doğrulama işleminin yapılması istenmektedir. Belirtilen gereklileri sağlayan kuruluşlara SHGM tarafından "Yeşil Kuruluş Sertifikası", bir havalimanındaki tüm kuruluşların Yeşil Kuruluş Sertifikası alması halinde de bu havalimanına "Yeşil Havalimanı Sertifikası" verilmektedir. Sertifika sahibi kuruluşlara, SHGM Hizmet Tarifelerinde indirim yapılmaktadır. 2019 yılsonu itibarıyla 153 kuruluşa sertifika verilmiştir.

Proje kapsamında, havalimanı terminallerinde kullanılan elektriğin trijenerasyon santrallerinde üretilmesi, havalimanlarında fosil yakıt kullanan yer destek araçları yerine elektrikli araç kullanılması ve uygun koşullara haiz havalimanlarında güneş enerjisi panellerinin kurulması faaliyetleri ile emisyon değerlerinin azaltılmasına önemli katkı sağlanmaktadır.

- **Engelsiz Havaalanı Projesi**

SHGM tarafından, havalimanlarında engelli yolculara direkt olarak hizmet veren kuruluşların (Havalimanı işletmecisi, terminal işletmecisi, hava yolu şirketi ve yer hizmetleri kuruluşu) bu konuda gerekli tedbirleri almaları, bu yolcuların mağdur

edilmemesi ve verilen hizmetlere ilişkin olarak bu yolculara gerekli tüm kolaylığın sağlanarak, bu yolcuların diğer yolcularla eşit şartlarda seyahat edebilmesine yönelik imkanların, herhangi bir ek ücret talebinde bulunulmaksızın yerine getirilmesi amacıyla 27 Temmuz 2009 tarihinde “Engelsiz Havaalanı” projesi başlatılmıştır. Proje çerçevesinde, havalimanında faaliyet gösteren kuruluşların gerekli şartları yerine getirmesinin ardından söz konusu havalimanı SHGM tarafından “Engelsiz Havaalanı” olarak adlandırılmakta ve bu kurum ve kuruluşlara Hizmet Tarifesinde indirimler ile teşvikler sağlanmaktadır.

Engelsiz havalimanlarının ülke geneline yayılması ve bu kapsamda elde edilen önemli kazanımlar dikkate alınarak, söz konusu projenin havalimanlarında zorunlu hale getirilmesi kararı alınmıştır. 24 Kasım 2015 tarihinde Engelli veya Hareket Kabiliyeti Kısıtlı Hava Yolu Yolcuları Talimatı (SHT-ENGELSİZ) yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

2019 yılsonu itibariyle Proje kapsamında 75 kuruluşa belge verilmiştir.

- ***İnsansız Hava Araçları (İHA) Kayıt Sistemi***

SHGM bünyesinde, 500 gr.-25 kg. ağırlığı arasındaki insansız hava araçları için kayıt sistemi oluşturulmuştur. 2019 yılsonu itibariyle İHA sayısı 34.150'ye, İHA kullanıcısı birey sayısı ise 52.120'ye ulaşmıştır.

SHGM tarafından İHA uçuş izinlerinin kayıt sistemi üzerinden internet ortamında alınması/verilmesi sağlanmıştır. Mülki İdare (uçuş izni) Modülü hizmete girmiş, süreç hızlandırılmıştır. SHT-İHA Talimatı 5.7.2019 tarihinde revize edilmiştir. 25.7.2019 tarihinde de İHA Kayıt Sistemi yenilenmiştir.

Türkiye, bu kapsamda ICAO RPAS (Uzaktan Kumandalı Hava Araçları Sistemleri) Paneline ve JARUS (İHA konusunda Kural Koruyucu Otoriteler) Grubuna da üye olmuştur.

- ***Mania Bilgi Sistemi Projesi***

Mania Bilgi Sistemi ile konuya ilişkin taleplerin SHGM internet sitesi (E-Devlet) üzerinden hızlı bir şekilde sorgulanması amaçlanmıştır. 2018 yılında tüm havalimanları Sisteme dahil edilmiştir.

- ***VFR Hava Araçlarının Uçuş Takip Sistemleri***

Oluşturulan sistem ile uçuş emniyetinin artırılması, emniyet ihtiyacının karşılanması, güncel meteorolojik bilgilerin sisteme aktarılması ve sisteme mobil erişimin sağlanması amaçlanmıştır.

- ***Sıcak Hava Balonu Canlı Takip Sistemi***

Sıcak Hava Balonu Canlı Takip Sistemi 2019 yılında tamamlanmış olup bu kapsamda sıcak hava balonları GPS/GNSS tabanlı bir sistem ile canlı izlenebilmektedir. Bu sayede, olumsuz hava şartlarında anlık haberleşme

sağlanabildiği gibi yatayda ve/veya dikeyde yapılan NOTAM ihlalleri de anlık olarak tespit edilebilmektedir.

- **E-Devlet Hizmetleri**

SHGM tarafından, “Bürokrasinin Azaltılması ve E-Devlet Hizmetleri” kapsamında E-Devlet kapısı üzerinden – 2019 yılında sisteme dahil edilen 6 yeni hizmet ile - 19 ana başlık altında 40 hizmet sunulmaktadır.

- **Sertifikasyon Faaliyetleri**

SHGM tarafından 2019 yılı içinde gerçekleştirilen önemli sertifikasyon faaliyetleri aşağıda verilmiştir;

- Hava Aracı Sertifikasyonu (**GÖKBEY Genel Maksat Helikopter; T-625**) Projesi; P1 prototipi için 29.6.2019’de ilk, 12.7.2019’de ikinci, 22.7.2019’de üçüncü ve 25.7.2019’da da dördüncü test uçuşu gerçekleştirilmiştir. Projenin önümüzdeki 2 yıl içerisinde tamamlanması öngörülmektedir.
- **Turboşaft Motoru** (TS 1400); GÖKBEY Helikopterinin itkisini sağlamak üzere TUSAŞ Motor Sanayi (TEI) tarafından tasarım ve üretimi planlanan yerli ve milli turboşaft motorun sertifikasyon faaliyetleri sürmektedir. TEI, 24-26.7.2019 tarihlerinde Tasarım Organizasyonu Onay başvurusunda bulunmuş olup bu kapsamdaki 10 denetimden ilki gerçekleştirilmiştir. Tasarım Organizasyonu Onay sürecine ilişkin denetimlerin 2021 yılı içerisinde tamamlanması öngörülmektedir.
- **Havalimanı Sertifikasyon Faaliyetleri**; 2019 yılsonu itibariyle 56 havalimanı sertifikalandırılmış vaziyettedir. Yıl içinde 15 havalimanında pistlerdeki lastik izlerinin silinmesi, işaretlemeleri yenilenmesi, pist frenleme araçlarının temini ve kayıtlarının tutulması, pist sonu emniyet alanlarının düzenlenmesi ve sertifikasyon kapsamındaki diğer konularda denetimler yapılmıştır.

- **Yolcu Şikayetlerinin Değerlendirilmesi**

2019 yılında yerli hava yolu şirketlerimizin hizmet verdiği yolculardan SHY-YOLCU Yönetmeliği kapsamında yapılan işlem sayısı şöyledir: Pegasus 638.559, THY/AnadoluJet 362.573, SunExpress 82.142, OnurAir 71.673, Corendon 35.653, AtlasGlobal 29.602, ve Hürkuş 1.648.

2019 yılında toplam yolcunun yaklaşık %1’i şikâyette bulunmuştur.

- **Komisyonlar, Kurullar, Gruplar**

SHGM tarafından oluşturulan Komisyonlar, Kurullar ve Gruplar şu şekildedir; SHGM SHGM-YÖK Sivil Havacılık Komisyonu, SHGM Toplumsal Cinsiyet Dengesi Geliştirme Komisyonu SHGM-TCDGK), Ulusal Tahribatsız Muayene Kurulu, Kabin Emniyet Grubu, Olay Bildirimleri Çalışma Grubu, Hava Hukuku Çalışma Grubu, Amatör Havacılık Çalışma Grubu, Hava Sahası Esnek Kullanımı (FUA) Çalışma Grubu, Havaalanı Emniyeti (HAVEM) Çalışma Grubu, Terminal Çalışma Grubu ve Yer Hizmetleri Çalışma Grubu.

1.5. Mevcut Durum ve Sektör Kuruluşları

SHGM/DHMI verilerine göre, 31 Aralık 2019 tarihi itibariyle ülkemiz sivil havacılık sektörü büyüklükleri aşağıdaki özetlenmiştir (Detaylı bilgi Tablo 1.16'da verilmiştir):

- 56 (+2) Havalimanı,
- 83 Heliport, 9 İniş Şeridi,
- 7 Havalimanında Özel Sektör Havalimanı İşletmecisi, 5 Havalimanında Özel Sektör Terminal İşletmecisi,
- 11 Hava Yolu Şirketi,
- 42 Hava Taksi İşletmesi, 83 Genel Havacılık İşletmesi, 34 Balon İşletmesi,
- Hava yolu şirketlerinde toplam 516 yolcu uçağı, 103.763 yolcu-koltuk kapasitesi, 30 kargo uçağı, 2.296.450 kg. yük taşıma kapasitesi,
- Hava Taksi ve Genel Havacılık işletmelerinde toplam 570 hava aracı, Zirai Mücadele işletmelerinde 62 aracı, Balon işletmelerinde 309 balon,
- 106 Bakım Organizasyonu,
- 171 Eğitim Organizasyonu,
- 3'ü A Grubu, 12'si B Grubu ve 25'i C Grubu toplam 40 Yer Hizmetleri Kuruluşu...

Ve;

- İç hatlarda 5 hava yolu ile 7 merkezden 56 noktaya uçuş,
- 173 ülke ile İkili Hava Ulaştırma Anlaşması; Dış hatlarda 5 hava yolu ile 126 ülkede 328 noktaya uçuş,
- 9.113 uçak, 215 helikopter pilotu, 366'sı Balon toplam 510 diğer hava aracı pilotu ve 1.431 öğrenci pilot olmak üzere toplam 11.269 pilot (669'u yabancı),
- 15.879 kabin personeli (2018),
- 1.759 (DHMI; 1.661) hava trafik kontrolörü,
- 418 dispeçer,
- 4.547 hava aracı bakım teknisyeni,
- 510 (DHMI; 510) AIM (Havacılık Bilgi Yönetimi) memuru,
- 611 (DHMI; 579) Hava Trafik Emniyeti Elektronik personeli (ATSEP),
- 30.421 yer hizmetleri personeli (2018).

Ve (2019 tahmini);

- 165 milyar TL Sektör cirosu ve 225.000 Sektör personeli..

2017-2019 Yılları Sektör Büyüklükleri			
Hava Aracı İşletmeleri	2017	2018	2019
Hava Yolu İşletmesi	13	11	11
Hava Taksi İşletmesi	43	43	42
Genel Havacılık İşletmesi	78	82	83
Balon İşletmesi	26	31	34
Toplam	160	167	170
Hava Araçları			
Hava Araçları	2017	2018	2019
Hava Yolu	517	515	546
Hava Taksi İşletmesi	208	200	194
Genel Havacılık	377	367	376
Balon	239	260	309
Zirai Mücadele	62	62	62
Toplam	1.403	1.404	1.487
Havalimanları			
Havalimanları	2017	2018	2019
İç Hat	5	5	5
İç-Dış Hat	50	51	51
Toplam	55	56	56
Heliportlar- İniş Şeritleri			
Heliportlar- İniş Şeritleri	2017	2018	2019
Heliport	84	86	83
İniş Şeritleri (sertifikalı)	2	9	9
Özel Sektör Havalimanı/Terminal İşlet.			
Özel Sektör Havalimanı/Terminal İşlet.	2017	2018	2019
Havalimanı İşleticileri	6	7	7
İç-Dış Hat Terminal İşleticileri	6	6	5
Yer Hizmet Kuruluşları			
Yer Hizmet Kuruluşları	2017	2018	2019
A Grubu	3	3	3
B Grubu	12	12	12
C Grubu	27	22	25
Toplam	42	37	40
Bakım ve Eğitim İşletmeleri			
Bakım ve Eğitim İşletmeleri	2017	2018	2019
Bakım Organizasyonu	101	107	106
Eğitim Organizasyonu	n/a	160	171
Toplam	n/a	267	277

Tablo-1.16. 2017-2019 Yılları Sektör Büyüklükleri (Kaynak SHGM/DHMI)

1.5.1. Havalimanları

Ülkemiz kamu havalimanları DHMİ tarafından işletilmektedir. DHMİ faaliyetlerini, “Sivil havacılık sektöründe uluslararası standartlarda kaliteli, güvenli, konforlu, insana ve çevreye duyarlı, etkili ve verimli, yetişmiş insan gücüne haiz sürdürülebilir hava seyrüsefer ve havalimanı işletme hizmetleri sunmak” Misyonu ve “Hava trafik yönetimi ve havalimanı işletmeciliği alanında, küresel boyutta rekabet gücüne haiz dünyanın öncü kuruluşlarından bir olmak” Vizyonu ile yürütmektedir.

2019 yılsonu verilerine göre Ülkemizde sivil hava trafiğine açık 56 havalimanı bulunmaktadır (Resim-1.2 ve Tablo-1.19). Ayrıca 2 havalimanı da sadece hava taksi/eğitim faaliyetlerine açıktır. Bu havalimanlarından 49 tanesi DHMİ tarafından işletilmektedir. 7 havalimanı ise özel sektör kuruluşu tarafından işletilmekte olup bunlar;

1. İstanbul Havalimanı [İGA, Yap-İşlet-Devret Dönemi (YİD) sonu; 7.4.2044],
2. İstanbul Sabiha Gökçen Uluslararası Havalimanı (HEAŞ Havaalanları İşletme ve Havacılık Endüstrileri A.Ş. – İşletici; İSG),
3. Antalya Gazipaşa Havalimanı [TAV Gazipaşa Yatırım ve Yapım İşletme A.Ş., Kira İşletme Dönemi (KİD) sonu; 13.7.2034],
4. Zafer Havalimanı [İC İÇTAŞ İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş., Yap İşlet Devret (YİD) Dönemi sonu; 21.3.2044],
5. Zonguldak Çaycuma Havalimanı (Zonguldak Özel Sivil Havacılık Sanayi ve Ticaret A.Ş. KİD sonu; 20.8 2032),
6. Aydın Çıldır Havalimanı (Türk Hava Yolları Uçuş Eğitim Havalimanı İşletme A.Ş. KİD sonu, 20.7.2032) ve
7. Eskişehir Hasan Polatkan Havalimanıdır.

İki havaalanı daha özel sektör işletiminde olup bunlardan Hezarfen Havaalanı daha ziyade sportif, Selçuk Havaalanı da pilot eğitimi amaçlı kullanımdadır.

Havalimanlarımızdan 4’ü sadece iç hatlara, 52’si ise iç-dış hatlara açıktır. Bunlardan 19’u sivil kullanıma müsaade edilen askeri havalimanlarıdır.

Havalimanı terminallerinden;

1. Antalya Havalimanı I.ve II. Etap dış hatlar terminalleri, CIP ve iç hatlar terminali ile bu terminallere ait müteimmimler (FRAPORT TAV Antalya Terminal İşletmeciliği A.Ş. KİD sonu; 31.12.2024),
2. Esenboğa Havalimanı iç-dış hatlar terminal binası (TAV Esenboğa Yatırım, Yapım ve İşletme A.Ş. YİD sonu; 24.5.2023),
3. İzmir Adnan Menderes Havalimanı mevcut dış hatlar terminali, CIP, iç hatlar terminali ve müteimmimleri (TAV Ege Terminal Yatırım Yapım ve İşletme A.Ş. KİD sonu; 31.12.2032),
4. Dalaman Havalimanı mevcut dış hatlar terminali, iç hatlar terminali ve müteimmimleri (YDA Havalimanı Yatırım ve İşletme A.Ş. KİD sonu; 31.12.2040),
5. Bodrum-Milas Havalimanı mevcut dış hatlar terminali, CIP/genel havacılık terminali ile iç hatlar terminali ve müteimmimleri (TAV Milas Bodrum Terminal İşletmeciliği A.Ş. KİD sonu; 31.12.2035).

tarafından Yap-İşlet-Devret modeli kapsamında (veya kiralama) özel sektör şirketlerince işletilmektedir. YİD modeli kapsamında gerçekleştirilen projelerin yatırım/kira tutarları, işletme süreleri ve işletme süreleri bitiş tarihleri Tablo-1.17’de; Kirala-İşlet-Devret modeli kapsamındaki projelerin kira tutarları, işletme süreleri ve işletme süreleri bitiş tarihleri de Tablo-1.18’de gösterilmiştir.

DHMİ; 3.820.215 m² yolcu terminali alanı, 1.460 apron uçak park yeri ve 318 milyon yolcu/yıl kapasitesi ile hizmet vermektedir²⁴.

DHMİ tarafından 2019 yılında; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın “Erişebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği” kapsamında 9 havalimanına daha Erişebilirlik Belgesi alınmış ve bu şekilde söz konusu belgeye sahip havalimanı sayısı 21’e yükselmiştir.

²⁴ DHMİ 2019 Yılı Faaliyet Raporu; <https://www.dhmi.gov.tr/Sayfalar/faaliyetraporlari.aspx>

DHMi Yap İşlet Devret Projeleri			
Proje Adı	Yatırım/Kira Tutarı (İş Artışı Dahil)	İşletme Süresi (İlave Süre Dahil)	İşletme Süresi Bitiş Tarihi
Antalya Havalimanı I. Dış Hatlar Terminal Binası	75.902.000 \$	9 yıl 45 gün	13.09.2007
Antalya Havalimanı II. Dış Hatlar Terminal Binası	85.386.000 \$	3 yıl 5 ay 26 gün	22.09.2009
Atatürk Havalimanı Dış Hatlar Terminal Binası	397.793.500 \$	4 yıl 10 ay 15 gün	02.07.2005
Dalaman Havalimanı Dış Hatlar Terminal Binası	91.997.688 \$	8 yıl 2 ay 17 gün	28.04.2015
Adnan Menderes Havalimanı Dış Hatlar Terminal Binası	138.886.782 €	7 yıl 4 ay 26 gün	10.01.2015
Esenboğa Havalimanı İç-Dış Hatlar Terminal Binası	188.702.557 €	15 yıl 8 ay	24.05.2023
Milas-Bodrum Havalimanı Dış Hatlar Terminal Binası	88.643.000 €	3 yıl 9 ay 66 gün	22.10.2015
Zafer Havalimanı	50.000.000 €	29 yıl 11 ay	21.03.2044
İstanbul Yeni Havalimanı	Yatırım tutarı; 10.247.000.000 € Kira tutarı; 22.152.000.000 €	25 yıl	07.04.2044

Tablo-1.17. DHMi Yap İşlet Devret Projeleri (Kaynak; DHMi)

DHMI Kirala İşlet Devret Projeleri			
Proje Adı	Kira Tutarı	İşletme Süresi	İşletme Süresi Bitiş Tarihi
Atatürk Havalimanı iç-dış hatlar terminal binası, katlı otopark ve genel havacılık terminali	2.543.000.000 \$ + KDV	15,5 yıl	03.01.2021 (Not; 07.04.2019 tarihi itibariyle ticari yolcu uçakları seferlerine kapatıldı.)
Antalya Havalimanı I.ve II. Etap dış hatlar terminalleri, CIP ve iç hatlar terminali ile bu terminallere ait müteemmimler	2.010.000.000 € + KDV	I. Dış hatlar; 17 yıl 3 ay 17 gün II. Dış hatlar; 15 yıl 3 ay 8 gün	31.12.2024
Aydın Çıldır Havalimanı	Her işletme yılı için dönem net karının %7'si kira bedeli + 20.000 € tesis kullanım bedeli	20 yıl	20.07.2032
Zonguldak Çaycuma Havalimanı	Her işletme yılı için cirosunun %1,06'sı kira bedeli + 32.291 \$ tesis kullanım bedeli	25 yıl	20.08.2032
İzmir Adnan Menderes Havalimanı mevcut dış hatlar terminali, CIP, iç hatlar terminali ve müteemmimleri	610.000.000 € + KDV	İç hatlar; 20 yıl 11 ay 29 gün Dış hatlar; 17 yıl 11 ay 21 gün	31.12.2032
Gazipaşa-Alanya Havalimanı	Her işletme yılı için dönem net karının %65'i kira bedeli + 50.000 \$ tesis kullanım bedeli	25 yıl	13.07.2034
Bodrum-Milas Havalimanı mevcut dış hatlar terminali, CIP/genel havacılık terminali ile iç hatlar terminali ve müteemmimleri	717.000.000 € + KDV	İç hatlar; 21 yıl 5 ay 16 gün Dış hatlar; 20 yıl 2 ay 3 gün	31.12.2035
Dalaman Havalimanı mevcut dış hatlar terminali, iç hatlar terminali ve müteemmimleri	705.000.000 € + KDV	İç hatlar; 26 yıl 4 ay 30 gün Dış hatlar; 25 yıl 8 ay 3 gün	31.12.2040

Tablo-1.18. DHMI Kirala İşlet Devret Projeleri (Kaynak; DHMI)

2019 yılında havalimanlarımda gerçekleştirilen önemli yatırımlar:

“Ülkelerin ekonomik kalkınması büyük ölçüde ulaşım ve erişim ağlarının genişliğine bağlıdır. Havacılık da, teknolojik gelişmelerin hem öncelikli hem de bizzat yeni teknolojilerin üretilmesindeki öncü rolü ile diğer ulaşım modları içinde ayrı bir öneme haizdir. Ekonomik kalkınma ve toplumsal refahın en temel göstergelerinden biri, havacılık alanındaki gelişmişlik düzeyidir. Bu nedenle havacılık alanında hayata geçirilecek projeler, yatırımlar ve atılacak adımlar sadece ulaşım sektörü için değil, ülkelerinin gelecek vizyonu için de stratejik rol oynamaktadır²⁵”.

Bu kapsamda;

- Ülkemizin havacılık alanında en büyük projesi olan **İstanbul Havalimanı** 6 Nisan 2019 tarihinde tam kapasite ile hizmete geçmiştir. İstanbul Havalimanı'ndan, yıl içerisinde iç hatlarda 48, dış hatlarda 235 merkeze uçuşlar gerçekleştirilmiştir.
- 6.500 m² büyüklüğünde 1 milyon yolcu/yıl kapasiteli **Balıkesir Merkez Havalimanı** Terminal Binası 2019 yılında tamamlanmış, 10.02.2020 tarihinde hizmete verilmiştir. Bu kapsamda ayrıca; 4 uçak park kapasiteli apron, bağlantı taksi yolu, iç bağlantı yolları, apron bariyer binası, genel maksatlı garaj binası, itfaiye binası, ısı-güç merkezi, otopark ve giriş nizamiye binası yapım işleri de tamamlanmıştır.
- **Adnan Menderes Havalimanı** Apron ve taksi yolları yapımı tamamlanmıştır.

2019 yılı DHMİ Yatırım Programında toplam 8'i yeni 40 proje yer almış olup ek ödeneklerle birlikte 776 milyar TL ödenek tahsis edilmiş bunun 725.523.958,21 TL harcanmıştır²⁶.

2020 Yılı Yatırım Programlarında sivil havacılık sektörü ile ilgili olarak yer alan yatırımlar da aşağıda verilmiştir.

On Birinci Kalkınma Planı'na göre hazırlanan **2020 Yılı TC Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda** havayolu taşımacılığı faaliyetleri ile doğrudan ilgili olarak aşağıdaki hususlar yer almıştır²⁷:

- İstanbul Havalimanı üçüncü bağımsız pistinin yapımı tamamlanacaktır (Havalimanı İşleticisi İGA tarafından yapılmakta olan pistin 18.06.2020 tarihinde hizmete verilmesi öngörülmektedir).
- Çukurova Havalimanı'nın (DHMİ) devam eden altyapı işlerinde yüzde 65 fiziki gerçekleşme seviyesine ulaşılabacaktır. Üst yapı tesislerinin ise KÖİ kapsamında ihalesine çıkılacaktır.

²⁵ SHGM 2019 Yılı Faaliyet Raporu; Bakan Sunuşu;

<http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/faaliyet/2019.pdf>

²⁶ DHMİ 2019 Yılı Faaliyet Raporu

²⁷ 2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı; http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/11/2020_Yili_Cumhurbaskanligi_Yillik_Programi.pdf

- Rize-Artvin (AYGM), Bayburt-Gümüşhane (AYGM), Tokat (DHMİ) ve Yozgat (AYGM) Havalimanları projelerinin yapımına devam edilecektir.
- Havalimanları altyapılarında önleyici bakım kavramının esas alındığı bir varlık yönetim sistemi kurulacaktır.

TC Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'nın 28 Kasım 2019 tarihli 2020 Yılı Bütçe Sunumunda hava yolu ulaşımıyla ilgili yatırımlar aşağıdaki şekilde yer almıştır²⁸.

2003-2019 Yıllarında 78,7 milyar TL'si hava yolu sektörüne olmak üzere toplam 757,2 milyar TL yatırım yapılmıştır (Bu rakama KOİ Projelerinin harcanan kısmı dâhildir. Kamu yatırım tutarı 14,3 milyar TL'dir).

2020 Yılı Yatırım Programına göre²⁹; 2020 yılında aşağıdaki havalimanlarındaki PAT Sahaları, Teknik Blok ve Kule, Terminaler ve Otoparkların yapımına (yenileme/onarım dâhil) devam edecektir:

KOİ Yatırımları;

- İstanbul Havalimanı (Nihai kapasite; 150-200 milyon yolcu/yıl),

*Ülkemizin ve dünyanın en önemli projelerinden biri olan ve Ülkemize uluslararası alanda büyük prestij kazandıracak **İstanbul Havalimanı Projesi** 4 etapta gerçekleştirilecek olup 01.05.2015 tarihinde yer teslimi yapılarak I. Etap (1. Faz 42 ayda ve 2. Faz 16 ayda) en geç 58 ay içinde tamamlanmak üzere yatırım dönemi başlatılmıştı. Kapsamında 2 pist ve 90 milyon yolcu kapasiteli terminal binası, ATC Kule, Teknik Blok binası ve diğer yapıların yer aldığı I. Etap 1. Faz'ın 29.10.2018 tarihinde resmi açılışı gerçekleştirilmiş, 07.04.2019 tarihinde de İstanbul Atatürk Havalimanı'ndan taşınma tamamlanmıştır. Havalimanı 3ncü pistinin de 18.06.2020 yılında hizmete verilmesi öngörülmektedir.*

DHMİ Yatırımları (2020 yılı tüm projeler yatırım ödeneği; 587.260.000 TL)

- Çukurova Havalimanı Altyapı Tesisleri Yapımı (3.500x60 metre Pist, 200.000 m² Apron),
- Tokat Yeni Havalimanı (2.700x45 metre Pist, 28.800 m² Apron 6.240 m² Taksi Yolu, 25.000 m² Üstyapı),
- Gaziantep Havalimanı Terminal Binası ile Apron Yapımı (50.000 m² Apron, 67.000 m² Terminal Binası, 60.000 m² Otopark),
- Gaziantep Havalimanı Paralel Taksi Yolu Tadilatı (80.000 m² Rehabilitasyon),

²⁸ TC Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı 2020 Yılı Bütçe Sunumu;
<https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/butce-sunumlari/2020-butce-sunumu.pdf>

²⁹12 Şubat 2020 tarih ve 31037 Sayılı Resmi Gazete (Mükerrer);
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/02/20200212M1-1.pdf>

- Kapadokya Havalimanı Terminal Binası Yapımı ve Mütemmimleri (10.000 m² Üstyapı),
- Kayseri Havalimanı Terminal Binası Yapımı ve Mütemmimleri (50.000 m² Altyapı, 22.000 m² İnşaat Bakım Onarımı, 37.500 m² Üstyapı)
- Samsun Havalimanı Terminal Binası ve Mütemmim Tesisler (20.000 m² Apron, 25.000 m² Terminal Binası),
- Siirt Havalimanı Terminal Binası Yenilemesi (3.700 m² Üstyapı),
- Diyarbakır Havalimanı Paralel Taksi Yolunun Emergency Piste Dönüştürülmesi (250.000 m² Altyapı),
- Esenboğa Havalimanı PAT Sahaları Yapımı ve Onarımı (700.000 m² Rehabilitasyon),
- Esenboğa Havalimanı Teknik Blok ve Kule Yapımı (10.000 m² Üstyapı),
- Erzurum Havalimanı Pist Tadilatı (320.000 m² Rehabilitasyon),
- Milas Bodrum Havalimanı PAT Sahaları Onarım İkmal İnşaatı (150.000 m² Altyapı),
- Trabzon Havalimanı PAT Sahaları Onarımı (150.000 m² Rehabilitasyon).

DHMİ Genel Müdürlüğü tarafından ayrıca muhtelif havalimanlarında PAT Sahaları Yenileme, Hava Seyrüsefer Haberleşme ve Terminal Tesis ve Modernizasyonu, CNS Sistemleri Temin, Tesis ve Modernizasyonu, İtfaiye ve Garaj Binaları Yapımı, Teçhizat ve Enerji Temini ile Tesisi, Güvenlik Sistemleri Temin ve Tesisi, Elektrik Sistemlerinin Yenilenmesi, Gözetim ve ATC Sistemleri Temin, Tesis ve Modernizasyonu, İşletme Hizmetleri Araç Malzeme, Ekipman ve Sistem Alımları, Deprem Güçlendirmeleri vb. işler de yapılacaktır.

Diğer yandan; **Savunma Sanayi Başkanlığı** ile yapılan protokol kapsamında Sabiha Gökçen Havalimanı 2. Pist I. Etap ve II. Etap İşleri yapımının teknik kontrolü de DHMİ tarafından gerçekleştirilmektedir.

1. Etapta bağlantı tünelleri, deplaseler, çevre güvenlik yolları vb. altyapı işleri yapılmaktadır. 1. Etap İşlerinin sözleşmesi gereği 03.06.2015 tarihinde yer teslimi yapılmış ve 24.12.2019 tarihinde tamamlanarak geçici kabul işlemleri başlatılmıştır.

2. Etapta ise 2. Pist, Paralel Taksi Yolu, Yüksek Sürat Taksi Yolları ve Apron yapılması yer almaktadır. 2. Pistin tamamlanmasını müteakip eski pist ve taksi yolları sökülerek yenilenmesi işleri gerçekleştirilecek olup 2. Pist İnşaatının 2020 yılı içerisinde tamamlanarak hizmete alınması planlanmaktadır.

AYGM Yatırımları (2020 yılı tüm projeler yatırım ödeneği; 524.000.000 TL)

- Rize Artvin Havalimanı Altyapı ve Üstyapı İşleri (3.000x45 metre Pist, 28.800 m² Apron, 6.360 m² Taksi Yolu, 30.000 m² Terminal Binası),

- Bayburt-Gümüşhane Havalimanı Altyapı ve Üstyapı İşleri (3.000x45 metre Pist, 36.000 m² Apron, 7.950 m² Taksi Yolu, 20.000 m² Terminal Binası),
- Karaman Havalimanı Altyapı ve Üstyapı İşleri (3.400x45 metre Pist, 6.360 m² Taksi Yolu, 20.000 m² Terminal Binası),
- Yozgat Havalimanı Altyapı ve Üstyapı İşleri (2.600x45 metre Pist, 36.000 m² Apron, 6.360 m² Taksi Yolu, 20.000 m² Terminal Binası)
- Elazığ Havalimanı Yedek Pist ve İlave Apron Yapımı (3.000x45 metre Pist 98.460 m² Apron),
- Hakkari Yüksekova Selahattin Eyyubi Havalimanı İlave Apron ve Taksi Yolu İnşaatı ile Mütemmim İşler (50.880 m² Apron, 9.144 m² Taksi Yolu).

Yozgat, Karaman ve Bayburt-Gümüşhane Havalimanları talep analizlerine bağlı optimal üstyapı büyüklüğü belirlendikten ve buna bağlı maliyet düşürücü tedbirler alındıktan sonra TC Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığınca onaylanmasına müteakip ihale edilebilecek ve harcama yapılacaktır.

Ayrıca, **Meteoroloji Genel Müdürlüğü** tarafından da Esenboğa, İstanbul, İzmir Adnan Menderes ve Kastamonu Havalimanları için Otomatik Meteorolojik Gözlem İstasyonları Alımı ile muhtelif havalimanlarında Bakım-Onarım İşleri yapılacaktır.

Resim-1.2. 2019 Yılı Sivil Hava Ulaşımına Açık Havalimanları (Kaynak: DHMİ)

Havalimanları		Hizmete Giriş Yılı	İntifa	Kullanım Amacı
1	İstanbul Atatürk	1953	DHMİ	Sivil
2	İstanbul	2018	DHMİ	Sivil
3	Esenboğa	1955	DHMİ	Sivil
4	İzmir Adnan Menderes	1987	DHMİ	Sivil
5	Antalya	1960	DHMİ	Sivil
6	Muğla Dalaman	1981	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
7	Muğla Milas-Bodrum	1997	DHMİ	Sivil
8	Adana	1937	DHMİ	Sivil
9	Trabzon	1957	DHMİ	Sivil
10	Erzurum	1966	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
11	Gaziantep	1976	DHMİ	Sivil
12	Adıyaman	1998	DHMİ	Sivil
13	Ağrı Ahmed-i Hani	1997	DHMİ	Sivil
14	Amasya Merzifon	2008	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
15	Balıkesir Koca Seyit	1997	DHMİ	Sivil
16	Balıkesir Merkez	1998	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
17	Batman	2010	DHMİ	Sivil
18	Bingöl	2013	DHMİ	Sivil
19	Bursa Yenişehir	2000	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
20	Çanakkale	1995	DHMİ-DzKK	Sivil-Ask.
21	Çanakkale Gökçeada	2010	DHMİ	Sivil
22	Denizli Çardak	1991	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
23	Diyarbakır	1952	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
24	Elâzığ	1940	KKK-DHMİ	Sivil-Ask.
25	Erzincan	1988	KKK-DHMİ	Sivil-Ask.
26	Hakkâri Yüksekova Selahaddin Eyyubi	2015	DHMİ	Sivil
27	Hatay	2007	DHMİ	Sivil
28	İğdır	2012	DHMİ	Sivil
29	Isparta Süleyman Demirel	1997	DHMİ	Sivil
30	Kahramanmaraş	1996	DHMİ	Sivil
31	Kars Harakani	1988	DHMİ	Sivil
32	Kastamonu	2013	DHMİ	Sivil
33	Kayseri	1998	KKK-DHMİ	Sivil-Ask.
34	Kocaeli Cengiz Topel	2011	DzKKK-DHMİ	Sivil-Ask.
35	Konya	2000	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
36	Malatya	1941	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
37	Mardin	1999	DHMİ	Sivil
38	Muş Sultan Alparslan	1992	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.

39	Nevşehir Kapadokya	1998	DHMİ	Sivil
40	Ordu-Giresun	2015	DHMİ	Sivil
41	Samsun Çarşamba	1998	DHMİ	Sivil
42	Siirt	1998	DHMİ	Sivil
43	Sinop	2008	DHMİ	Sivil
44	Sivas Nuri Demirağ	1957	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
45	Şanlıurfa GAP	2007	DHMİ	Sivil
46	Şırnak Şerafettin Elçi	2013	DHMİ	Sivil
47	Tekirdağ Çorlu Atatürk	1998	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
48	Tokat	1995	DHMİ	Sivil
49	Uşak	1998	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
50	Van Ferit Melen	1943	DHMİ	Sivil
51	İstanbul Sabiha Gökçen	2001	HEAŞ	Sivil
52	Eskişehir Anadolu	1989	Anadolu Üniv.	Sivil
53	Zonguldak Çaycuma	2007	DHMİ	Sivil
54	Antalya Gazipaşa	2009	DHMİ	Sivil
55	Zafer	2012	DHMİ	Sivil
56	Aydın Çıldır	2013	THY-DHMİ	Sivil
Diğer				
57	Hezarfen (İstanbul)	1992	Hezarfen Hvc.	Sivil
58	Selçuk (İzmir)	1993	THK	Sivil

Tablo-1.19. 2019 Yılında Sivil Hava Ulaşımına Açık Havalimanları (Kaynak: DHMİ)

1.5.2. Heliportlar

Ülkemizde helikopter kullanımı son yıllarda yaygınlaşmaya başlamıştır. 2019 yılsonu itibariyle heliport sayısı 83 olup bunların yaklaşık 2/3'ü özel sektör işletmesinde, 1/3'ü de kamu işletmesindedir (Tablo-1.20). Kamu işletmesindeki heliportların %90'a yakını devlet/üniversite hastaneleri kullanımındadır. İllere göre dağılımda ise, heliportların %50'ye yakını İstanbul'da bulunmaktadır. İstanbul'u Bursa, Ankara, İzmir, Çanakkale ve Muğla izlemektedir. İstanbul'da bulunan heliportların yarısından fazlası yükseltilmiş (bina üzeri) platformlardır.

Heliportlara ilişkin güncel bilgi SHGM web sitesinde yer almaktadır (http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/havacilik_isletmeleri/Heliport_isletmeleri.pdf.)

2017-2019 Yılları Heliportlar			
Heliportlar	2017	2018	2019
	84	86	83

Tablo-1.20. 2017-2019 Yılları Heliport Sayıları (Kaynak; SHGM)

1.5.3. Hava Seyrüsefer Hizmetleri

Hava trafik kontrol hizmetleri, hava araçları ve havalimanları ile birlikte havacılık sisteminin en önemli unsurlarından biridir. Günümüzün yoğunlaşmış hava ulaşım faaliyetlerinde, hava araçlarının gerek havalimanlarında yerde gerekse uçuş sırasında havadaki faaliyetlerinin emniyetli bir şekilde yürütülmesi büyük önem arz etmekte olup bu bağlamda hava trafik kontrol hizmetleri ön plana çıkmıştır. Özellikle hava sahasının emniyetli olmasının yanı sıra aynı anda daha fazla sayıda uçağa hizmet verilebilmesine yönelik olarak sürekli bir teknolojik gelişim görülmektedir.

Türkiye’de sivil hava trafik kontrol hizmetleri DHMİ sorumluluğundadır. Türkiye hükümlerinde hava sahası ve toprakları üzerinde 982.286 km² hava sahası dâhilinde sivil havacılık faaliyetlerinin gereği olan hava trafik kontrol hizmetleri [Hava Trafik Yönetimi (ATM); Hava Trafik Kontrol (ATC), Hava Sahası Yönetimi (ASM), Hava Trafik Akış Yönetimi (ATFM), Uçuş Bilgi Hizmeti, Arama-Kurtarma (SAR) Koordinasyon Hizmeti, Havacılık Haberleşme Merkezi, Uluslararası NOTAM Hizmeti] DHMİ tarafından 1.661 hava trafik kontrolörü (kursiyerler dâhil) ile sağlanmaktadır.

DHMİ tarafından, 1 Yol Kontrol Merkezi (ACC), 47 Yaklaşma Kontrol Ünitesi (APP), 51 Meydan Kontrol Kulesi (TWR), 1 Uçuş Bilgi Merkezi (FIC), 48 Havacılık Bilgi Yönetimi (AIS/AIM), 2 NOTAM Ofisi, 1 VFR (Görerek Uçuş) Uçuş Takip Birimi, 2 RCC (Kurtarma Koordinasyon Merkezi), 1 Haberleşme Merkezi ve 47 Alt Arama-Kurtarma Koordinasyon Merkezi ile hizmet verilmektedir. Bu hizmetlerde hava trafik kontrolörlerinin yanı sıra AIM Memuru (Havacılık Bilgi Yönetimi; 510) ve ATSEP (Hava Trafik Emniyeti Elektronik Personeli; 579) personeli de yer almaktadır.

Türkiye’deki havalimanlarına iniş-kalkış yapmaksızın, Türk hava sahasından transit geçen hava araçlarının, Türk hava sahasına (FIR) giriş-çıkış yaptıkları 49 adet giriş-çıkış noktası mevcuttur. Türkiye hava sahasında, havalimanlarına iniş kalkış yapan ve transit geçen hava araçlarının uçuşlarını gerçekleştirdikleri 82 alt seviye, 82 üst seviye olmak üzere 164 adet konvansiyonel (ATS) hava koridoru ile 96 alt seviye, 99 üst seviye olmak üzere 195 adet RNAV (Saha Seyrüseferi) hava koridoru olmak üzere toplamda 359 hava koridoru bulunmaktadır. Saha kontrol merkezince hava trafik akışının düzenlendiği ve ülke sathına yayılan seyrüsefer ve haberleşme cihazları ile desteklenen bu kontrollü uçuş yollarının uzunluğu 2019 yılında 74.828 km’ye ulaşmıştır.

2019 yılı sonu itibarıyla seyrüsefer yardımcı (SSY) cihazları sayısı; 8 PSR (birincil gözetim radarı), 25 SSR (ikincil gözetim radarı), 71 ILS (aletli iniş sistemi; 50 havalimanı), 73 VOR (çok yüksek frekanslı tüm yönlü radyo yayın cihazı), 146 DME (mesafe ölçüm cihazı), 70 NDB (yönlendirilmemiş radyo yayını cihazı) ve 14 ADS-B olmak üzere toplam 407’dir (Tablo-1.21).

DHMİ tarafından yürütülmekte olan hava trafik kontrol hizmetleri kullanıcılara hizmet vermenin yanı sıra aşağıdaki hizmetler de yerine getirilmektedir.

- Uluslararası düzeydeki tüm sivil havacılık faaliyetlerine katılım ve katkı,
- Hava trafik kontrol hizmetlerine yönelik ulusal düzenlemelere katkı,
- Diğer ülkelerin hava seyrüsefer hizmet sağlayıcıları ile anlaşma ve koordinasyon,
- Havacılık Bilgi Yönetimi (AIS/AIM) hizmetlerinin sağlanması, Türkiye adına Havacılık Bilgi Yayınlarının (AIC, PIB, NOTAM vb.) yapılması,
- Türkiye AIP'sinin hazırlanması ve yayını,
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) adına AIP ve ilgili diğer havacılık yayınlarını yayınlanması,
- Türkiye Hava Sahasında sivil-asker koordinasyonunun sağlanması,
- Türkiye Hava Sahası ve havalimanlarını kullanacak sivil hava araçlarının uçuş izin (permi) verilerinin SHGM Bilgi Yönetim Sistemi'nden takip ve kontrolünün yapılması, gerekmesi durumunda mesai saatleri dışında ve resmî tatil günlerinde SHGM adına permi verilmesi,
- Türkiye Hava Sahasında ve dışında Ege, Akdeniz ve Karadeniz'in uluslararası suları ile hava sahalarında yapılacak askeri aktiviteler (atışlı, atışsız tatbikatlar) ve SAR faaliyetleri konusunda harita etüdü yapılması, ilgili birimlerle gerekli iş birliğini tesis ederek duyurulmasının sağlanması ve takip edilmesi,
- Komşu ülkelerin AIS yayınlarını izlenmesi, Ülkemiz menfaatlerine aykırı içerikteki AIS yayınlarından ilgili otoritelere bilgi verilmesi,
- Hava seyrüsefer ve CNS hizmetlerine yönelik faaliyetlerin yürütülmesi, koordinasyonunun sağlanması,
- Havalimanları hava tarafı kapasiteleri ile hava sahası ve sektör kapasitelerinin belirlenmesi,
- Belirlenen kapasitelere uygun olarak sistem/teçhizat-uygulama gereklerinin belirlenmesi,
- Buna uygun insan gücü (hava trafik kontrolör) planlamasının yapılması ve hava trafik kontrolörlerinin temel ATC ve sonrasında ünite, tazeleme, iş başı, acil durum devamlılık eğitimlerinin sağlanması,
- Hava sahasında yer alan TMA, CTR, MTMA ve ATS yolları gibi mevcut kontrollü sahalarında yapılacak değişiklikler ile bunlardan yeni ihdas edilecek olanların çalışmalarının yapılması,
- (Standart) aletli yaklaşma ve kalkış/iniş usullerinin etüt ve planlamasının yapılması,
- Yapılan uçuş kontrolleri de dikkate alınarak mevcutlarının geliştirilmesi, gerektiğinde değiştirilmesi,
- Türk hava sahasında verilmekte olan havacılık haberleşme hizmetlerinin (AFTN/CIDIN/AMHS) yürütülmesi,
- Yakın geçme olaylarının inceleme ve değerlendirilmesi,
- Hava kurtarma koordinasyon faaliyetlerine katkı,

- EUROCONTROL Yol Ücretleri Sistemi çerçevesinde milli maliyet tutarlarının tespiti, yol ücretlerinin Ülkemiz adına EUROCONTROL tarafından faturalandırılarak tahsilinin sağlanması ve Ülkemize geri ödenmesi.

DHMİ ayrıca, EUROCONTROL tarafından geliştirilen ve tüm üye ülkelerce takip edilerek hedef tarihlerde ortak uygulamaya geçilen temel plan ve konseptler ATM 2000+ STRATEGY, Avrupa Hava Trafik Yönetim Programı, Avrupa ATM Yakınlaştırma Birleştirme ve Uygulama Programı vb. doğrultusunda geliştirilen “Hava Seyrüsefer Hizmet Politika ve Stratejilerinin Harmonizasyonu ve Entegrasyonu” faaliyetleri içinde de yer almaktadır.

2019 Yılı Hava Seyrüsefer Yardımcı Cihaz ve Kolaylıkları									
	Havalimanları	PSR	SSR	ILS	VOR	DME	NDB	ADS-B	Toplam
1	İstanbul Atatürk	1	2	5	3	7	4	1	23
2	İstanbul Havalimanı	1	1	4	2	6		1	15
3	Ankara Esenboğa	1	3	4	4	10	8	1	31
4	İzmir Adnan Menderes	1	2	2	3	5	2	1	16
5	Antalya	1	3	4	2	7	3		20
6	Adana		1	1	1	2	1	1	7
7	Muğla Dalaman	1	2	2	1	3	1	1	11
8	Muğla Milas-Bodrum	1	1	2	1	3	1	1	10
9	Trabzon	1	1	2	1	3	1	1	10
10	Isparta S. Demirel			1	1	2	1		5
11	Nevşehir Kapadokya			1	1	2	1		5
12	Erzurum		1	2	1	3	1	1	9
13	Gaziantep			1	1	2	1	1	6
14	Adıyaman			1	1	1	1		4
15	Ağrı Ahmed-i Hani		1	1	1	2	1	1	7
16	Amasya Merzifon		1	1	1	2	1		6
17	Balıkesir Merkez			1	1	2	1		5
18	Balıkesir Kocaseyit			1	1	2	1		5
19	Batman		1	1	1	2	1		6
20	Bingöl			1	1	2	1		5
21	Bursa Yenişehir		1	1	2	3	1		8
22	Çanakkale			1	2	3	1		7
23	Denizli Çardak			1	1	2	1		5
24	Diyarbakır			1	1	2	1		5
25	Elazığ			1	2	3	1		7
26	Erzincan		1	1	2	3	1		8
27	Gökçeada				1	1	1		3
28	Hakkari S. Eyyubi				1	1	1	1	4
29	Hatay			1	1	2	1		5
30	İğdır Şehit Bülent Aydın			1	1	2	1		5
31	Kahramanmaraş				1	1	1		3
32	Kars			1	1	2	1		5

33	Kastamonu		1	1	2	3	1		8
34	Kayseri			1	1	2	1		5
35	Kocaeli Cengiz Topel			1	1	2	1		5
36	Konya		1	1	2	3	1		8
37	Malatya			1	1	2	1		5
38	Mardin			1	1	2	1		5
39	Muş			1	1	2	1		5
40	Ordu Giresun			2	1	3	1		7
41	Samsun Çarşamba			1	1	2	1		5
42	Siirt			1	1	3	1		6
43	Sinop			1	1	2	1		5
44	Sivas Nuri Demirağ			1	2	3	1		7
45	Şanlıurfa GAP		1	1	1	2	1		6
46	Şırnak Şerafettin Elçi			1	1	2	1		5
47	Tekirdağ Çorlu			1	2	3	2		8
48	Tokat				1	1	1		3
49	Uşak				1	1	1		3
50	Van Ferit Melen			1	1	2	1	1	6
51	Alanya Gazipaşa			1		2	1	1	5
52	Eskişehir Anadolu Üniv.			1	1	1	1		4
53	Kütahya Zafer			2	1	3	1		7
54	Selçuk Efes				1	1	1		3
55	Aydın Çıldır				1	1	1		3
56	Zonguldak Çaycuma			1	1	2	1		5
57	İstanbul Sabiha Gökçen			2	1	3	1		7
Genel Toplam		8	25	71	73	146	70	14	407
		PSR	SSR	ILS	VOR	DME	NDB	ADS-B	

Tablo-1.21. 2019 Yılı Hava Seyrüsefer Yardımcı Cihaz ve Kolaylıkları (Kaynak; DHMI)

1.5.4. Hava Yolu Şirketleri

Ülkemiz sivil havacılık sektöründe 2013-2017 yılları arasında 13 hava yolu şirketi faaliyet göstermiştir. 2018 ve 2019 yıllarında faaliyet gösteren hava yolu şirketi sayısı ise 11'dir. Bunlardan 3 tanesi yalnızca kargo taşımakta olup bayrak taşıyıcımız THY A.O. hem yolcu hem de kargo taşıma alanında faaliyet göstermektedir (Hava yolu şirketlerine ilişkin güncel bilgi SHGM web sitesinde yer almaktadır³⁰).

Hava yolu şirketlerinin yolcu uçağı sayıları 2017 yılında 491³¹, 2018 yılında 486 ve 2019 yılında 516 uçak olmuştur. Kargo uçağı sayıları ise sırasıyla; 26, 29 ve 30'dur. Bu bağlamda, hava yolu şirketlerinin toplam yolcu-koltuk kapasitesi de 2017 yılında 97.500, 2018 yılında 97.351, 2019 yılında ise 103.763 olmuştur. Kargo yük kapasitesi ise sırasıyla; 1.866.450, 2.194.450 ve 2.296.450'dir.

2017-2019 yılları hava yolu şirketleri ve uçak sayıları Tablo-1.22'de gösterilmiştir. 2017-2019 yılları hava yolu şirketleri toplam yolcu ve kargo uçak sayıları ile yolcu ve kargo kapasiteleri ve genel dağılımı Tablo-1.23 ve Şekil 1.2'de gösterilmiştir. 2019 yılı hava yolu şirketleri hava aracı tip ve adetleri de Tablo-1.24'de gösterilmiştir.

2017-2019 Yılları Havayolu Şirketleri ve Yolcu/Kargo Uçak Sayıları									
Havayolu Şirketi	2017			2018			2019		
	Yolcu	Kargo	Toplam	Yolcu	Kargo	Toplam	Yolcu	Kargo	Toplam
THY A.O.	293	11	304	294	15	309	308	16	324
PEGASUS	66	-	66	81	-	81	84	-	84
GÜNEŞ EXPRESS	52	-	52	46	-	46	53	-	53
ONUR AIR	24	-	24	27	-	27	27	-	27
ATLASGLOBAL ³²	24	-	24	16	-	16	16	-	16
TURİSTİK HT	10	-	10	10	-	10	14	-	14
HÜRKUŞ	7	-	7	7	-	7	9	-	9
TAILWİND	5	-	5	5	-	5	5	-	5
MNG Kargo	-	7	7	-	6	6	-	6	6
ACT Kargo	-	5	5	-	5	5	-	5	5
ULS Kargo	-	3	3	-	3	3	-	3	3
Toplam	481	26	507	486	29	515	516	30	546

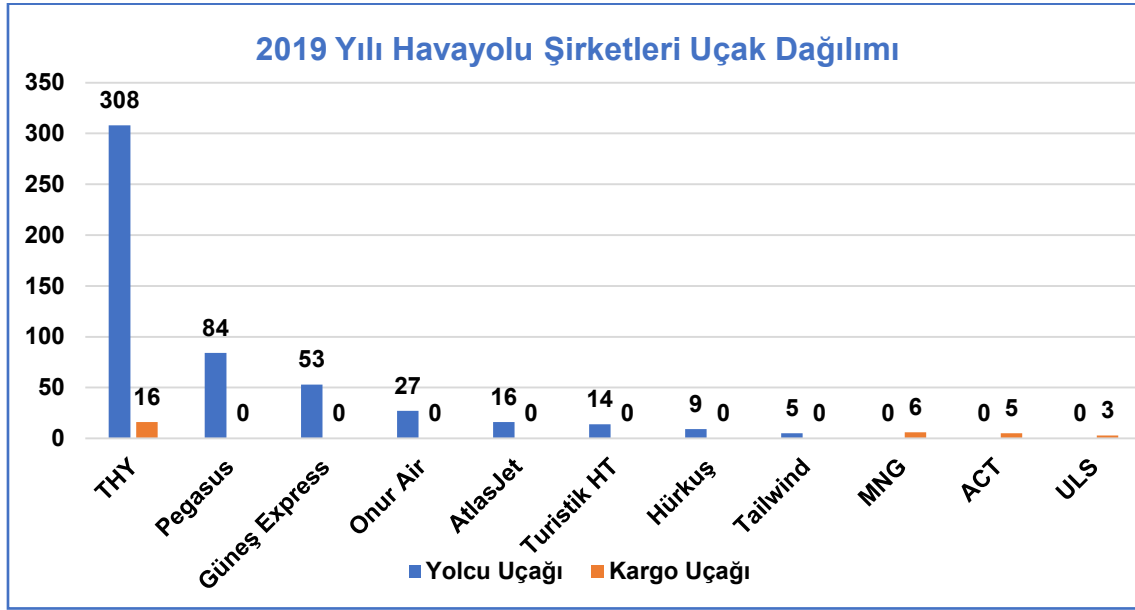
Tablo-1.22. 2017-2019 Yılları Hava Yolu Şirketleri ve Yolcu/Kargo Uçak Sayıları
(Kaynak: SHGM)

³⁰ SHGM web sitesi, Hava Yolu İşletmeleri;

http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/havacilik_isletmeleri/Havayolu_isletmeleri.pdf

³¹ 2017 yılında faaliyetine son veren şirketlerin toplamda 10 uçağı listede yer almamıştır. Toplam koltuk kapasitesinde ise tüm uçakların kapasitesi verilmiştir.

³² SHGM, iflas başvurusunda bulunan Atlas Global'in uçuşlarını 14 Şubat 2020 tarihinde durdurmuştur.

Şekil-1.2. 2019 Yılı Hava Yolu Şirketleri Uçak Dağılımı (Kaynak: SHGM)

2017-2019 Yılları Havayolu Şirketleri Yolcu ve Kargo Uçağı Sayı ve Kapasiteleri			
Sayı/Kapasite	2017	2018	2019
Yolcu Uçak Sayısı	491	486	516
Koltuk Kapasite	97.500	97.351	103.763
Kargo Uçak Sayısı	26	29	30
Yük Kapasite (kg)	1.866.450	2.194.450	2.296.450
Toplam Uçak Sayısı	517	515	546

Tablo-1.23. 2017-2019 Yılları Hava Yolu Şirketleri Toplam Uçak Sayıları ve Yolcu/Kargo Kapasiteleri (Kaynak: SHGM)

2019 Yılı Havayolu Şirketleri Uçak Tip ve Adetleri			
Havayolu Şirketi	Toplam	Uçak Tipi	Adet
THY	324	A319-100	6
		A320	17
		A321	82
		A330	58
		B737-700	1
		B737-800	78
		B737-Max 8	11
		B737-Max 9	1
		B737-300ER	33
		B737-900ER	15
		B787-9	6
		A330-220F (Kargo)	10
		B777-FF2	6
PEGASUS	84	A320-200	43
		A321	2
		B737-800	39
GÜNEŞ EKSPRES	53	B737-800	53
ONUR AIR	27	A320	8
		A321	8
		A330	11
ATLASJET	16	A319	1
		A320	3
		A321	9
		A330	3
CORENDON	14	B737-800	13
		B737-Max 8	1
HÜRKUŞ	9	A320	9
TAILWIND	5	B737-400	5
MNG	6	A300 (Kargo)	5
		A330-F (Kargo)	1
ACT	5	B747-400 (Kargo)	5
ULS	3	A310 (Kargo)	3
Toplam (31.12.2019)			546

Tablo-1.24. 2019 Yılı Hava Yolu Şirketleri Uçak Tip ve Adetleri (Kaynak: SHGM)

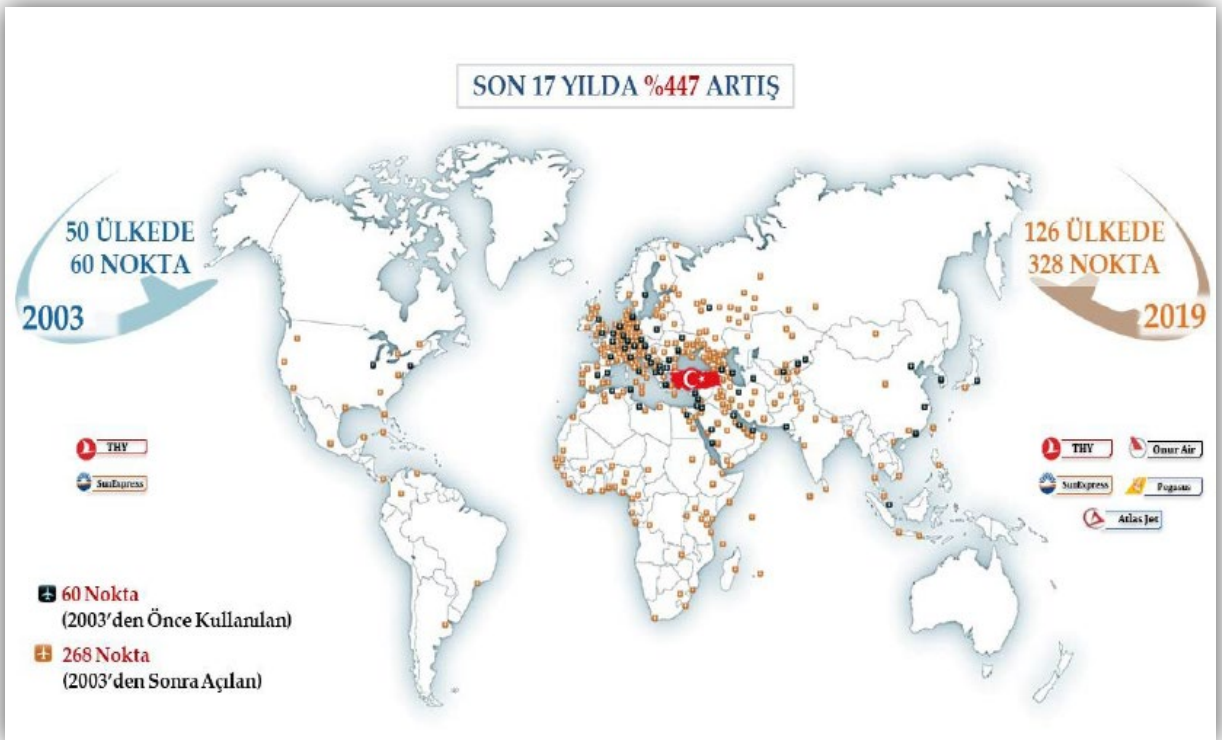
2019 yılında, uçulan toplam uçuş noktası, 5 hava yolu şirketi ile iç hatlarda 7 merkezden (Adana, İzmir Adnan Menderes, Antalya, Ankara Esenboğa, İstanbul, İstanbul Sabiha Gökçen ve Trabzon Havalimanları) 56 noktaya, dış hatlarda ise yine 5 hava yolu şirketi ile 6 ülkede 328 noktaya gerçekleşmiştir (Tablo-1.25 ve Resim-1.3 ve 1.4).

2017-2019 Yılları İç Hat - Dış Hat Uçuş Yapılan Şehir (Ülke) ve Noktalar			
Yıl/Nokta	2017	2018	2019
İç Hat Uçuş Noktası			
Şehir	7	7	7
Nokta	55	56	56
Dış Hat Uçuş Noktası			
Ülke	119	124	126
Nokta	296	318	328

Tablo-1.25. 2017-2019 Yıllarında Hava Yolu Şirketleri İç Hat-Dış Hat Uçuş Yapılan Şehir (Ülke) ve Noktalar (Kaynak: SHGM)

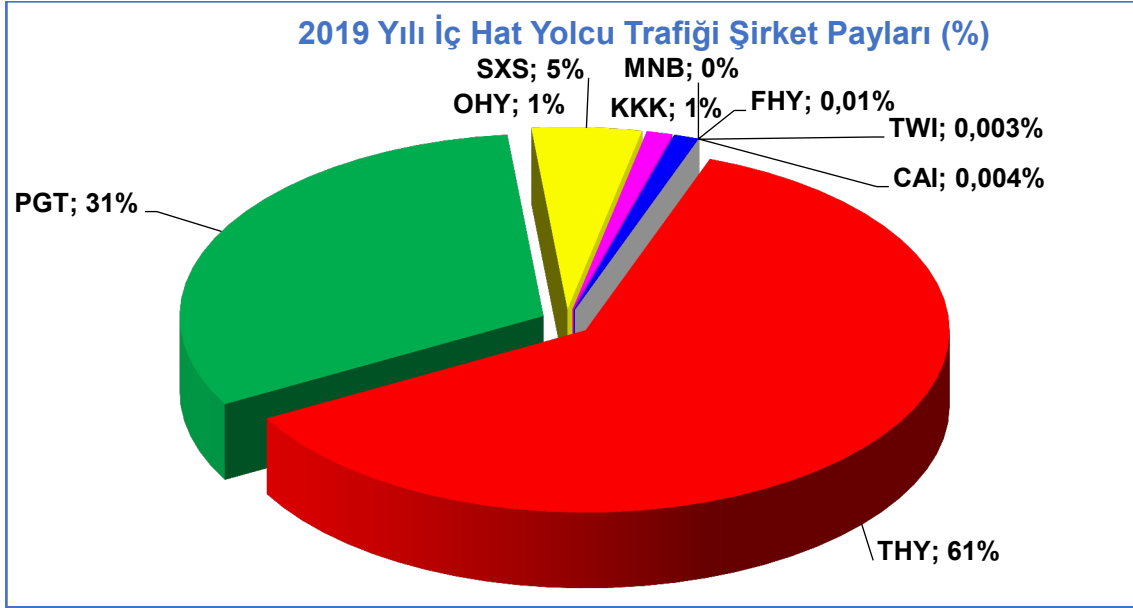

Resim-1.3. 2019 Yılı İç Hat Uçuş Noktaları (Kaynak: SHGM)

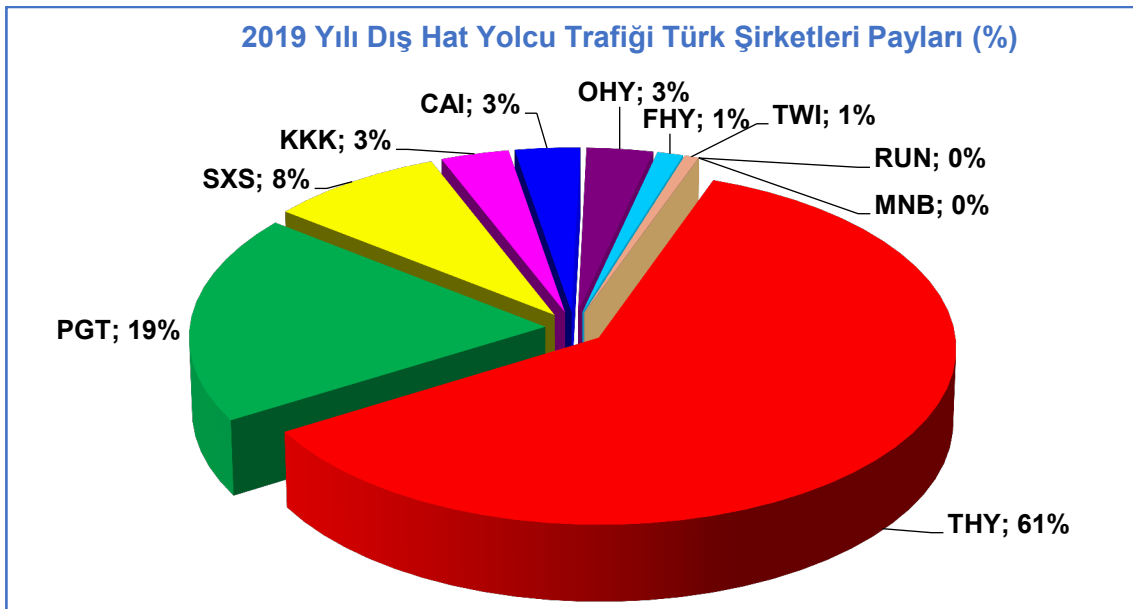
Resim-1.4. 2019 Yılı Dış Hat Uçuş Noktaları (Kaynak: SHGM)

2019 yılı yurt içi yolcu pazarında Türk Hava Yolları (Anadolu Jet ile birlikte) pazardan %61 pay almıştır. Pegasus %31, Sun Express %5, AtlasGlobal %1 ve OnurAir %1 oranında pay almışlardır (Şekil-1.3).

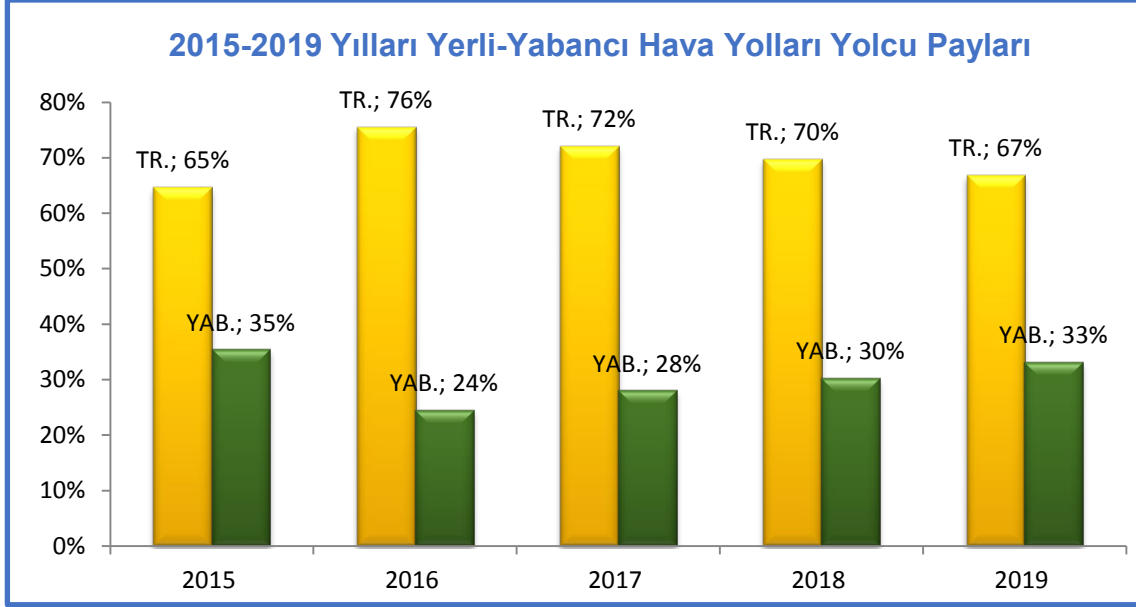
Şekil-1.3. 2019 Yılı İç Hat Yolcu Taşımacılığında Hava Yolu Şirketleri Yolcu Payları (Kaynak; DHMI) (THY; Türk Hava Yolları, KKK; AtlasGlobal, CAI; Corendon, FHY; Freebird (Hürkuş), MNB; MNG, OHY; Onur, PGT; Pegasus, SXS; Sun Express, TWI; Tailwind)

2019 yılı dış hat yolcu pazarından Türk Hava Yolları tek başına %61 pay almıştır. Pegasus %19, Sun Express %8, AtlasGlobal %3, Corendon %3, Onur Air %3, Freebird (Hürkuş) %1 ve Tailwind %1 oranında pay almışlardır (Şekil-1.4).

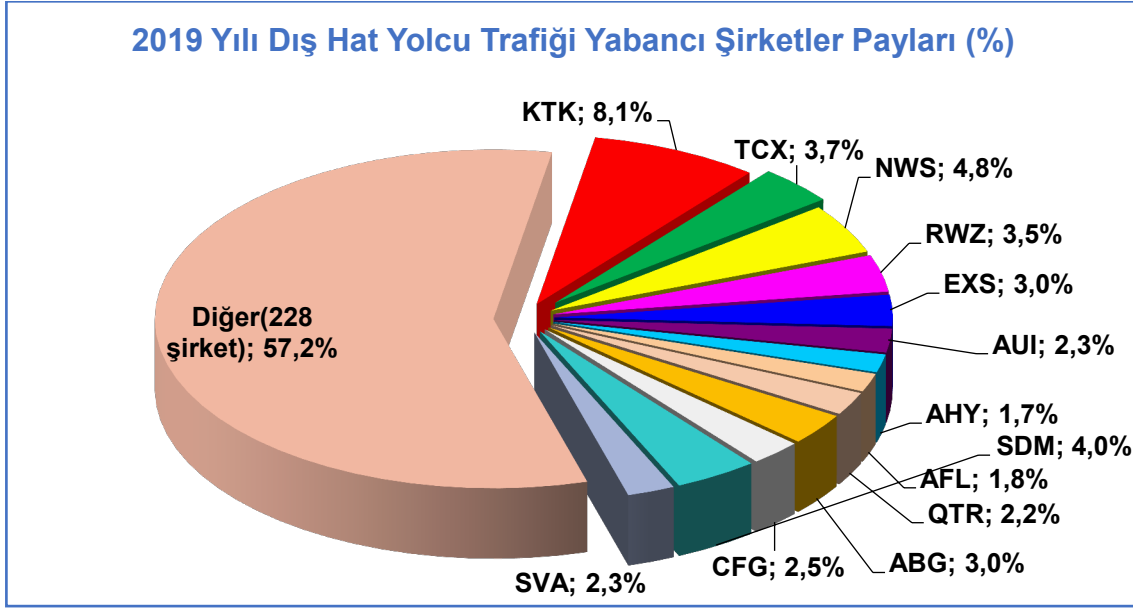
Şekil-1.4. 2019 Yılı Dış Hat Yolcu Taşımacılığında Hava Yolu Şirketleri Yolcu Payları (Kaynak; DHMI) (THY; Türk Hava Yolları, KKK; AtlasGlobal, CAI; Corendon, FHY; Freebird (Hürkuş), MNB; MNG, OHY; Onur, PGT; Pegasus, RUN; ACT, SXS; Sun Express, TWI; Tailwind)

Son yıllarda Türk havacılık sektöründeki ivmelenme, Türk şirketlerinin dış hat payları toplamına da yansımıştır. Yurt dışı ticari yolcu taşımacılığında 2015 yılında %65/%35 olan yerli-yabancı hava yolları payı, 2016 yılında %76/%24'e yükselse de 2019 yılında yerli hava yolu taşıyıcılarımız lehine %67/%33 olarak gerçekleşmiştir (Şekil-1.5).

Şekil-1.5. 2015-2019 Yılları Yerli-Yabancı Hava Yolu Şirketleri Dış Hat Yolcu Payları (Kaynak; DHMİ)

Ülkemize sefer yapan yabancı hava yolu şirketlerinin 2019 yılı yolcu payları da aşağıda gösterilmiştir. Grafiklerden görüleceği üzere en çok yolcu %8,1 ile Azur Air ve %4,8 ile Nordwind Airlines tarafından taşınmıştır (Şekil-1.6).

Şekil-1.6. 2019 Yılı Dış Hat Yolu Trafiğinde Yabancı Hava Yolu Şirketleri Payları (Kaynak; DHMİ) (KTK; Azur Air, NWS; Nordwind Airlines, SDM; Rossiya Airlines, TCX; Thomas Cook Airlines, RWZ, RedWings, ABG; Royal Flight Airlines, EXS; Jet2 Airlines, CFG; Condor Airlines, AUİ; Ukraine Airlines, SVA; Saudi Arabian Airlines, QTR; Katar Airways, RSY; Russian Sky Airlines, AFL; Aeroflot Airlines, AHY; Azerbaijan Airlines)

1.5.5. Diğer Hava Aracı İşletmeleri

2017-2019 yıllarında, hava taksi, genel havacılık ve balon havacılığı alanında kullanılan hava aracı sayılarında az da olsa artış gözlenmektedir. Bunlara ait istatistiki bilgiler Tablo-1.26'da sunulmuştur.

Tablo-1.17 ve Tablo-1.26'nın incelenmesinden görüleceği üzere, 2019 yılında, 2018 yılına göre hava taksi şirketleri sayısı azalırken, genel havacılık ile balon işletmeleri sayısı artmıştır. Filo büyüklüğü açısından ise hava taksi şirketleri hava aracı sayısı azalmış, genel havacılık şirketleri hava aracı sayısı ve balon işletmecileri balon sayısı artmıştır. Hava aracı (uçak-helikopter) ile sağlık hizmeti veren işletmeler de hava taksi kapsamındadır.

Hava taksi ve genel havacılık işletmelerinin büyük çoğunluğu İstanbul ve Ankara'da, balon işletmelerinin tamamı yakını da Kapadokya/Nevşehir'de yerleşiktir.

Nevşehir Bölgesinde yer alan 27 Balon İşletmesinde toplam 262 adet balon bulunmakta olup 2019 yılında 221 günde toplam 29.585 balon uçuşu gerçekleşmiş ve 586. 367 yolcuya hizmet verilmiştir. 7 Balon İşletmesinin 47 adet balonla hizmet verdiği Pamukkale Bölgesinde ise 2019 yılında 329 günde 5.095 balon uçuşu ile 75.415 yolcuya hizmet verilmiştir. Ayrıca, Yeşilhisar (Soğanlı), Ihlara, Mardin Dara ve

Afyon İhsaniye Bölgeleri de balon uçuşlarına açıktır. Tunceli, Adıyaman ve Şanlıurfa illerinde de balon uçuşu yapılması yönündeki çalışmalar devam etmektedir.

Hava taksi, genel havacılık balon şirketleri ve hava aracı sayılarına ilişkin güncel bilgi SHGM web sitesinde yer almaktadır^{33 34 35}.

2017-2019 Yılları Diğer Şirketler ve Hava Aracı Sayıları				
Şirket/Yıl	Şirket Sayısı (2019)	Hava Aracı Sayısı		
		2017	2018	2019
Hava Taksi	42	208	200	194
Genel Havacılık	83	377	367	376
Balon	34	239	260	309
Zirai Mücadele	39	62	62	62
Toplam		886	889	941

Tablo-1.26. 2017-2019 Yılları Diğer Şirketler ve Hava Aracı Sayıları (Kaynak: SHGM)

1.5.6. Yer Hizmet Kuruluşları

Ülkemiz havalimanlarında yer hizmetleri (ikram dâhil) 3'ü A Grubu³⁶ [Çelebi Hava Servisi A.Ş. Havaş (Havaalanları Yer Hizmetleri A.Ş.) ve TGS Yer Hizmetleri A.Ş.] olmak üzere toplam 40 şirket tarafından sağlanmaktadır (Tablo-1.27).

12 hava yolu şirketi (B grubu) kendi uçaklarına kendileri yer hizmeti vermektedir. 25 şirket ise (C Grubu) hava yolu şirketlerine temsil, gözetim, yönetim, uçuş, operasyon, ikram ve uçak güvenlik hizmetlerini sağlamaktadır. İkram servisi ise 4 şirket tarafından verilmektedir. Bu şirketlerin güncel listesi de SHGM web sayfasında yer almaktadır³⁷.

³³ SHGM web sitesi, Hava Taksi işletmeleri;

http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/havacilik_isletmeleri/Hava_Taksi_isletmeleri.pdf

³⁴ SHGM web sitesi, Genel Havacılık İşletmeleri;

http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/havacilik_isletmeleri/GenelHavacilikIsletmeleri.pdf

³⁵ SHGM web sitesi, Balon İşletmeleri;

http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/shgm_calisma_gruplari/Balon_isletmeleri.pdf

³⁶ A grubu: Havalimanlarında, hizmet türlerinin tamamı veya en az yolcu hizmetleri, yük kontrolü ve haberleşme, ramp, kargo ve posta hizmetleri için en az üç uluslararası trafiğe açık havalimanında teşkilatlanarak hava taşıyıcılarına yer hizmeti yapmak üzere yetkilendirilmiş şirketleri.

³⁷ SHGM web sitesi; Yer Hizmetleri Kuruluşları; <http://web.shgm.gov.tr/tr/havacilik-isletmeleri/2071-havaalani-ve-terminal-isletmeleri>

Diğer yandan, hava kargo hizmeti vermek isteyen şirketler SHGM tarafından ayrıca yetkilendirilmekte olup 2018 yıl sonu itibariyle yetkilendirilmiş 4'ü A Grubu ve 253'ü B Grubu olmak üzere toplam 257 şirket mevcuttur. Bu şirketlerin güncel listesi de SHGM web sayfasında yer almaktadır³⁸.

2017-2019 Yılları Yer Hizmetleri Kuruluşları Grup ve Sayıları			
Yıl/Kuruluş	2017	2018	2019
Yer Hizmet Kuruluşları			
A Grubu	3	3	3
B Grubu	12	12	12
C Grubu	27	22	25
Toplam	42	37	40

Tablo-1.27. 2017-2019 Yılları Yer Hizmetleri Kuruluşları Grup ve Sayıları (Kaynak; SHGM)

1.5.7. Bakım, Onarım, Yenileme (BOY) İşletmeleri

SHGM tarafından yetkilendirilen bakım organizasyonu sayısı 2019 yılında 107'ye yükselmiştir. Bunlardan sadece Türk Hava Yolları Teknik A.Ş. ve MRO Teknik Servis ve Ticaret A.Ş. ticari amaçlı hava yolu uçağı bakım-onarım-yenileme kuruluşu niteliğindedir. Eğitim organizasyonu sayısı 160'dır (Tablo-1.28).

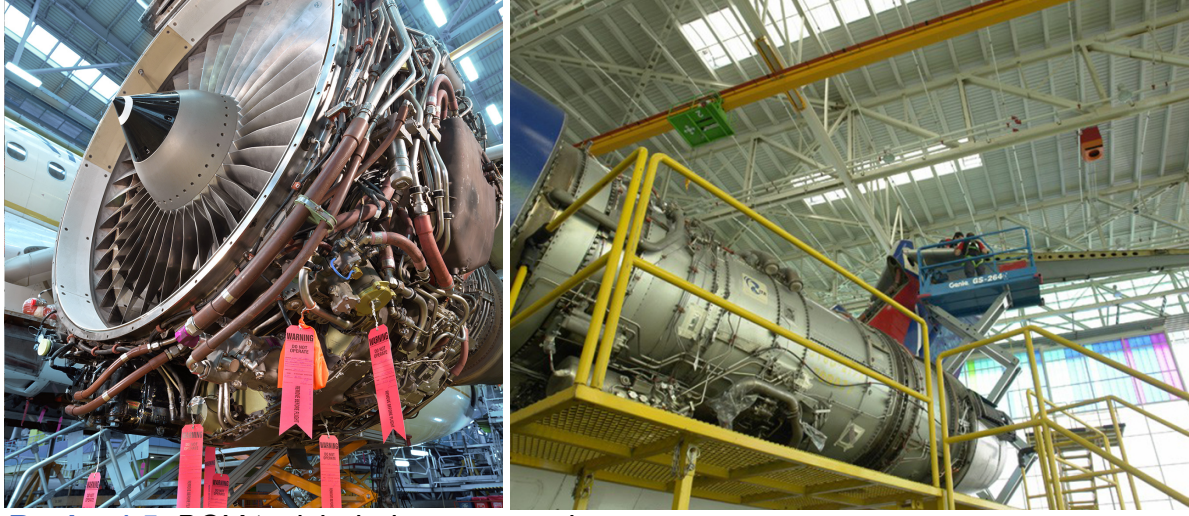
Bakım, Uçuş/Tip Eğitim organizasyonları güncel bilgileri SHGM web sitesinde yer almaktadır³⁹.

2017-2019 Yılları Bakım ve Eğitim Organizasyonları Sayısı			
Yıl/Kuruluş	2017	2018	2019
Bakım Organizasyonu	101	107	106
Eğitim Organizasyonu	n/a	160	171
Toplam İşletme Sayısı	n/a	267	277

Tablo-1.28. 2017-2019 Yılları Bakım ve Uçuş/Tip Eğitim Organizasyonları (Kaynak; SHGM)

³⁸ SHGM web sitesi, Hava Kargo Kuruluşları; <http://web.shgm.gov.tr/tr/havacilik-isletmeleri/83-kargo-acentalari>.

³⁹ SHGM web sitesi, Hava Aracı Bakım Kuruluşları; <http://web.shgm.gov.tr/tr/havacilik-isletmeleri/2064-yetkili-bakim-kuruluslari>

Resim-1.5. BOY tesislerinden görünüşler (Kaynak; THY Teknik/MyTechnic)

1.5.8. Sivil Havacılıkta Eğitim Kuruluşları

1.5.8.1. Sertifika Programları

Ülkemizde, SHGM'den yetki alınarak aşağıdaki alanlarda havacılık eğitim kuruluşları tarafından havacılık eğitimleri verilmektedir (Yetkili eğitim kuruluşları ve mevcut yetkileri konusundaki detay bilgiler SHGM web sayfasında yer almaktadır⁴⁰):

- Havaalanı Standartları ve Emniyeti ile Heliportlar kapsamındaki eğitimler,
- Terminal İşletmeciliği eğitimleri,
- Yer Hizmetleri eğitimleri,
- Uçuş Eğitim Organizasyonları tarafından verilen Pilotaj eğitimleri,
- Tip İntibak Organizasyonları tarafından verilen eğitimler,
- İnsansız Hava Aracı kapsamında verilen eğitimler,
- Uçuş Harekât (Dispeçer) eğitimleri,
- Kabin Ekibi temel eğitimleri,
- Kabin Ekibi acil durum eğitimleri,
- SHY-147 Tanınan Okul Statüsü kapsamında verilen eğitimler,
- SHT-147 Bakım Teknisyeni eğitimleri,
- Havacılık Güvenliği eğitimleri,
- Uçuş İzinleri eğitimleri,
- Havacılık Tıbbı eğitimleri.

Söz konusu eğitimlerin bir kısmı Üniversiteler tarafından da verilmekte olup detayları izleyen bölümde gösterilmiştir.

⁴⁰ SHGM web sitesi, Eğitim Kuruluşları; <http://web.shgm.gov.tr/tr/havacilik-isletmeleri/2067-yetkili-havacilik-egitim-kuruluslari>

Ülkemizde SHGM'den yetki alarak pilot eğitimi veren kuruluşların toplam kapasitesi yaklaşık 600'dür. Uçak bakım teknisyeni yetiştiren (temel eğitim) kuruluşların toplam kapasitesi de 750 civarındadır. Diğer yandan, SHGM tarafından işletilen Türk Sivil Havacılık Eğitim Merkezi 2018 yılı içerisinde faaliyete geçmiştir. Söz konusu Merkezde SHGM personeline, havacılık sektörü çalışanlarına ve bölge ülkelerinin havacılık personeline uluslararası standartlarda eğitim verilmektedir. Ayrıca, DHMİ Genel Müdürlüğü de hedeflediği eğitim hizmetlerini gerçekleştirmek üzere, Uluslararası Kuruluşlar (ICAO, EUROCONTROL) Millî Eğitim Bakanlığı, Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü ve YÖK ile koordineli çalışmaktadır. Bu kapsamda 2019 yılı içerisinde DHMİ tarafından yaklaşık 37 bin DHMİ personelinin yanı sıra diğer kurum ve kuruluşların 12.477 personeline de eğitim verilmiştir.

Üniversite Eğitimleri

Ülkemizde, 2019-2020 Eğitim-Öğretim yılı için Üniversiteler (ve MYO'lar) tarafından açılan sivil havacılıkla ilgili programlar aşağıda gösterilmiştir⁴¹.

2 Yıllık Programlar;

- Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği
- Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri
- Hava Lojistiği
- Uçuş Harekât Yöneticiliği
- Uçak Teknolojisi
- İkram Hizmetleri

4 Yıllık Programlar;

- Uçak Mühendisliği
- Uzay Mühendisliği
- Uçak ve Uzay Mühendisliği
- Havacılık ve Uzay Mühendisliği
- Meteoroloji Mühendisliği
- Astronomi ve Uzay Bilimleri
- Astronomi ve Astrofizik
- Uzay Bilimleri ve Teknolojileri
- Pilotaj
- Hava Trafik Kontrol
- Havacılık Yönetimi
- Uçak Gövde-Motor Bakım
- Uçak Elektrik-Elektronik

⁴¹ ÖSYM 2019 Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu;
https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2019/YKS/kontkilavuz_18072019.pdf

- Havacılık Elektrik ve Elektronik

2019-2020 Eğitim-Öğretim yılında açılan 2 yıllık programlar ve kontenjanları Tablo-1.29'da gösterilmiştir. Tablodan görüleceği üzere, 50 üniversitede toplam 10.873 kontenjan açılmıştır. 2 yıllık program kontenjanlarının %56,3'ü Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği, %27,4'ü Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri, %11,6'sı da Uçak Teknolojisi programları için açılmıştır.

2019/2020 Eğitim Öğretim Yılı - 2 Yıllık Program ve Kontenjanlar					
Programlar	Üniversite	ÖE	İÖ	AÖ	Toplam
Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği	34	2.109	758	3.250	6.117
Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri	35	2.279	701	-	2.980
Uçak Teknolojisi	20	1.210	50	-	1.260
Uçuş Harekat Yöneticiliği	4	210	-	-	210
Hava Lojistiği	2	110	-	-	110
İkram Hizmetleri	5	196	-	-	196
Toplam	50	6.114	1.509	3.250	10.873

Tablo-1.29. 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılı 2 Yıllık Havacılık Programları (ÖE: Örgün Eğitim, İE; İkinci Öğretim, AÖ; Açık Öğretim)

2019-2020 Eğitim-Öğretim yılında açılan 4 yıllık programlar ve kontenjanları Tablo-1.30'da gösterilmiştir. Tablodan görüleceği üzere, 48 üniversitede toplam 5.555 kontenjan açılmıştır. 4 yıllık programların %54,7'si Havacılık Yönetimi programları için açılmıştır.

2019/2020 Eğitim Öğretim Yılı - 4 Yıllık Program ve Kontenjanlar					
Program	Üniversite	ÖE	İÖ	AÖ	Toplam
Uçak, Uzay, Havacılık Mühendislikleri	13	860	-	-	860
Meteoroloji Mühendisi	2	115	-	-	115
Astronomi ve Uzay Bilimleri/Astrofizik	7	275	-	-	275
Pilotaj	10	306	-	-	306
Hava Trafik Kontrol	1	16	-	-	16
Havacılık Yönetimi	30	1.706	330	1.000	3.036
Uçak/Havacılık Elektrik-Elektronik	9	361	60	-	421
Uçak Gövde-Motor	9	466	60	-	526
Toplam	48	4.105	450	1.000	5.555

Tablo-1.30. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı 4 Yıllık Havacılık Programları

2019-2020 Eğitim-Öğretim yılında açılan tüm havacılık programları kontenjanları da Tablo-1.31'de gösterilmiştir. Sonuç olarak; 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında 50 Üniversite tarafından 10.873'ü 2 yıllık programlar ve 5.555'i ise 4 yıllık programlar olmak üzere toplam 16.428 kontenjan açılmıştır. Bu kontenjanın 4.250'si açık öğretim programları içindir.

2019/2020 Eğitim Öğretim Yılı - 2/4 Yıllık Program ve Kontenjanlar					
	Üniversite	ÖE	İÖ	AÖ	Toplam
2 Yıl	50	6.114	1.509	3.250	10.873
4 Yıl	48	4.105	450	1.000	5.555
Toplam		10.219	1.959	4.250	16.428

Tablo-1.31. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Tüm Havacılık Programları ve Kontenjanlar

1.6. SHGM Denetimleri

Ülkemizde, kural koyma, denetleme ve yaptırım uygulama faaliyetlerinden sorumlu SHGM, havacılık faaliyetlerini emniyet ve güvenlikten ödün vermeden, uluslararası standartlara uygun ve çevreye duyarlı olarak bölgede lider bir konumda yürütme hedefi bağlamında, 2019 yılında 245 adet SAFA, 31 adet SANA ve 1.479 adet diğer denetimler olmak üzere toplam 1.755 denetim gerçekleştirilmiştir (Tablo-1.32).

SHGM 2019 Yılı Denetimleri	
Denetim Türü	Sayı
Uçuşa Elverişlilik	208
Bakım Kuruluşu (SHY/JAR-145)	97
Bakım Sorumluluğu (SHY-M)	65
Bakım Eğitim Kuruluşu (SHY 147)	33
Üretim, Tasarım (SHY-21)	109
Tasarım Organizasyonu (SHY-21)	13
Üretim Organizasyonu (SHY-21)	11
Özel Uçuş İzni	18
Tip Sertifikasyonu	62
Amatör Yapım Hava Aracı (SHT-AS)	4
Yetkili Denetçi Kuruluş SHY-YDKGMK)	1
Onaylı Eğitim Organizasyonu	62
Uçuş Harekatı (Dispeçer) Eğitim Kuruluşları	5
Ramp	6
Dil Yeterliliği Hizmet Sağlayıcı	5
Özel Yetki	413
Ticari Hava Taşıma İşletmeleri (AOC)	77
SAFA	245
SANA	31
Hastane	18
Havaalanı (SHY-14)	15
Terminal	9
Yer Hizmet Kuruluşları	167
Heliport Denetlemesi	13
Havalimanları Güvenlik/Havacılık Güvenliği	52
Seyrüsefer Denetimleri	16
TOPLAM	1.755

Tablo-1.32. SHGM 2019 Yılı Denetim Faaliyetleri (Kaynak: SHGM)

SHGM tarafından denetimlerin sayısından ziyade uçuş emniyetini artıracak şekilde etkinliklerin geliştirilmesi amacıyla sektörün kendini denetleyen ve kendi içinde performansa bağlı denetimler yapar hale gelmesi hedeflenmiştir.

Yapılan etkin ve yoğun denetimler ile SAFA puanı, yukarıda belirtildiği üzere, 2019 yılsonu itibariyle Avrupa Birliği üye ülkelerinin 0,43 olan değerinden çok daha iyi bir değer olan 0,28 değerine ulaşmıştır. 2017-2019 yıllarına ait AB ve SAFA denetimleri sonuçları Tablo-1.33'de özetlenmiştir.

SHGM 2017-2019 Yılları SAFA Bulgu Oranları			
SAFA Bulgu Oranları	2017	2018	2019
AB	0,51	0,51	0,43
Türkiye	0,27	0,29	0,28

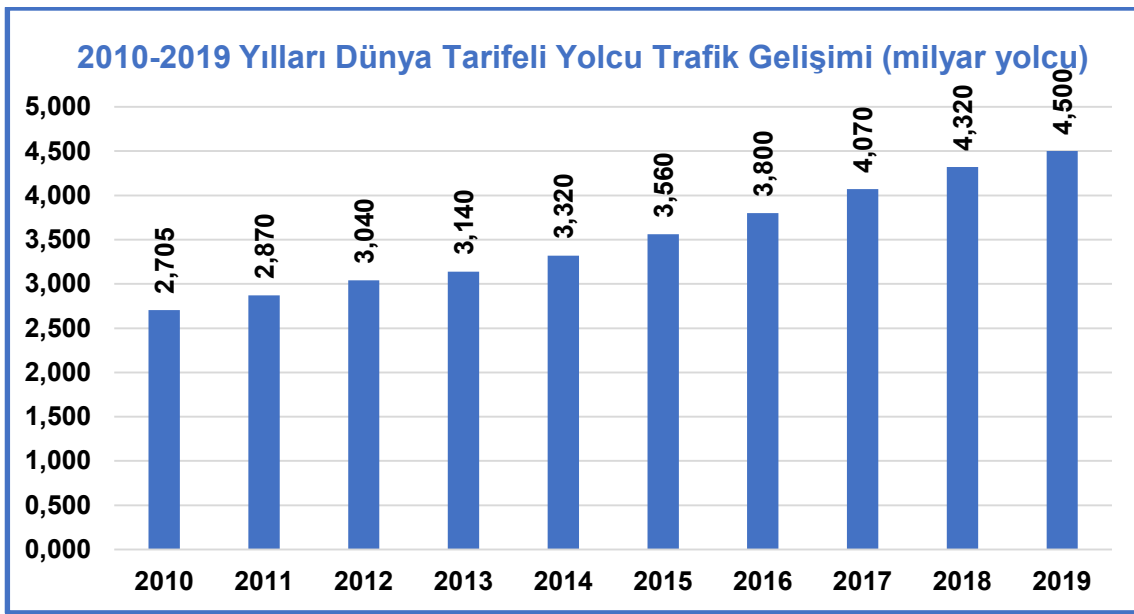
Tablo-1.33. 2017-2019 Yılları Türkiye-AB SAFA Bulgu Oranları (Kaynak: SHGM)

ICAO denetim faaliyetleri kapsamında ise; üye ülkeleri ICAO düzenlemelerine uyum oranı %60 seviyesinde olup Ülkemizin uyum oranı %84,55 ile dünya ortalamasının oldukça üzerindedir.

2. 2019 YILI HAVA TAŞIMACILIK GERÇEKLEŞMELERİ VE ÖNGÖRÜLER

2.1. 2019 Yılında Dünyada Hava Taşımacılık Gerçekleşmeleri

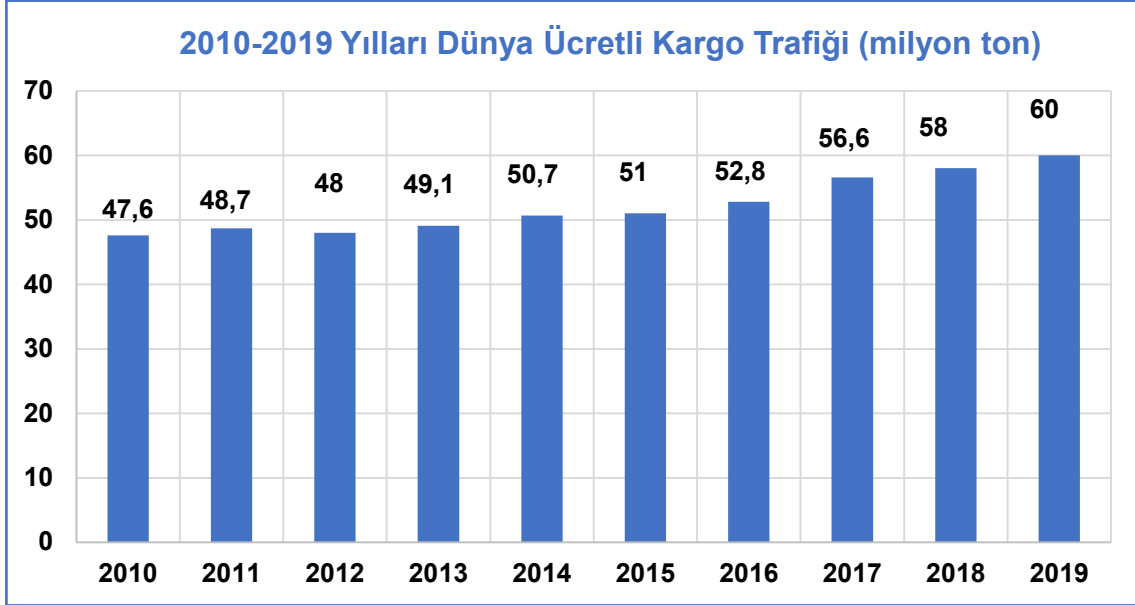
1.1. Dünyada ve Türkiye’de Son 10 Yılın Gelişmeleri bölümünde de belirtildiği üzere; ücretli-tarifeli yolcu trafiğinde 2010 yılından beri istikrarlı bir artış yaşanmıştır⁴². Uluslararası kuruluşların ilk verilerine göre 2019 yılında taşınan ücretli-tarifeli yolcu sayısı 4,5 milyarı geçmiş olup 2018 yılına göre %4,17 artış gerçekleşmiştir. Dünya ücretli-tarifeli yolcu trafiği son 10 yılda yıllık ortalama %6,70 artış ile 1,66 kat gelişmiştir (Şekil-2.1).

Şekil-2.1. 2010-2019 yılları Dünya Tarifeli Yolcu Trafik Gelişimi (Kaynak; ICAO İstatistikleri)

⁴² ICAO Annual Report of the Council – 2018; https://www.icao.int/annual-report-2018/Documents/Annual.Report.2018_Air%20Transport%20Statistics.pdf

Kargo taşımacılığında ise durum biraz farklı olup 2010-2013 yılları arasında durağanlaşan kargo taşımacılığı 2014 yılından sonra istikrarlı bir artış içine girmiş olup 2010-2019 yılı gerçekleştirmeleri aşağıda Şekil-2.2'de verilmiştir.

Şekil-2.2. 2010-2019 yılları Dünya Kargo Trafiki (Kaynak; ICAO/IATA)

2.2. 2019 Yılında Türkiye’de Hava Taşımacılık Gerçekleşmeleri

Türkiye’de özellikle 2003 yılında başlatılan liberal havacılık politikası bağlamında sivil hava taşımacılık faaliyetleri oldukça hızlı bir gelişim içine girmiştir.

Dış hat yolcu taşımacılığımız dünya ortalamalarının üzerinde sürekli bir artış içerisinde. İç hat yolcu taşımacılığı ise son bir kaç yıldır azalma eğilimi içine girmiştir.

İstanbul, dünyanın önemli transit havalimanlarından bir haline gelmiş olup her geçen yıl hizmet verilen uçak/yolcu sayısı artmaktadır. Antalya’da hizmet verilen turist sayısı bağlamında sürekli bir gelişim içerisindedir.

Son on yılda (2010-2019) overflight dâhil uçuş trafiği 1,68 kat, taşınan yolcu sayısı 2,02 kat ve taşınan kargo miktarı da 2,81 kat artış göstermiştir.

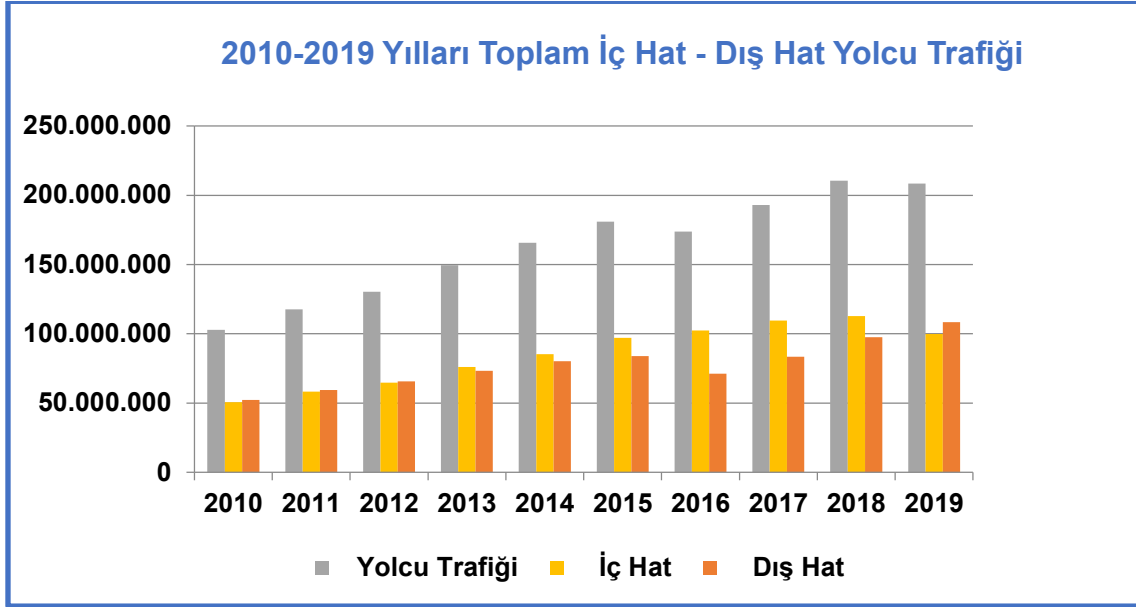
2015 yılında 181.437.004 olan iç hat-dış hat toplam (direkt transit yolcu dâhil) yolcu trafiği %4 azalış ile 2016 yılında 174.153.146’ya gerilemişti. 2017 yılında, yaşanan siyasi-ekonomik olumsuzlukların ortadan kalkmasıyla yolcu trafiği %11,1 artış ile 193.576.844, 2018 yılında da; 2017 yılına göre %9 artış ile 210.947.639 yolcu olarak gerçekleşmişti. 2019 yılında ise iç hat-dış hat toplam (direkt transit yolcu dâhil) yolcu trafiği 2018 yılına göre %1 azalış ile 208.911.338 yolcu olarak gerçekleşmiştir.

İç hat yolcu trafiği; 2015 yılında 97.041.210, 2016 yılında 102.499.358, 2017 yılında 109.511.390 ve 2018 yılında 112.911.108 yolcu olarak, dış hat yolcu trafiği de 2015 yılında 84.033.321, 2016 yılında 71.244.179, 2017 yılında 83.533.953 ve 2018 yılında 97.587.056 yolcu olarak gerçekleşmişti. 2019 yılında ise iç hat trafiği %11,5 azalışla 99.946.572, dış hat trafiği de %11,1 artışla 108.427.124 yolcu olarak gerçekleşmiştir. Bu şekilde 2019 yılı toplam yolcu trafiği – direk transit (537.642) de dâhil 208.911.338 yolcu olarak gerçekleşmiştir (Şekil-2.3).

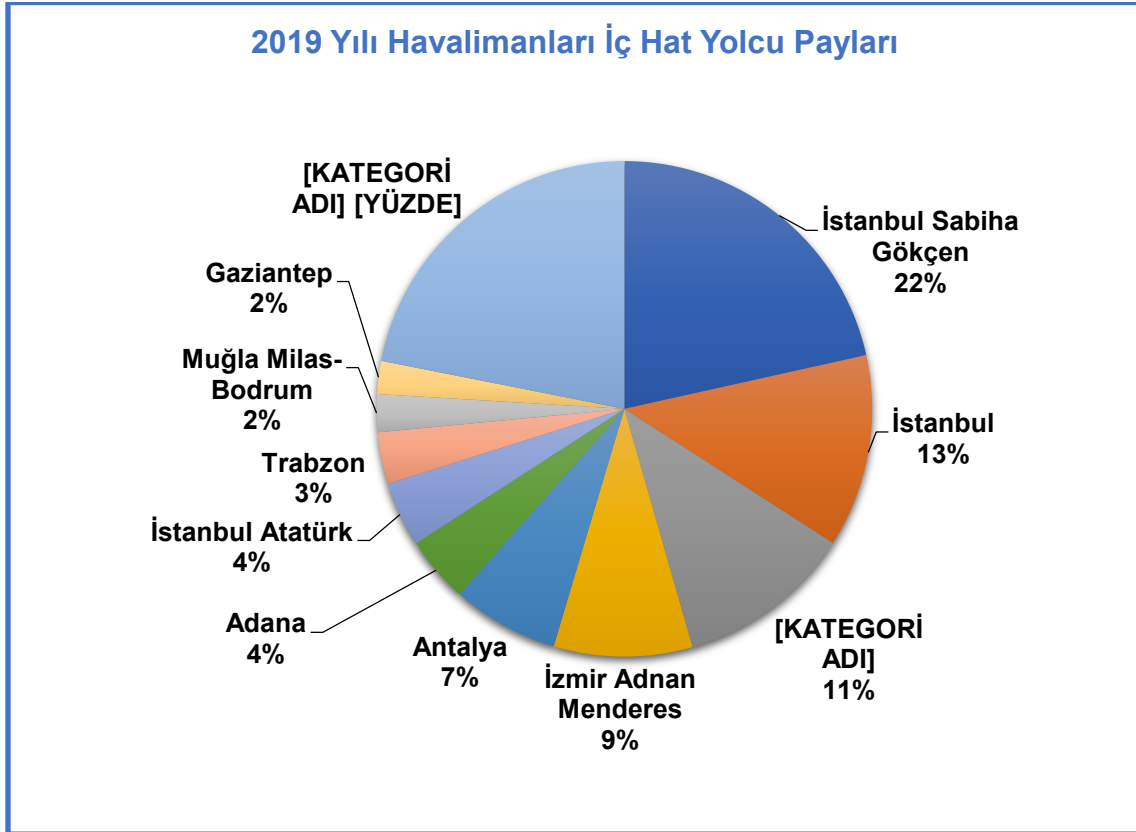
2019 yılında iç hat yolcu trafiğinin önemli bir bölümü İstanbul Sabiha Gökçen (%22), İstanbul (%13), Ankara Esenboğa (%11), İzmir Adnan Menderes (%9), Antalya (%7), İstanbul Atatürk (%4) ve Adana (%4) Havalimanlarından gerçekleşmiştir (Şekil-2.4).

2019 yılında, en fazla toplam dış hat yolcu trafiği, İstanbul (%36), Antalya (%26), İstanbul Sabiha Gökçen (%13), İstanbul Atatürk (%11), Muğla Dalaman (%3), İzmir Adnan Menderes (%3), Esenboğa (%2) ve Milas-Bodrum (%2) Havalimanlarında gerçekleşmiştir (Şekil-2.5).

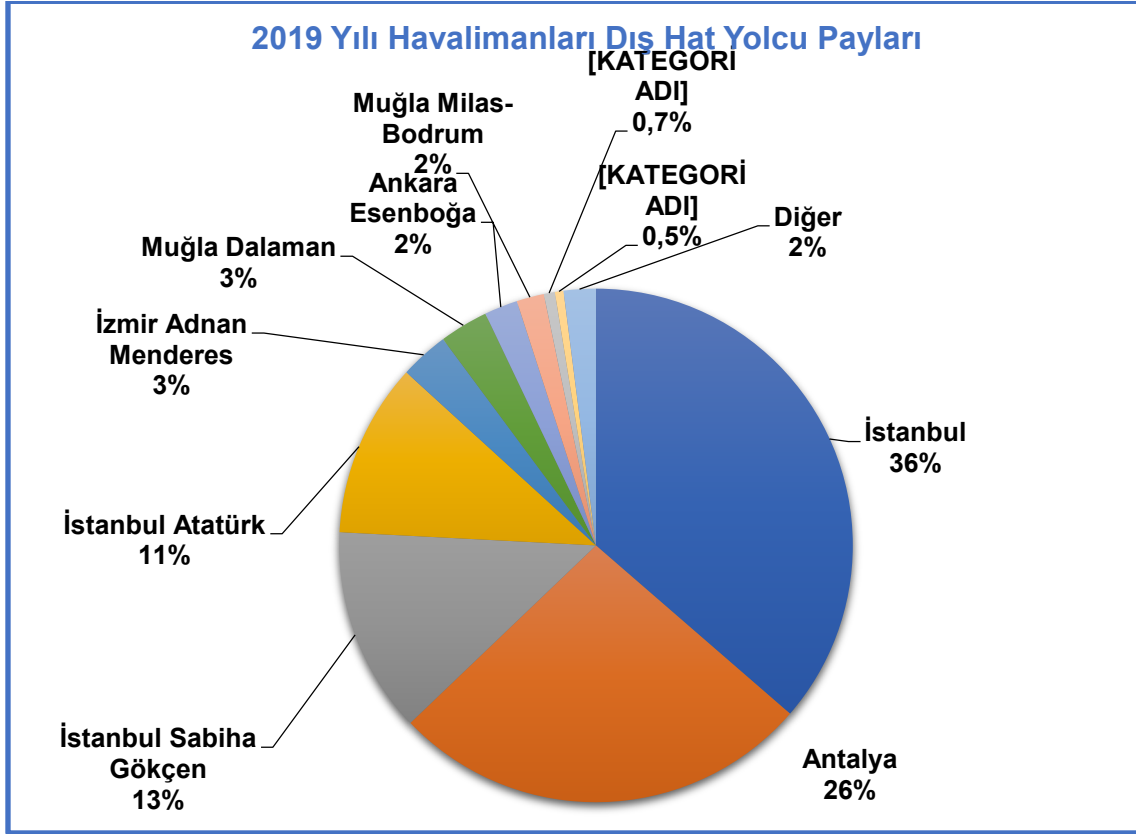
2017 yılında 69.598.655 tarifeli ve 13.935.298 tarifesiz olmak üzere toplam 83.533.953 dış hat yolcu, 2018 yılında da 79.508.661 tarifeli ve 18.078.395 tarifesiz olmak üzere toplamda 97.587.056 dış hat yolcu trafiği gerçekleşmişti. 2019 yılında ise 85.315.082 tarifeli ve 23.112.042 tarifesiz olmak üzere toplam 108.427.124 tarifeli-tarifesiz dış hat yolcu trafiği gerçekleşmiştir (Şekil-2.6).

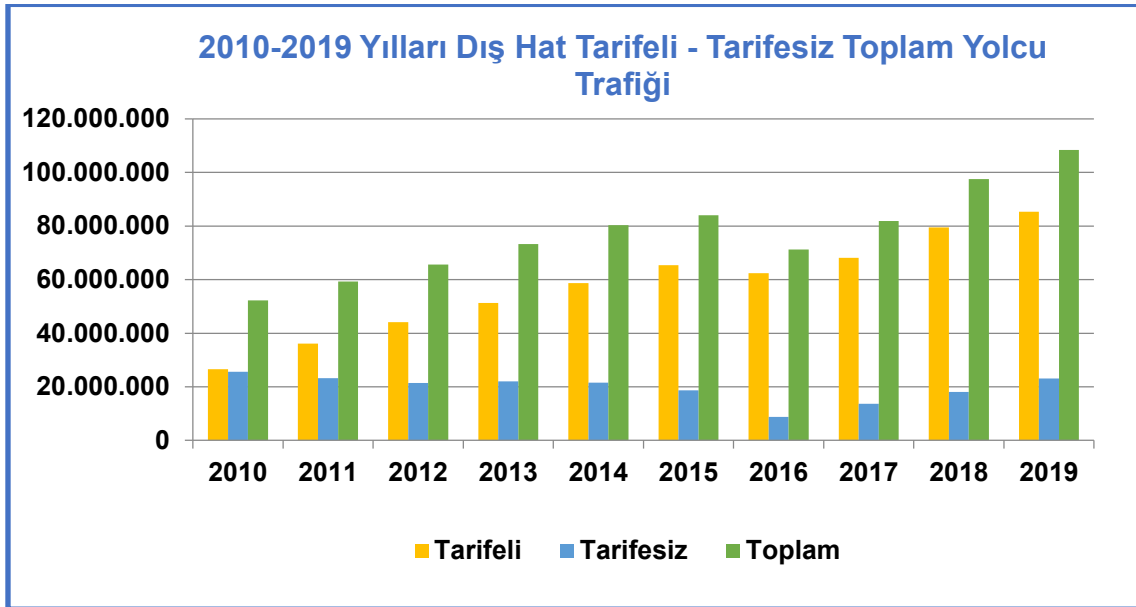
Şekil-2.3. 2010-2019 Yılları İç Hat- Dış Hat Toplam Yolcu Trafiği (Kaynak; DHMİ)

Şekil-2.4. 2019 Yılı Havalimanları İç Hat Yolcu Payları (Kaynak; DHMİ)

Şekil-2.5. 2019 Yılı Havalimanları Dış Hat Yolcu Payları (Kaynak; DHMİ)

Şekil-2.6. 2010-2019 Yılları Havalimanları Dış Hat Tarifeli-Tarifersiz Yolcu Trafiği (Kaynak; DHMİ)

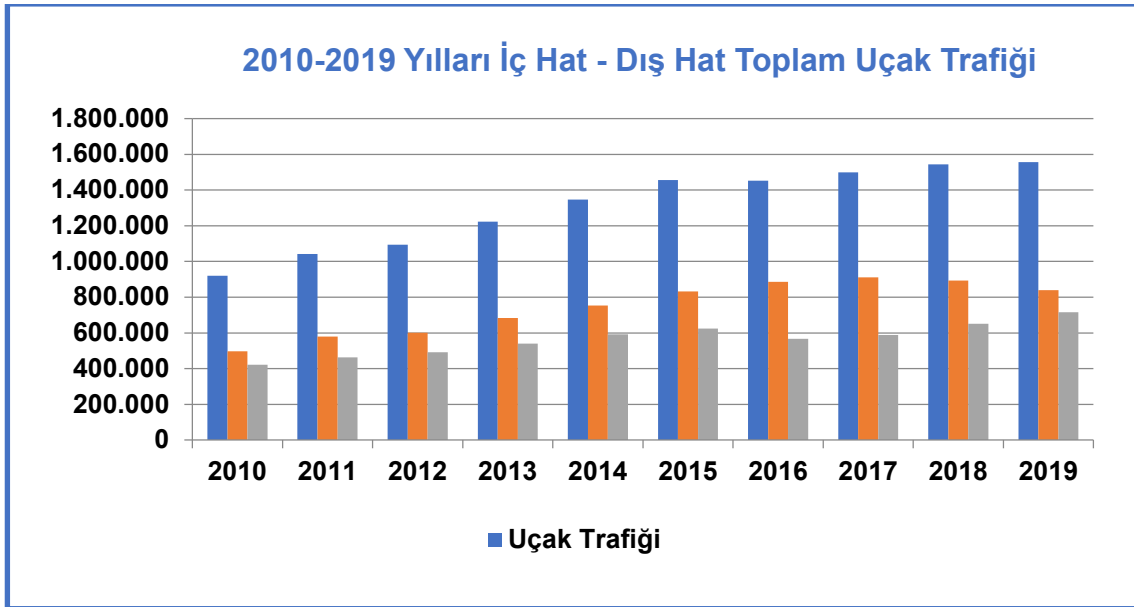
Toplam uçak trafiği 2015 yılında 1.456.673, 2016 yılında 1.452.995, 2017 yılında 1.500.457 ve 2018 yılında 1.544.169 uçak olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında ise %1 artış ile 1.556.417 uçak olarak gerçekleşmiştir.

İç hat uçak trafiği, 2015 yılında 832.958, 2016 yılında 886.228, 2017 yılında 909.332 ve 2018 yılında 892.405 uçak olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında ise %6 azalış ile 839.894 uçak olarak gerçekleşmiştir.

Dış hat uçak trafiği de 2015 yılında 623.715, 2016 yılında 566.767, 2017 yılında 591.125 ve 2018 yılında 651.764 uçak olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında ise 2018 yılına göre %10 artış ile 716.523 uçak olarak gerçekleşmiştir (Şekil-2.7).

2019 yılında havalimanlarımıza inen-kalkan uçaklarının çoğunluğunu %39 ile B738, %13 ile A321 ve %10 ile A320 tipi uçaklar oluşturmuştur. İnen-kalkan uçakların %82,9'u yolcu taşımacılık amaçlıdır. Toplam içindeki kargo uçuşları payı %1,2; iş uçuşları payı ise %1,1'dir.

Sefer yapan ticari hava yolu şirketi sayısında Antalya (128), bir günde en çok iniş-kalkış gerçekleşen (pik gün) uçak trafiği açısından da İstanbul Havalimanı (1.371) öndedir.

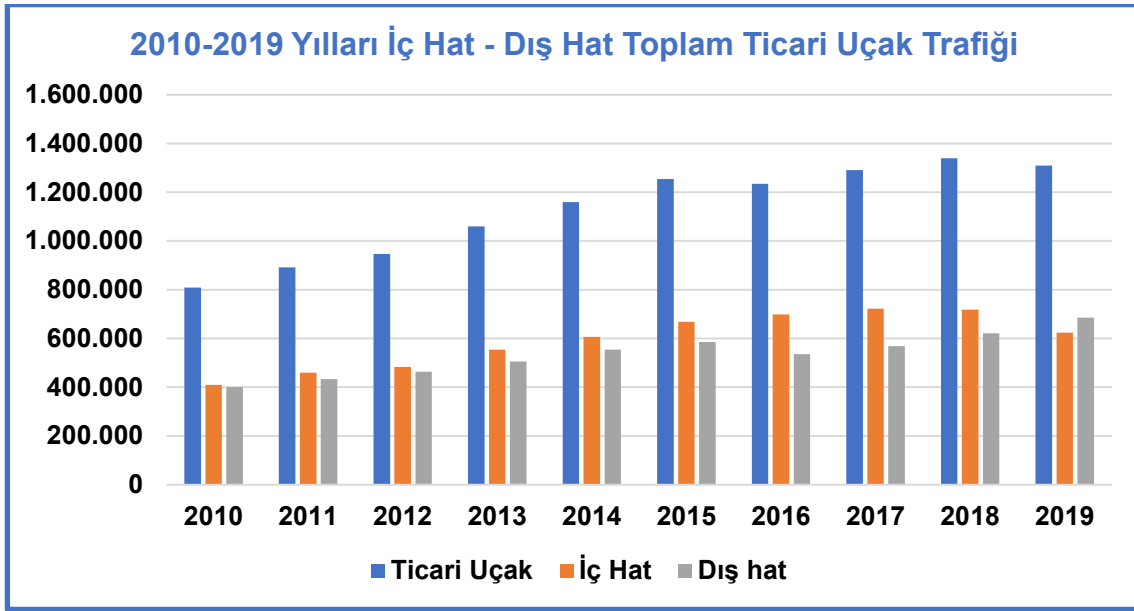

Şekil-2.7. 2010-2019 Yılları İç Hat-Dış Hat Toplam Uçak Trafiği (Kaynak; DHMİ)

Ticari uçak trafiği 2015 yılında 1.254.615, 2016 yılında 1.234.635, 2017 yılında 1.272.341 ve 2018 yılında 1.339.301 uçak olarak gerçekleşmişti. 2019 yılında ise %2,3 azalış ile 1.308.970 uçak olarak gerçekleşmiştir.

İç hat ticari uçak trafiği; 2015 yılında 668.817, 2016 yılında 699.166 ve 2017 yılında 712.181 ve 2018 yılında 718.482 uçak olarak gerçekleşmişti. 2019 yılında ise %13,2 azalış ile 623.580 uçak olarak gerçekleşmiştir.

Dış hat ticari uçak trafiği de 2015 yılında 585.798, 2016 yılında 535.469, 2017 yılında 560.160 ve 2018 yılında 620.819 uçak olarak gerçekleşmişti. 2019 yılında ise 2018 yılına göre %10,4 artış ile 685.390 uçak olarak gerçekleşmiştir (Şekil-2.8).

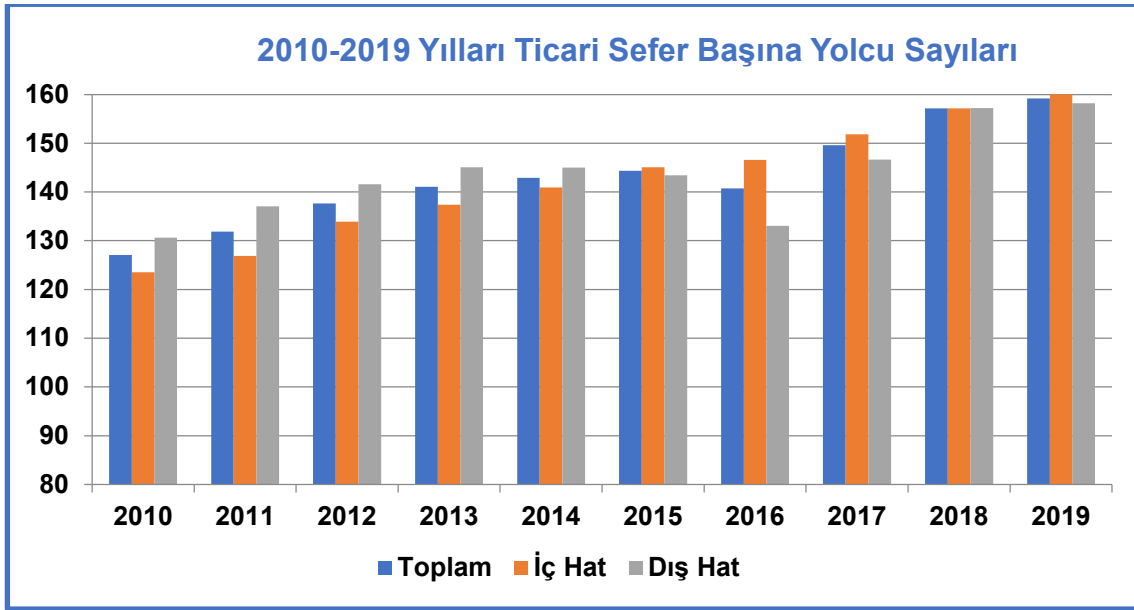

Şekil-2.8. 2010-2019 Yılları İç Hat-Dış Hat Toplam Ticari Uçak Trafik (Kaynak; DHMI)

Ticari sefer başına iç hatlarda 2015 yılında 145, 2016 yılında 147, 2017 yılında 152 ve 2018 yılında 157 yolcu/uçak gerçekleşmişti. 2019 yılında ise %1,9 artış ile 160 yolcu/uçak olarak gerçekleşmiştir.

Dış hatlarda da 2015 yılında 143, 2016 yılında 133, 2017 yılında ise 147 ve 2018 yılında 157 yolcu/uçak gerçekleşmişti. 2019 yılında ise %0,1 artış ile 158 yolcu/uçak olarak gerçekleşmiştir.

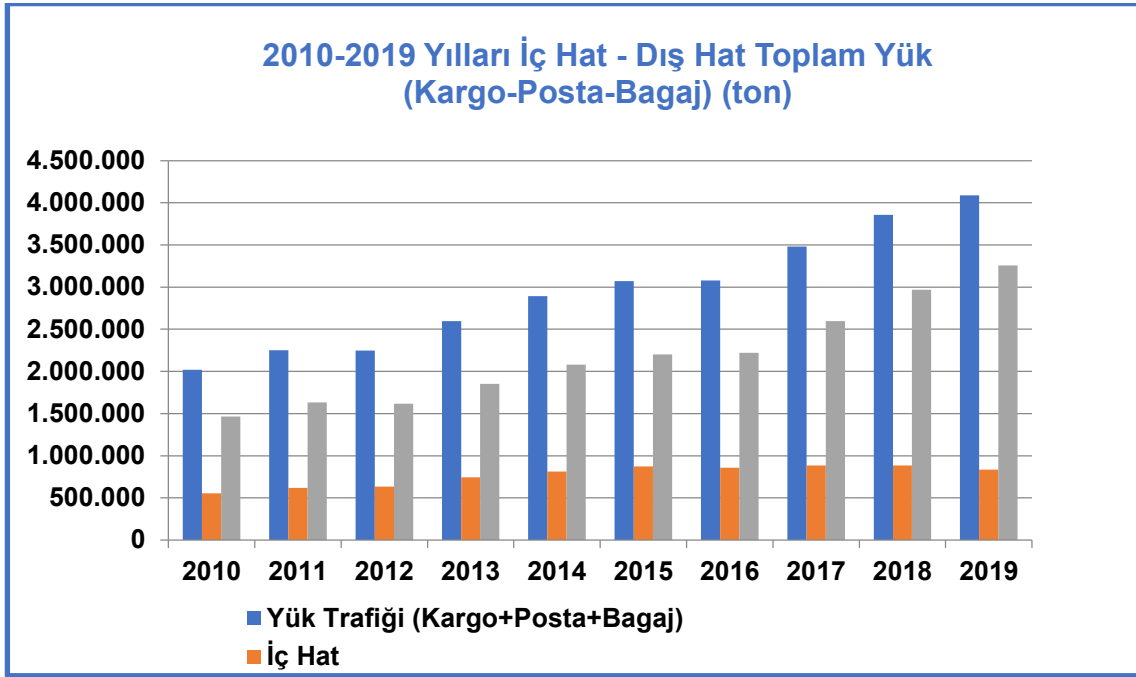
Bu şekilde 2019 yılında tüm ticari seferlerde, 2018 yılına göre %1,3 artış ile 159 yolcu/uçak oranı gerçekleşmiştir (Şekil-2.9).

Şekil-2.9. 2010-2019 Yılları Ticari Sefer Başına İç Hat- Dış Hat Toplam Yolcu Sayıları (Kaynak; DHMİ)

2015 yılında iç hatlarda 871.327 ton, dış hatlarda 2.201.504 ton olmak üzere toplam 3.072.831 ton olarak gerçekleşen toplam yük (kargo+posta+bagaj) trafiği, 2016 yılında iç hatlarda 857.335 ton ve dış hatlarda 2.219.579 olmak üzere toplam 3.076.914 ton, 2017 yılında iç hatlarda 884.811 ton ve dış hatlarda 2.596.400 ton olmak üzere toplamda 3.481.211 ton ve 2018 yılında iç hatlarda 886.025 ton, dış hatlarda 2.969.206 ton olmak üzere toplam 3.855.231 ton olarak gerçekleşmişti.

2019 yılında ise yük trafiği; iç hatlarda 833.768 ton, dış hatlarda 3.256.399 ton olmak üzere toplamda 2018 yılına göre %6,1 artış ile 4.090.168 ton olarak gerçekleşmiştir (Şekil-2.10).

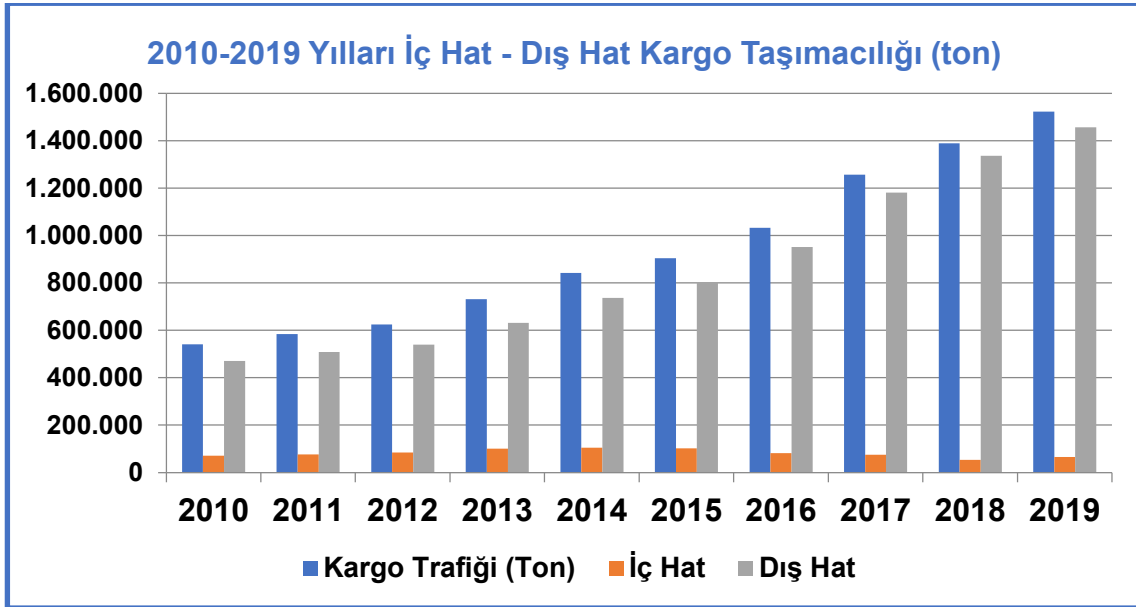

Şekil-2.10. 2010-2019 Yılları İç Hat- Dış Hat Toplam Yük Trafiği (Kaynak; DHMi)

Ülkemiz yolcu trafiğinde yaşanan artış, son birkaç yıldır toplam kargo trafiğine de yansımaya başlamıştır. 2015 yılında iç hatlarda 101.447 ton ve dış hatlarda 803.314 ton olmak üzere toplamda 904.762 ton olarak gerçekleşen kargo trafiği, 2016 yılında iç hatlarda 81.587 ton, dış hatlarda 951.356 ton olmak üzere toplamda 1.032.943 ton, 2017 yılında, iç hatlarda 75.254 ton, dış hatlarda 1.180.969 ton olmak üzere toplam 1.256.224 ton ve 2018 yılında iç hatlarda 52.807 ton ve dış hatlarda 1.335.815 ton olmak üzere toplam 1.388.623 ton olarak gerçekleşmişti.

2019 yılında ise iç hatlarda 65.667 ton ve dış hatlarda 1.456.737 ton olmak üzere toplamda 2018 yılına göre %9,6 artış ile 1.522.404 ton olarak gerçekleşmiştir (Şekil-2.11).

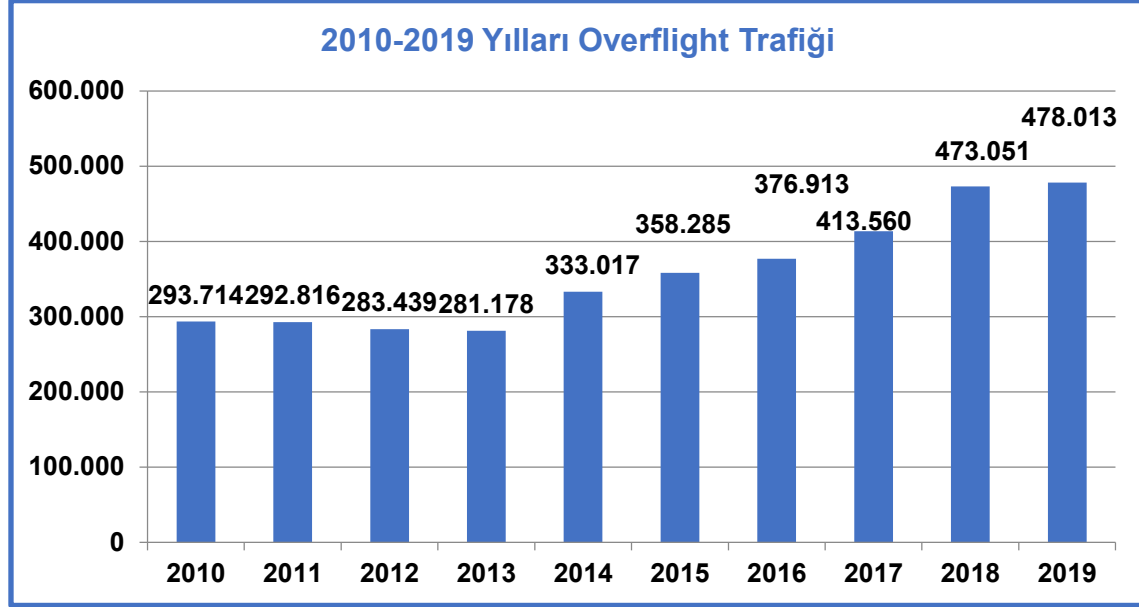
2019 yılında en çok kargo trafiği 825.495 ton ile İstanbul Atatürk Havalimanı'ndan gerçekleşmiştir. Bunu 590.862 ton ile İstanbul Havalimanı izlemiştir.

Şekil-2.11. 2010-2019 Yılları İç Hat- Dış Hat Toplam Kargo Trafiği (Kaynak; DHMI)

Overflight uçak trafiği 2015 yılında 358.285, 2016 yılında 376.913, 2017 yılında 413.560 ve 2018 yılında 473.051 uçak olarak gerçekleşmiştir.

2019 yılında ise 2018 yılına göre %1 artış ile 478.013 uçak olarak gerçekleşmiştir (Şekil-2.12).

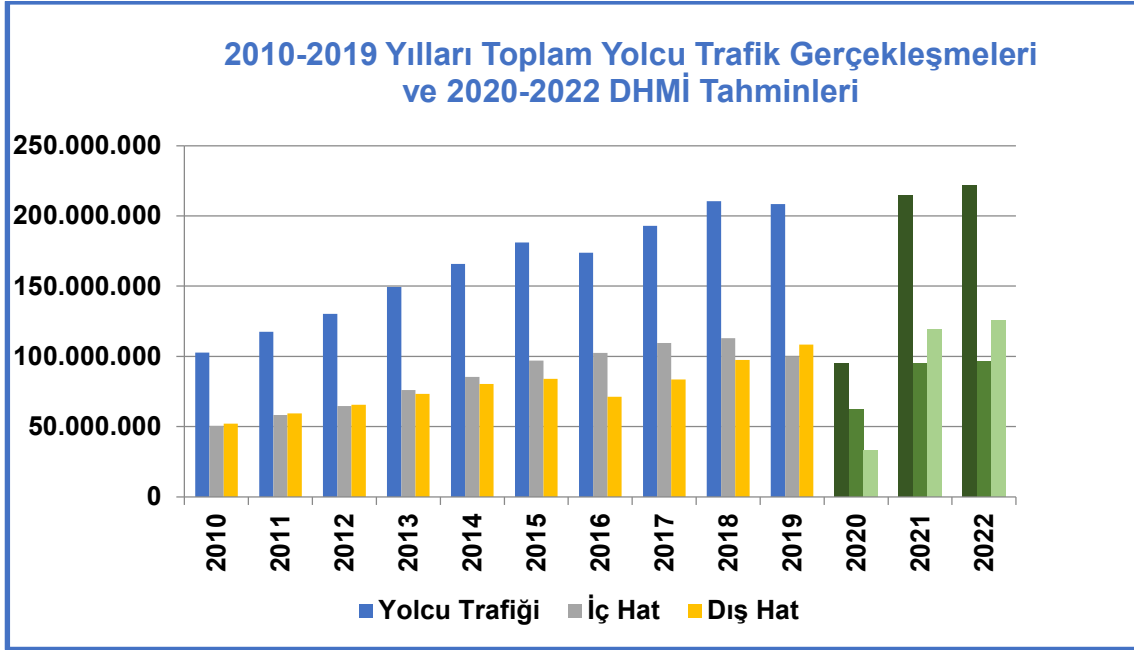
Şekil-2.12. 2010-2019 Yılları Overflight Uçak Trafiği Kaynak; DHMİ)

2.3. Türkiye’de Kısa Dönem Öngörüler

DHMI Genel Müdürlüğü tarafından yapılan çalışmalara göre, önümüzdeki 3 yıla ilişkin yolcu trafik öngörülerini aşağıda verilmiştir.

Buna göre, iç hatlarda sırasıyla 2020, 2021 ve 2022 yıllarında %-38 azalış, %54 ve %1 artış, dış hatlarda ise %-70 azalış, %263 ve %5 artış olmak üzere toplamda %-54 azalış, %126 ve %3 artış öngörülmektedir (Şekil-2.13 ve Tablo-2.1).

2020 yılı öngörülerini Corona Virüs salgını kaynaklıdır.

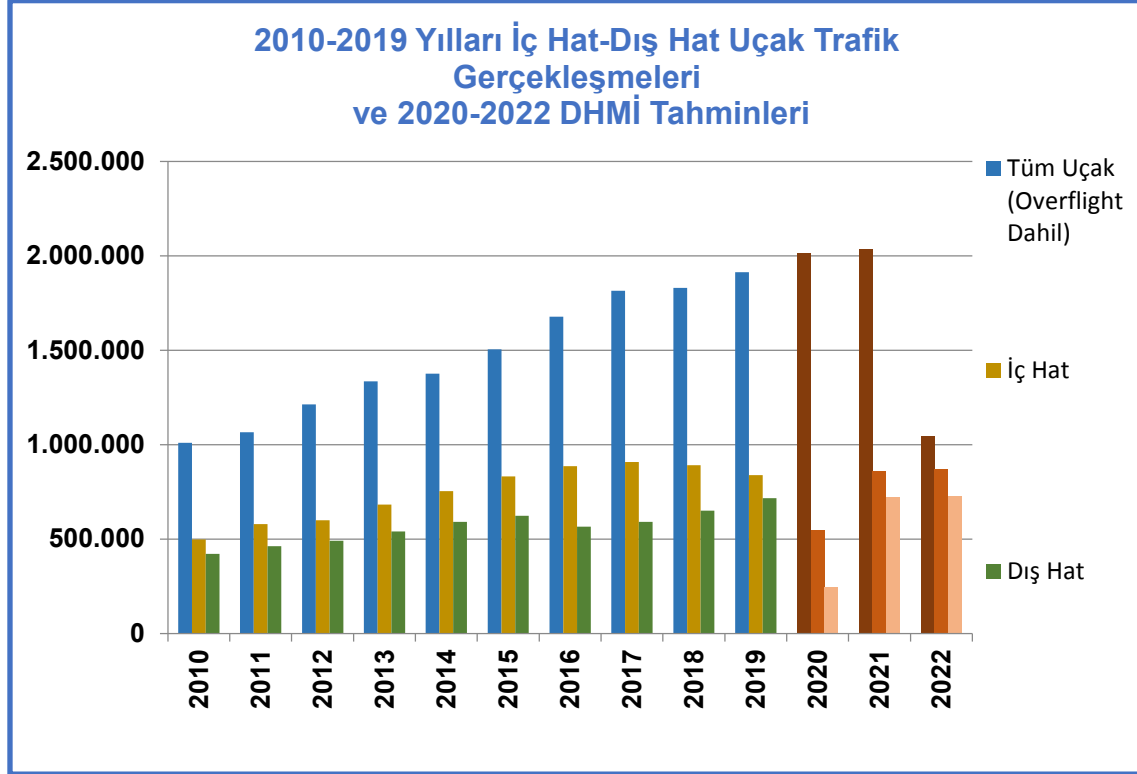
Şekil-2.13. 2010-2019 Yılları Toplam Yolcu Trafik Gerçekleşmeleri ve 2020-2022 Yılları DHMI Öngörülerini (Kaynak; DHMI)

Yolcu Trafiği Artış Öngörülerini						
Yıllar	İç Hat	Dış Hat	TOPLAM	Artış		
				İç Hat	Dış Hat	Toplam
2019 Gerçekleşen	99.946.572	108.427.124	208.373.696	-11%	11%	-1%
2020 Tahmin	62.072.334	32.863.969	94.936.303	-38%	-70%	-54%
2021 Tahmin	95.295.343	119.333.168	214.628.511	54%	263%	126%
2022 Tahmin	96.105.474	125.328.326	221.433.800	1%	5%	3%

Tablo-2.1. 2020-2021 Yılları DHMI Yolcu Trafiği Artış Öngörülerini (Kaynak; DHMI)

DHMI'nin önümüzdeki 3 yıla ilişkin uçak trafik öngörülleri de aşağıda verilmiştir.

Buna göre, iç hatlarda sırasıyla 2020, 2021 ve 2022 yıllarında %-35 azalış %57 ve %1 artış, dış hatlarda ise %-66 azalış, %192 ve %1 artış olmak üzere toplamda %-49 azalış, %99 ve %1 artış öngörülmektedir (Şekil-2.14. ve Tablo-2.2).

Şekil-2.14. 2010-2019 Yılları İç Hat – Dış Hat Toplam Uçak Trafik Gerçekleşmeleri ve 2020-2022 Yılları DHMİ Öngörülleri (Kaynak; DHMİ)

Uçak Trafik Artış Öngörülleri						
Yıllar	İç Hat	Dış Hat	TOPLAM	Artış		
				İç Hat	Dış Hat	Toplam
2019 Gerçekleşen	839.894	716.523	1.556.417	-6%	10%	1%
2020 Tahmin	545.320	246.447	791.767	-35%	-66%	-49%
2021 Tahmin	858.807	720.640	1.579.447	57%	192%	99%
2022 Tahmin	870.698	729.857	1.600.555	1%	1%	1%

Tablo-2.2. 2020-2022 Yılları DHMİ Uçak Trafik Artış Öngörülleri (Kaynak; DHMİ)

2.4. Dünyada Öngörüler

Dünya genelinde hava ulaşım faaliyetlerine ilişkin uluslararası öngörüler genellikle ICAO-IATA ile Airbus ve Boeing firmaları tarafından küresel/bölgesel düzeyde yapılmakta ve sürekli güncellenmektedir. EUROCONTROL ise Avrupa IFR uçak trafiğine ilişkin tahminler yapmaktadır.

COVID-19 (Coronavirüs 2019) Salgını öncesine ait öngörüler aşağıda verilmiştir.

IATA⁴³, 2037 yılında dünya ücretli-tarifeli yolcu sayısını 8,2 milyar olarak **ICAO**⁴⁴ ise 2040 yılında dünya yolcu trafiğini 10 milyar yolcu olarak öngörmektedir.

Airbus'ın 2019-2038 dönemi öngörülerini aşağıda verilmiştir⁴⁵ (Global Market Forecast – Global Networks, Global Citizens 2019-2038):

- Dünyada hava yolu ücretli-tarifeli yolcu trafiği (RPK) 2000 yılından günümüze 2,4 kat arttı, 2019-2038 yılları arasında da 2 kat artacaktır.
- 2038 yılına kadar yıllık ortalama %4,3 trafik artışı sağlanacaktır.
- En çok uçak alımı Asya-Pasifik Bölgesinde (%42) gerçekleşecek, bunu Avrupa Bölgesi (%19) ve Kuzey Amerika Bölgesi (%17) izleyecektir.
- En yüksek yolcu trafik artışı Asya-Pasifik Bölgesinde yaşanacaktır.
- En yüksek iç hat artışı Hindistan (4,8 kat) ve Çin'de (3,2 kat) görülecektir.
- LCC hava yolu şirketleri pazar paylarını artırmaya devam edecektir.

Boeing'in 2019-2038 dönemi öngörülerini de aşağıda verilmiştir⁴⁶ (Commercial Market Outlook 2019-2038):

- 2038 yılına kadar yıllık ortalama %4,6 RPK artışı sağlanacak...
- En yüksek yolcu trafik (RPK) artışı Çin'de görülecek...
- En yüksek iç hat artışı Çin ve Hindistan'da yaşanacak...
- En çok uçak alımı Asya Pasifik Bölgesinde (%42) gerçekleşecek, bunu Kuzey Amerika ve Avrupa Bölgesi izleyecek...
- LCC hava yolu şirketleri pazar paylarını artırmaya devam edecek...

⁴³ IATA 20 Year Passenger Forecasts, 2018-2037;

<https://www.iata.org/en/publications/store/20-year-passenger-forecast/>

⁴⁴ ICAO, The World of Air Transport 2017; <https://www.icao.int/annual-report-2017/Pages/the-world-of-air-transport-in-2017.aspx>

⁴⁵ Airbus Global Market Forecast – Global Networks, Global Citizens 2019-2038

<https://www.airbus.com/aircraft/market/global-market-forecast.html>

⁴⁶ Boeing 2019-2038 Commercial Market Outlook;

<https://www.boeing.com/resources/boeingdotcom/commercial/market/commercial-market-outlook/assets/downloads/cmo-sept-2019-report-final.pdf>

Görüleceği üzere, Airbus ve Boeing öngöruları benzerlik göstermekle birlikte en yüksek artışı Airbus Asya Bölgesinde, Boeing ise Afrika ve Latin Amerika Bölgelerinde beklemektedir. Her 2 raporda Avrupa ve Kuzey Amerika Bölgelerindeki artış azalması benzer olmakla birlikte Airbus, Boeing'e göre Kuzey Amerika Bölgesi için daha karamsardır. Her 2 raporda da LCC hava yolu şirketlerinin pazar paylarını artıracığına dikkat çekilmektedir.

2019 Yılı Aralık sonrasında etkisini göstermeye başlayan **COVID-19 Salgını sonrasında ise**, uçak (özellikle yolcu) seferlerinde çok önemli azalmalar yaşanmaya başlanmış ve bu bağlamda 2020 yılı genel büyüme beklentilerinin gerçekleşmeyeceği kesinleşmiştir. **Şöyle ki, IATA, 2019 yılına göre 2020 yılı ikinci çeyreğinde %82, üçüncü çeyreğinde %56 ve dördüncü çeyreğinde de %33 RPK düşüşlerinin yaşanacağını ve hava yolu şirketlerinin 2019 yılına göre karlarının da 314 milyar dolar azalacağını belirtmiştir⁴⁷.**

⁴⁷ IATA resmi web sitesi; 24 Nisan 2020 bilgileri; <https://www.iata.org>

3. HAVA YOLU VE TURİZM

Havacılık sektörü ile turizm oldukça kuvvetli ve karşılıklı bir bağımlılık ilişkisine dayanır. Havacılık açısından, turistik amaçlı seyahatler hava yolu ulaşımını kullanan yolcu profilinin büyük bir oranını oluşturmaktadır. Yani diğer bir deyişle, turistik amaçlı seyahatler havacılık sektörü için çok önemli bir girdi niteliğindedir. Turizmin varlığı havacılık sektörünün sürdürülebilirliği için oldukça önemlidir. Benzer şekilde, turizmin varlığını sürdürebilmesi de büyük oranda havacılık sektörüne bağlıdır.

Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) verilerine göre⁴⁸ 2019 yılında 2018 yılına göre %3,8 artış ile 1,5 milyar uluslararası turist seyahat etmiştir. 2019 yılında tüm bölgelerde turist sayısında artış yaşanmış, bu artışlar Orta Doğu Bölgesinde %7,6, Asya-Pasifik Bölgesinde %4,6, Afrika Bölgesinde %4,2, Avrupa Bölgesinde %3,7 ve Amerika Bölgesinde %2 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye, 2019 yılında en çok ziyaretçi ağırlayan ülkeler içinde Fransa, İspanya, ABD, Çin ve İtalya'nın ardından 6. sırada yer almıştır.

Diğer yandan 2019 yılı başta Thomas Cook olmak üzere birçok düşük ücretli hava yolu şirketinin iflasına da sahne olmuştur. Ancak, bu şirketlerden boşalan pazar kısa sürede diğer şirketler tarafından arz edilen ek kapasite ile doldurulmuştur. UNWTO, 2020 yılında uluslararası turist sayısında %3-%4 arasında bir artış beklemektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre⁴⁹; Ülkemiz turist sayısı 2017 yılında 37.969.824 iken 2018 yılında 46.112.592, 2019 yılında ise 2018 yılına oranla %12,22 artış ile 51.747.199 olarak gerçekleşmiştir (Tablo-3.1).

2019 yılında da Ülkemize giriş yapan turistlerin büyük çoğunluğu (%72,29) hava yolu ile seyahat etmiştir (kara yolu; %23,53, deniz yolu; %4,07) (Şekil-3.1).

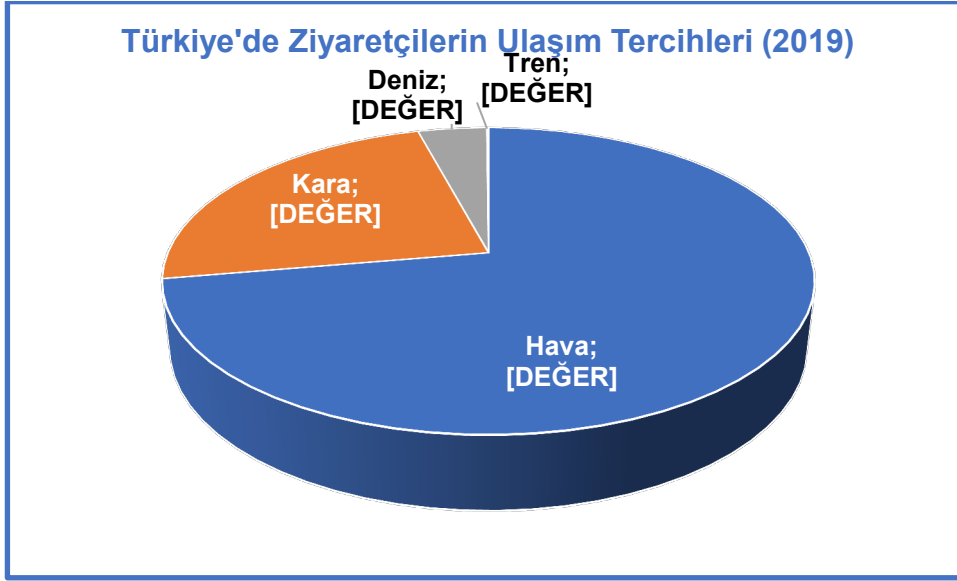
Turizm ve hava yolu ilişkisi bağlamında, Ülkemize gelen ziyaretçi sayısı artıkcça hava yolu dış hat yolcu sayısı da artmaktadır. 2019 yılında ziyaretçi sayısındaki %12,22 artışa paralel olarak dış hat yolcu sayısı da 2018 yılına göre %11,1 artış ile 108.427.124 yükselmiştir⁵⁰.

2017, 2018 ve 2019 yıllarında Ülkemize gelen yurt dışında ikamet eden TC vatandaşı sayılarında önemli bir değişiklik yaşanmamış, sırasıyla 5.559.790, 6.624.191 ve 6.688.913 vatandaşımız Ülkemizi ziyaret etmiştir (Tablo-3.2).

⁴⁸ World Tourism Organization (UNWTO); https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-01/UNWTO_Barom20_01_January_excerpt_0.pdf

⁴⁹ T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı Turizm İstatistikleri (3.2.2019, *2019 verileri geçicidir); <http://yigm.kultur-turizm.gov.tr/TR,9851/turizm-istatistikleri.html>

⁵⁰ DHMİ İstatistikleri; <https://www.dhmi.gov.tr/Lists/IstatistikList/Attachments/367/YOLCU.pdf>

Şekil-3.1. Türkiye'de Ziyaretçilerin Ulaşım Tercihleri (2019) (Kaynak; Turizm ve Kültür Bakanlığı)

2017-2019 Yılları Türkiye'ye Gelen Ziyaretçiler					
Yıllar/Aylar	2017	2018	2019*	% Değişim Oranı	
				2018/2017	2019/2018
Ocak	1.384.622	1.892.737	1.999.642	36,70	5,65
Şubat	1.494.891	1.932.686	2.113.909	29,29	9,38
Mart	1.944.942	2.581.201	2.746.159	32,71	6,39
Nisan	2.498.489	3.212.476	3.809.819	28,58	18,59
Mayıs	3.388.560	4.206.437	4.512.020	24,14	7,26
Haziran	3.962.416	5.091.496	5.969.981	28,49	17,25
Temmuz	5.845.934	6.531.670	7.413.887	11,73	13,51
Ağustos	5 305 838	6.158.597	7.016.330	16,07	13,93
Eylül	4.691.972	5.425.845	5.982.789	15,64	10,26
Ekim	3.381.691	4.238.873	4.818.001	25,35	13,66
Kasım	1.993.329	2.405.758	2.693.151	20,69	11,95
Aralık	2.077.140	2.434.816	2.671.511	17,22	9,72
Toplam	37.969.824	46.112.592	51.747.199	21,45	12,22

Tablo-3.1. 2017-2019 Yılları Türkiye'ye Gelen Ziyaretçiler (Kaynak; Turizm ve Kültür Bakanlığı)

2017-2019 Yılları Türkiye'ye Gelen Yurt Dışında İkamet Eden TC Vatandaşları					
Yıllar/Aylar	2017	2018	2019*	% Değişim Oranı	
				2018/2017	2019/2018
Ocak	329.148	431.167	460.146	30,99	6,72
Şubat	335.058	405.616	443.671	21,06	9,38
Mart	357.935	441.435	513.801	23,33	16,39
Nisan	428.167	556.915	516.643	30,07	-7,23
Mayıs	498.687	527.997	489.766	5,88	-7,24
Haziran	475.476	585.902	650.997	23,22	11,11
Temmuz	769.973	859.869	796.507	11,68	-7,37
Ağustos	647.375	775.265	708.822	19,76	-8,57
Eylül	615.342	633.027	555.971	2,87	-12,17
Ekim	388.744	483.406	526.427	24,35	8,90
Kasım	340.534	439.481	502.529	29,06	14,35
Aralık	373.351	484.111	523.633	29,67	8,16
Toplam	5 559 790	6.624.191	6.688.913	19,14	0,98

Tablo-3.2. 2017-2019 Yılları Türkiye'ye Gelen Yurt Dışında İkamet Eden TC Vatandaşları (Kaynak; T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı)

2017, 2018 ve 2019 yıllarında Ülkemize gelen yabancı ziyaretçi sayılarında da artış yaşanmış olup sırasıyla 32.410.034, 39.488.401 ve 45.058.286 yabancı ziyaretçi Ülkemizi ziyaret etmiştir. 2019 yılında sağlanan artış %14,11'dir (Tablo-3.3).

2019 yılında yabancı ziyaretçi sayısında en yüksek artış Antalya Havalimanı'nda yaşanmış olup, hava yolu ile gelen dış hat yolcusu 2018 yılına göre %19 artış ile 28.635.987'e ulaşmıştır. İstanbul İli dış hat yolcusu 65 milyonu geçmiştir. İzmir Adnan Menderes ile Muğla Dalaman ve Milas-Bodrum dış hat yolcu sayılarında artış yaşanmıştır⁵¹.

⁵¹ DHMİ Genel Müdürlüğü Havalimanı İstatistikleri;
<https://www.dhmi.gov.tr/Lists/IstatistikList/Attachments/339/YOLCU.pdf>

2017-2019 Yılları Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçiler					
Yıllar/Aylar	2017	2018	2019*	% Değişim Oranı	
				2018/2017	2018/2019
Ocak	1.055.474	1.461.570	1.539.496	38,48	5,33
Şubat	1.159.833	1.527.070	1.670.238	31,66	9,38
Mart	1.587.007	2.139.766	2.232.358	34,83	4,33
Nisan	2.070.322	2.655.561	3.293.176	28,27	24,01
Mayıs	2.889.873	3.678.440	4.022.254	27,29	9,35
Haziran	3.486.940	4.505.594	5.318.984	29,21	18,05
Temmuz	5.075.961	5.671.801	6.617.380	11,74	16,67
Ağustos	4.658.463	5.383.332	6.307.508	15,56	17,17
Eylül	4.076.630	4.792.818	5.426.818	17,57	13,23
Ekim	2.992.947	3.755.467	4.291.574	25,48	14,28
Kasım	1.652.795	1.966.277	2.190.622	18,97	11,41
Aralık	1.703.789	1.950.705	2.147.878	14,49	10,11
Toplam	32.410.034	39.488.401	45.058.286	21,84	14,11

Tablo-3.3. 2017-2019 Yılları Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçiler (Kaynak; T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı)

2017, 2018 ve 2019 yıllarında ülkemize gelen yabancı ziyaretçilerde Rusya Federasyonu ve Almanya ilk iki sırayı almıştır. 2019 yılında bu ülkeleri, Bulgaristan, İngiltere, İran, Gürcistan, Ukrayna, Irak ve Hollanda vatandaşları izlemiştir (Tablo-3.4).

Gelirler açısından ise; 2018 yılında 29,5 milyar ABD doları olan turizm geliri, 2019 yılında 34,5 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Bu şekilde 2019 yılında ziyaretçi başına gelir 666 ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Ziyaretçi başına gelir yabancılarda 642 ABD doları iken, TC vatandaşlarında 796 ABD doları civarındadır. Turizm gelirinin %82'si yabancı ziyaretçiler, %18'i ise TC vatandaşları kaynaklıdır⁵².

⁵² Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Turizm Geliri, Gideri ve Ortalama Geceleme Sayısı İstatistikleri; <http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

2017-2019 Yılları Ülkemize Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Milliyetlerine Göre Dağılımı (2019 Yılı 1 milyon üzeri)								
Ülkeler	Yıllar			Toplamda Pay (%)			Değişim Oranı (%)	
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2018/2017	2019/2018
Rusya Fed.	4.715.438	5.964.613	7.017.657	14,55	15,10	15,57	26,49	17,65
Almanya	3.584.653	4.512.360	5.027.472	11,06	11,43	11,16	25,88	11,42
Bulgaristan	1.852.867	2.386.885	2.713.464	5,72	6,04	6,02	28,82	13,68
İngiltere	1.658.715	2.254.871	2.562.064	5,12	5,71	5,69	35,94	13,62
İran	2.501.948	2.001.744	2.102.890	7,72	5,07	4,67	-19,99	5,05
Gürcistan	2.438.730	2.069.392	1.995.254	7,52	5,24	4,43	-15,14	-3,58
Ukrayna	1.284.735	1.386.934	1.547.995	3,96	3,51	3,44	7,95	11,61
İrak	896.876	1.172.896	1.374.896	2,77	2,97	3,05	30,78	17,22
Hollanda	799.006	1.013.642	1.117.290	2,47	2,57	2,48	26,86	10,23

Tablo-3.4. 2016-2018 Yılları Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Milliyetlerine Göre Dağılımı (2019 Yılı 1 milyon üzeri) (Kaynak; T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı)

2017 yılında Ülkemize gelen ziyaretçilerin il bazında sıralamasında her zamanki gibi İstanbul ilk sırada, Antalya ise ikinci sırada yer almış, bu illerimizi Edirne, Muğla, Artvin İzmir, Ankara ve Kırklareli izlemiştir (Tablo-3.5).

İllere Göre Ziyaretçi Sayısı (2019) (500 bin üzeri)		
İllere	Ziyaretçi	% Pay
İstanbul	14.906.663	33,08
Antalya	14.650.481	32,51
Edirne	4.348.565	9,65
Muğla	3.221.738	7,15
Artvin	2.292.412	5,09
İzmir	1.223.118	2,71
Ankara	589.090	1,31
Kırklareli	524.153	1,16

Tablo-3.5. 2019 Yılı İllere Göre Ziyaretçi Sayısı (Kaynak; T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı)

4. 5 SORUN, 5 ÇÖZÜM

Sivil Havacılık Meclisi tarafından belirlenen 5 Sorun ve 5 Çözüm Önerisi aşağıda verilmiştir. Bu Sorunlar ve Çözüm Önerileri, 25.2.2019 tarihinde TOBB Başkanı M. Rifat HİSARCIKLIOĞLU'nun ev sahipliğinde TOBB Ankara Birlik Merkezinde gerçekleştirilen Türkiye Sektörel Ekonomi Şurası'nda katılımcı Bakanlara sözlü-yazılı arz edilmiştir.

Şuraya, T.C. Hazine ve Maliye Bakanı Berat ALBAYRAK, T.C. Ticaret Bakanı Ruhsar PEKCAN, T.C. Milli Eğitim Bakanı Ziya SELÇUK, T.C. Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri ERSOY, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanı Zehra Zümrüt SELÇUK, T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Fatih DÖNMEZ, T.C. Tarım ve Orman Bakanı Bekir PAKDEMİRLİ ile bakan yardımcıları ve üst düzey bürokratlar ve Sektör Meclisleri üyeleri katılmış olup Sivil Havacılık Sektörüne ilişkin bilgi ve açıklamalar Meclis Başkanımız Teoman TOSUN tarafından yapılmıştır.

Aşağıda yer alan 5 Sorun 5 Çözümünden "Sorun 4" çözümlenmiş olduğundan üstü çizili olarak gösterilmiştir.

Sorun 1

Havacılık sektöründe gece çalışma süresi yeniden düzenlenmelidir.

Açıklama

7/24 esasına göre çalışan havacılık işletmelerinde gece çalışma süreleri Ülkemizde kısıtlıdır. AB mevzuatı EC 2003/88'de havacılık işletmeleri dâhil birçok sektörde her türlü esneklik mevcuttur. Ancak, Ülkemizde benzer kolaylık 2450 sayılı İş Kanunu'nda sadece turizm, sağlık ve güvenlik çalışanları için getirilmiştir.

Çözüm Önerisi

İş Kanunu ve ilgili yönetmelikler kapsamında düzenleme yapılarak havacılık sektörü de istisnai sektörler arasına dâhil edilmeli, ayrıca üç vardiya halinde çalışma imkânı havacılık sektörü için de sağlanmalıdır.

İlgili Kurumlar

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

NOT; 20 Şubat 2020 tarihinde yapılan Meclis Toplantısı'nda sorunun çözümüne katkı sağlamak üzere bir Çalıştay düzenlenmesi ile durumun Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu'na arzının uygun olacağı kararı alınmıştır.

Sorun 2

Antalya Havalimanında hava yolu şirketlerine ve bakım kuruluşlarına hangar yeri tahsis edilememektedir.

Açıklama

Türkiye'nin 2'inci büyük trafiğine sahip Antalya Havalimanı'nda hava yolu şirketlerinin kendi uçaklarına teknik bakım hizmeti verebileceği kapalı alanları mevcut değildir.

Çözüm Önerisi

Talep eden hava yolu şirketleri ve bakım kuruluşlarına; hem kendi uçaklarına bakım yapabilmek hem de yabancı hava yolu uçaklarına bakım yaparak döviz gelir imkânı yaratması için hangar yeri tahsis edilme işlemleri hızlandırılmalıdır.

İlgili Kurumlar

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, DHMİ Genel Müdürlüğü

NOT; 20 Şubat 2020 tarihinde yapılan Meclis Toplantısı'nda DHMİ Genel Müdürlüğü bu konunun acil yatırım programına alınması için başvuruda bulunulacağını belirtmiştir.

Sorun 3

Havayollarının finansal kiralama ile satın aldıkları uçaklarını yurtdışına kiraya vermeleri mümkün değildir.

Açıklama

Getirdiği birçok finansal avantajlar nedeniyle tüm dünyada olduğu gibi Ülkemizde de havayolları filolarındaki uçakların çok büyük bölümünü finansal kiralama yolu ile temin etmektedir. Minimum iki yıl olan finansal kiralama sonrası havayollarının ihtiyaç duyduklarında ve sözleşmelerinde bir kısıtlama yoksa ya da uçak sahibinden gerekli izni almaları halinde uçakları yurtdışına Şikago Konvansiyonu bis.83 kapsamında 'dry-lease' olarak kiralamalarını sağlayacak düzenlemenin 2920 sayılı Türk Sivil Havacılık Kanunu içinde yapılma ihtiyacı vardır.

Çözüm Önerisi

Rekabet içinde olduğumuz diğer ülke havayollarına Şikago Konvansiyonu'nun bis.83 maddesinin sağladığı olanaklardan, bölgesel bir güç olması iddiasını sürdüren Ülkemiz hava yolu işletmelerinin de yararlanması sağlanmalı ve bu kapsamdaki uçakların tescilden terk işlemleri kolaylaştırılmalıdır.

İlgili Kurumlar

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı

NOT; 20 Şubat 2020 tarihinde yapılan Meclis Toplantısı'nda T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı ile yapılan görüşmeler sonucunda sorunun çözümü için yasal düzenleme yapılacağı belirtildi.

Sorun 4

Yabancı personel çalıştırılması çalışma mevzuatı nedeniyle son derece güçtür.

Açıklama

Yetişmiş uçucu personel temini sektörün en önemli sorunlarından biridir. Hava yolunun çalıştıracağı yabancı personelin oturma ve çalışma izni için “Vergi Borcu Yoktur” yazısı istenmektedir. Ayrıca, Türkiye’ye gelmeden dış ülkelerde yapılacak operasyonlarda çalıştırılan yabancı uçucu personelden de oturma müsaadesi istenmektedir.

Çözüm Önerisi

Havacılık sektörünün büyümesini engellemek ve sektörü dinamik tutmak amacı ile yabancı personelin oturma ve çalışma izni için istenen şartlardan bir tanesi olan ‘Vergi Borcu Yoktur’ yazısı Türk personelden istenmediği gibi yabancılardan da istenmemeli,

havayollarının yurtdışında, diğer şirketler için yapacağı ‘wet lease’ operasyonlarında kullanacağı yabancı uçucu personelden Türkiye’de görev yapmayacaklar için oturma müsaadesi talep edilmemelidir.

İlgili Kurumlar

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı

NOT: Sorun çözümlenmiştir.

Sorun 5

Türkiye'ye parçalanmak üzere getirilen hava araçlarının yurda kabulü ile ilgili yasal düzenleme bulunmamaktadır.

Açıklama

Dünyada havacılığın diğer bir yan faktörü de ekonomik ömrünü tamamlayan hava araçlarının parçalanması ve kullanılabilir malzemenin yeniden iç ve dış piyasalara satılmasıdır. Bununla ilgili T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü ve T.C. Ticaret Bakanlığı'nın ilgili mevzuatlarında yapılacak değişiklikler ile ülkeye 200-250 milyon ABD doları tutarında yıllık ihracat geliri ile istihdam sağlanması hedeflenmektedir.

Çözüm Önerisi

Türkiye'ye parçalanmak üzere getirilen hava araçlarının yurda kabulü ile ilgili yasal düzenlemelerin yapılmalıdır.

İlgili Kurumlar

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, T.C. Ticaret Bakanlığı

NOT; Konunun çözümlenmesi için SHGM tarafından Kanun teklifi hazırlanmıştır.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

2003 yılından beri uygulanmakta olan Hükümet politikaları sonucunda istikrarlı olarak artmakta olan Ülkemiz uçak ve yolcu trafiği, 2015-2016 yıllarında düşüş yaşamışsa da 2017 ve 2018 yıllarında hızla toparlanmış ve alışlagelmiş ivmesine kavuşmuştur. Ancak, 2019 yılı toplam yolcu sayısında durağanlaşma yaşanmış, dış hatlardaki %11,1 artışa rağmen iç hatlardaki %11,5 azalma bağlamında toplam yolcu sayısında %1 oranında azalış yaşanmıştır.

ICAO tarafından 2019 yılı detay verileri henüz yayınlanmamış olup 2018 yılı kesin verilerine göre, **Türkiye, dünya ücretli-tarifeli ulusal ve uluslararası servisler yolcu-km sıralamasında 12. uluslararası servisler sıralamasında ise 9. sırada yer almıştır.** 2019 ve sonraki yıllarda daha üst sıralara yükselme beklenmektedir. Türkiye Avrupa da ise ilk 5 ülke içerisinde olup EUROCONTROL Bölgesi hava trafiğine en çok uçuş katan ülkeler içinde ön sıralardadır.

2019 yılında, uçulan toplam uçuş noktası artmaya devam etmiş, 5 hava yolu şirketi ile iç hatlarda 7 merkezden 56 noktaya, dış hatlarda ise yine 5 hava yolu şirketi ile 126 ülkede 328 noktaya uçuşlar gerçekleşmiştir.

Ülkemiz turist sayısı 2019 yılında 2018 yılına oranla %12,22 artış ile 51.747.199 olarak gerçekleşmiştir

29 Ekim 2018 tarihinde resmi açılışı yapılan ve 6 Nisan 2019 tarihinde tam kapasite hizmete geçen İstanbul Havalimanı'nda 2019 yılında toplam 52.009.220 yolcuya hizmet verilmiştir. İstanbul Atatürk ve İstanbul Sabiha Gökçen Havalimanı'nca hizmet verilen yolcular da dikkate alındığında, İstanbul Havalimanları 2019 yılında toplamda 103 milyondan fazla yolcuya hizmet vermişlerdir. İstanbul Havalimanı dünyanın en önemli küresel transit merkezi konumunu güçlendirmektedir. Antalya Havalimanı yolcusu da çok önemli oranda artmıştır.

Ülkemiz Sivil havacılık sektöründe 2018 yılında 209.049 personel istihdam edilmiş, toplam sektör cirosu 143,32 milyar TL olarak gerçekleşmişti. 2019 tahmini değerleri ise; 225.000 personel ve 165,00 milyar TL cirodur.

Bu gelişmeler Ülkemiz hava yolu yolcu taşımacılığının özellikle dış hat yolcu taşımacılığında olumlu bir gelişme içinde istikrarlı olarak büyümekte olduğunu göstermektedir. Kargo taşımacılığı da hızlı bir büyüme içine girmiştir.

Ancak, 2019 Aralık ayında Çin'den başlayarak diğer ülkelere de yayılmaya başlayan "Corona Virüs salgını" dünya hava yolu ulaşımını da olumsuz etkilemeye başlamıştır.

Uluslararası kuruluşlar tarafından 2020 yılının ilk 3 ayındaki gelişmeler bağlamında yapılan değerlendirmeler sonucunda, uzun yıllardan sonra ilk defa toplam yolcu sayısında azalma yaşanacağı öngörülmüştür.

Bu durumdan ülkemiz hava yolu taşıyıcılarının ne derecede etkileneceği henüz belirsizdir. Beklentimiz ve temennimiz bu olumsuz gelişmelerin Ülkemiz hava yolu taşımacılığını düşük oranda etkilemesidir. Buna yönelik gerek Ülke, gerekse kuruluşlar bazında gerekli önlemler alınmıştır/alınmaktadır.

6. RAPORUN HAZIRLANMASI

Bu Rapor, TOBB, Sivil Havacılık Meclisi Akademik Danışmanı **Prof. Dr. Yıldırım SALDIRANER** tarafından, T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü ve Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü'nden sağlanan bilgi ve destekle hazırlanmış ve TOBB Türkiye Sivil Havacılık Meclisi'nin 20.02.2020 tarihli toplantısının kararına bağlı olarak Meclis Başkanı'nın onayı ile tamamlanmıştır.

Raporunun hazırlanması çalışmalarına DHMİ Genel Müdürlüğü'nden **Sevil KAPLAN**, **Süleyman ÇALDAĞ**, **Emel LOKUMCU** ve **Cengiz MENTEŞ** sağladıkları bilgiler ile önemli destek ve katkı vermişlerdir.

Birinci Bölümde yer alan tablolarda yer alan bilgilerin önemli bir kısmı SHGM (2019 Yılı Faaliyet Raporu) ve DHMİ'den temin edilmiştir.

İkinci Bölümde yer alan hava trafik gerçekleştirmelerine ilişkin grafik ve tablolar ise - mevcut formata uygun olarak - DHMİ Genel Müdürlüğü'nce hazırlanmıştır.

7. KAYNAKLAR

- **Airbus 10 Ocak 2020 tarihli Basın Açıklaması;**
<https://www.airbus.com/newsroom/press-releases/en/2020/01/airbus-deliveries-strong-2019-commercial-aircraft-performance.html>
- **Airbus Global Market Forecast – Global Networks, Global Citizens 2019-2038;** <https://www.airbus.com/aircraft/market/global-market-forecast.html>
- **Boeing 14 Ocak 2020 tarihli Basın Açıklaması;**
<https://boeing.mediaroom.com/2020-01-14-Boeing-Announces-Fourth-Quarter-Deliveries>
- **Boeing 2019-2038 Commercial Market Outlook;**
<https://www.boeing.com/resources/boeingdotcom/commercial/market/commercial-market-outlook/assets/downloads/cmo-sept-2019-report-final.pdf>
- **DHİMİ resmi web sitesi,** <http://www.dhmi.gov.tr/istatistik.aspx>
- **DHİMİ Genel Müdürlüğü 2019-2023 Stratejik Planı;**
<https://www.dhmi.gov.tr/sayfalar/stratejikplan.aspx>
- **DHİMİ 2019 Yılı Faaliyet Raporu;**
<https://www.dhmi.gov.tr/Sayfalar/faaliyetraporlari.aspx>
- **DHİMİ Genel Müdürlüğü Havalimanı İstatistikleri;**
<https://www.dhmi.gov.tr/Lists/IstatistikList/Attachments/339/YOLCU.pdf>
- **EUROCONTROL Network Operations Report 2019;**
<https://www.eurocontrol.int/sites/default/files/2020-03/eurocontrol-nm-annual-network-operations-report-2019-main-report-for-consultation.pdf>
- **EUROCONTROL Top Stats, 23 Ocak 2020;**
<https://www.eurocontrol.int/publication/top-stats-december-2019>
- **IATA 20 Year Passenger Forecasts, 2018-2037;**
<https://www.iata.org/en/publications/store/20-year-passenger-forecast/>
- **IATA, 5 Şubat 2020 tarihli Basın Açıklaması;**
<https://www.iata.org/en/pressroom/pr/2020-02-05-01/>
- **IATA 6 Şubat 2020 tarihli Basın Açıklaması;**
<https://www.iata.org/en/pressroom/pr/2020-02-06-01/>
- **IATA 24 Nisan 2020 tarihli web bilgileri;** <https://www.iata.org>
- **IATA Air Freight Market Analysis, December 2019;** <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/air-freight-monthly-analysis---dec-2019/>
- **IATA 20 Year Passenger Forecasts, 2018-2037;**
<https://www.iata.org/en/publications/store/20-year-passenger-forecast/>
- **ICAO Annual Report of the Council – 2018;** https://www.icao.int/annual-report-2018/Documents/Annual.Report.2018_Air%20Transport%20Statistics.pdf
- **ICAO/IHLG-Aviation Benefits Report 2019;**
<https://www.icao.int/sustainability/Documents/AVIATION-BENEFITS-2019-web.pdf>
- **ICAO State of Global Safety;** <https://www.icao.int/safety/Documents/ICAO-SR-2019-final-web.pdf>
- **ICAO, The World of Air Transport 2017;** <https://www.icao.int/annual-report-2017/Pages/the-world-of-air-transport-in-2017.aspx>

- **ICAO, 13 Şubat 2020 tarihli Basın Açıklaması-Economic impact estimates due to COVID-19 travel bans;** <https://www.icao.int/Newsroom/Pages/Economic-impact-estimates-due-to-COVID-19-travel-bans.aspx>
- **Hizmet İhracatçıları Birliği, 21 Aralık 2019 tarihli Duyuru;** <https://www.hib.org.tr/Haber/37/hizmet-ihracatcilar-buyuk-donusume-hazir>
- **Resmi Gazete (12 Şubat 2020 tarih ve 31037 Sayı - Mükerrer);** <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/02/20200212M1-1.pdf>
- **SHGM web sitesi; Balon İşletmeleri;** http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/shgm_calisma_gruplari/Balon_isletmeleri.pdf.
- **SHGM web sitesi; Eğitim Kuruluşları;** <http://web.shgm.gov.tr/tr/havacilik-isletmeleri/2067-yetkili-havacilik-egitim-kuruluslari>
- **SHGM web sitesi; Genel Havacılık İşletmeleri;** http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/havacilik_isletmeleri/GenelHavacilikIsletmeleri.pdf
- **SHGM web sitesi; Hava Taksi işletmeleri;** http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/havacilik_isletmeleri/Hava_Taksi_isletmeleri.pdf
- **SHGM web sitesi; Yetkili Bakım Kuruluşları;** <http://web.shgm.gov.tr/tr/havacilik-isletmeleri/2064-yetkili-bakim-kuruluslari>
- **SHGM 2019-2023 Stratejik Planı;** http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/strateji/2019-2023_SHGM_Stratejik_Plan.pdf
- **SHGM, 2019-2023 Stratejik Planı; UAB, Bakan Sunumu;** http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/strateji/2019-2023_SHGM_Stratejik_Plan.pdf
- **SHGM, 2019-2023 Stratejik Planı; Genel Müdür Sunumu;** http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/strateji/2019-2023_SHGM_Stratejik_Plan.pdf
- **SHGM, 2019 Yılı Faaliyet Raporu;** <http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/faaliyet/2019.pdf>
- **TC Cumhurbaşkanlığı 2020 Yılı Yıllık Programı;** Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı; http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/11/2020_Yili_Cumhurbaskanligi_Yillik_Programi.pdf
- **T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı Turizm İstatistikleri (3.2.2019);** <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9851/turizm-istatistikleri.html>
- **Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), Turizm Geliri, Gideri ve Ortalama Geceleme Sayısı İstatistikleri;** <http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>
- **T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (UAB), 2020 Yılı Bütçe Sunumu (8.11.2019);** <https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/butce-sunumlari/2020-butce-sunumu.pdf>
- **TC Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı 2019-2023 Yılları Stratejik Planı;** <https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/stratejik-yonetim/uab-2019-2023-stratejik-plani-16-10-2019.pdf>
- **UAB; Ulaşan ve Erişen Türkiye, Havacılık ve Uzay Teknolojileri;** <http://www.udhb.gov.tr/images/faaliyet/a5ec26a31a72281.pdf>
- **On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023);** <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>

- **ÖSYM 2019 Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu;** https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2019/YKS/kontkilavuz_18072019.pdf
- **World Tourism Organization;** https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-01/UNWTO_Barom20_01_January_excerpt_0.pdf

8. KISALTMALAR

- **ACC;** Saha Kontrol Merkezi (Area Control Center)
- **ADS-B;** Otomatik Bağımlı Gözetim-Yayın (Automatic Dependent Surveillance-Broadcast)
- **AFTN;** Havacılık Sabit İletişim Ağı (Aeronautical Fixed Telecommunication Network)
- **AIC;** Havacılık Enformasyon Genelgesi (Aeronautical Information Circular)
- **AIM;** Havacılık Bilgi Yönetimi (Aeronautical Information Management)
- **AIP;** Havacılık Bilgi Yayını (Aeronautical Information Publication)
- **AIS;** Havacılık Bilgi Hizmetleri (Aeronautical Information Service)
- **AIXM;** Havacılık Bilgi Değişim Modeli (Aeronautical Information Exchange Model)
- **AHMS;** Havacılık Mesaj İşleme Servisi (Aeronautical Message Handling System)
- **AOC;** Havalimanı Kullanıcılar Komitesi (Airport Operators Committee)
- **APP;** Yaklaşma Kontrol Ofisi (Approach Control Office/Service)
- **ARFF;** Uçak Kurtarma ve Yangın Söndürme (Aircraft Rescue and Fire Fighting)
- **ASM;** Hava Sahası Yönetimi (Air Space Management)
- **ATC;** Hava Trafik Kontrol (Air Traffic Control)
- **ATM;** Hava Trafik Yönetimi (Air Traffic Management)
- **ATFM;** Hava Trafik Akış Yönetimi (Air Traffic Flow Management)
- **ATS;** Hava Trafik Hizmetleri (Air Traffic Services)
- **ATSEP;** Hava Trafik Emniyet Elektronik Personeli (Air Traffic Safety Electronics Personnel)
- **ATT;** Acil Tıp Teknisyeni
- **AYGM;** Altyapı Yatırımları Genel Müdürlüğü
- **BOY;** Bakım, Onarım, Yenileme
- **CIDIN;** ICAO Ortak Veri Değişim Ağı (Common ICAO Data Interchange Network)
- **CIP;** Ticari Açından Önemli Kişi (Commercial Important Person)
- **CNS;** Haberleşme, Seyrüsefer, Gözetim (Communication, Navigation, Surveillance)
- **CTR;** Kontrol Bölgesi (Control Zone)
- **CIS Ülkeleri;** Azerbaycan, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan, Ukrayna ve Ermenistan
- **D8;** Türkiye, İran, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır ve Nijerya'nın oluşturduğu "Developing 8; Gelişmekte Olan 8"
- **DAP;** Doğu Anadolu Projesi
- **DHMi;** Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü

- **DME**; Mesafe Ölçüm Cihazı (Distance Measurement Equipment)
- **DVOR**; Doppler VOR
- **DzKK**; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
- **EC**; Avrupa Komisyonu (European Commission)
- **ECAC**; Avrupa Sivil Havacılık Konferansı (European Civil Aviation Conference)
- **EUROCONTROL**; Hava Seyrüsefer Emniyeti için Avrupa Teşkilatı (European Organisation for the Safety of Air Navigation)
- **EuroStat**; Avrupa İstatistikleri (European Statistics)
- **FIC**; Uçuş Bilgi Merkezi (Flight Information Center)
- **FIR**; Uçuş Bilgi Bölgesi (Flight Information Region)
- **FTK**; Yük Ton Kilometre (Freight Tonne Km.)
- **FTO**; Uçuş Eğitim Organizasyonu (Flight Training Organization)
- **GAP**; Güneydoğu Anadolu Projesi
- **GDP**; Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (Gross Domestic Product)
- **GSYH**; Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
- **GPS/GNSS**; Küresel Konumlandırma Sistemi/Küresel Uydu Seyrüsefer Sistemi (Global Positioning System/Global Navigation Satellite System)
- **HvKK**; Hava Kuvvetleri Komutanlığı
- **IATA**; Uluslararası Hava Taşıyıcılar Birliği (International Air Transport Association)
- **ICAO**; Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (International Civil Aviation Organisation)
- **IFR**; Aletli Uçuşu (Instrument Flight)
- **ILS**; Aletli İniş Sistemi (Instrument Landing System)
- **İHA**; İnsansız Hava Aracı
- **IHLG**; (Endüstri Yüksek Seviye Grubu (Industry High Level Group)
- **JARUS**; İHA'lar Konusunda Kural Koyucu Otoriteler (Joint Authority for Rule Making on Unmanned System)
- **HEAŞ**; Havaalanları İşletme ve Havacılık Endüstrileri A.Ş.
- **KAYSİS**; Kamu Bilgi Yönetimi Sistem
- **KİD**; Kirala-İşlet-Devret
- **MTMA**; Askeri Terminal Kontrol Sahası (Military Terminal Control Area)
- **MSHGP**; Milli Sivil Havacılık Güvenlik Programı
- **MYO**; Meslek Yüksekokulu
- **NDB**; Yönlendirilmiş Radyo Yayın Cihazı (Non-Directional Radio Beacon)
- **NOTAM**; Havacılık Otoriteleri Havalimanı İşleticileri tarafından Havacılara Uçuş ve Yer Emniyetini Etkileyecek Konularda Uyarmak Üzere Yayınlanan Bildiri (Notice to Airmen)
- **ÖSYM**; Öğrenci Seçme Yerleştirme Sistemi
- **PAT**; Pist, Apron, Taksi Yolu
- **PIB**; Uçuş Öncesi Bilgi Bülteni (Pre-Flight Information Bulletin)
- **PSR**; Birincil Gözetim Radarı (Primary Surveillance Radar)
- **RCC**; Kurtarma Koordinasyon Merkezi (Rescue Coordination Center)
- **RNAV**; Saha Seyrüseferi (Area Navigation)

- **RPAS**; Uzaktan Kumandalı Hava Aracı Sistemleri (Remotely Piloted Aircraft Systems)
- **RPK**; Ücretli Yolcu Kilometre (Revenue Per Km.)
- **SACA**; EASA Ülkesi Havayolu Şirketleri Uçaklarına Yapılan Ramp Denetimi (Safety Assesment of EASA Operators Aircraft)
- **SAFA**; Yabancı Hava Araçlarına Yapılan Ramp Denetimi (Safety Assesment of Foreign Aircraft)
- **SANA**; Yerli Hava Araçlarına Yapılan Ramp Denetimi (Safety Assesment of National Aircraft)
- **SAR**; Arama ve Kurtarma (Search and Rescue)
- **SHGM**; Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü
- **SHY**; Sivil Havacılık Yönetmeliği
- **SSR**; İkincil Gözetim Radarı (Secondary Surveillance Radar)
- **SSY**; Seyrüsefer Yardımcıları
- **TBMM**; Türkiye Büyük Millet Meclisi
- **TCD**; Toplumsal Cinsiyet Dengesi
- **TMA**; Terminal Kontrol Sahası (Terminal Manoeuvring Area)
- **THY**; Türk Hava Yolları AO
- **TRTO**; Tip İtibak Eğitim Organizasyonu (Type Rating Training Organisation)
- **TSE**; Türk Standartları Enstitüsü
- **TÜİK**; Türkiye İstatistik Kurumu
- **TWR**; Havalimanı Kontrol Kulesi (Tower)
- **UAB**; Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
- **UWTO**; Dünya Turizm Örgütü (World Tourism Organization)
- **VFR**; Görerek Uçuş Kuralları (Visual Flight Rules)
- **VOR**; Çok Yüksek Frekanslı Tüm Yönlü Radyo Verici İstasyonu (Very High Frequency Omni Directional Range)
- **YİD**; Yap İşlet Devret
- **YÖK**; Yükseköğretim Kurulu

--- / ---